F. SYLVII AMBIANI IN ORATIONEM M.T.Ciceronis pro Milone Cōmētarii, recogniti & aucti: Prępoſito de arte dicendi in genere iudiciali Compendio.

Væneunt Iod. BAdio AScenſio.
CVM PRIVILEGIO.

REVERENDISSIMO Domino Ioanni Aurelio, Aurelianorum Episcopo, & Tolosanorum Archiepiscopo Franciscus Syluius S.

Enophon is cuius ore musas esse locutas Cicero scripsit, prudẽtis esse viri dicebat etiã ex inimicis vtilitatẽ capere. Vix vllus nobis cõtingere potest inimicus aduersa fortuna grauior; quæ, nisi obsistas, nunq̃ vna est. Ex ea cepisse se vtilitatẽ Cicero testatus est, quũ enim Cęsaris vnius dominatu omnia tenerẽtur, nec esset vsq̃ Senatoriis aut forẽsibus literis locus, in his maximis malis illud se boni dicit assecutũ, vt ea de Philosophia literis mãdaret, q̃ cognitiõe essent dignissima. Ex inimica fortuna vt caperẽ vtilitatẽ, mihi aliqua ex parte imitãdus Cicero fuit. nã quũ sęua quędã pestis sub finẽ mẽsis Octobris viciniã nostrã inuasisset, coactus sum intermittere Quintiliani atq; Orationũ Ciceronis enarrationẽ, quã ad iuuẽtutis nostræ vtilitatẽ susceperam. Hęc autẽ pestis quo sęuior fuit, eo minus morata est. Sed quis eius pfidię credat? quę plerunq; abire simulãs, ac parũper tanq̃ Græci illi in Tenedo, se occultãs, improuisa adest, sęuitq; multo furẽtius. Nihil igitur ei cõfisus nostrę iuuẽtuti, ne nihil prodessem, Cõmẽtarios in Milonianã quantũ intermittebã, scripsi: quibus cõpẽdiũ quoddã de arte dicẽdi in Iudiciali genere adiũxi. Sed in his Cõmentariis multa omitto, quæ ab Asconio Pædiano scripta sunt, ne iisdẽ de rebus quod iterũ scriptũ sit, parũ sit gratum lectori. Hęc aũt nostra nomini tuo faustissimo Pręsul amplissime nuncupo. Quę etsi isti tuæ ætati atq; authoritati parũ apta sunt, nõnihil tamẽ fortasse iuuabit, quũ minus tibi erit negocii, repetere ea q̃ in scholis adolescẽs tractabas studiosissime. Aut si nihil omnino tibi apta videbũtur, ea Frãcisco Aurelio fratris tui filio, quẽ adhuc puerũ literis bonis curas instituendũ, dabis: vt faciũt ii, qui libros suos quos in scholis legerint, propinquis, qui adhuc in scholis versantur, relinquũt: quos eo nomine scholastici multo pluris faciũt. Aut demũ si nostra vobis minus ac spero grata fuerint, non dubito, quin gratissima futura sit oratio ipsa, emissa cura nostra castigatior: quã Quintilianus pulcherrimã atq; nobilissimã appellat: in qua tãtũ artificiũ est, vt ea sępius laudet ciret q; idẽ Quintilianus nulli. Accipe igitur quę nomine tuo ad cõmunẽ iuuẽtutis vtilitatẽ edimus, & bene vale. III. Id. Decẽb. Parisiis, ex Tornæis ædibus. M.D.XXVI.

INDEX in Commentarios F. Syluij in orationem Ciceronis pro Milone, ordine literario.

FINIS.

FRANCISCI SYLVII
de arte dicendi in genere Iudiciali Compendium.

Artes orationis Iudicialis quinq; esse, qui de dicendi ratione scripserũt, maiore ex parte tradiderũt, procemiũ, narrationẽ, cõfirmationẽ, refutationẽ, cõclusionẽ. Vt has oẽs partes in vnã orationẽ ingredi necesse non est, ita ab accusatore & a patrono diuerso modo tractari solent. In primis videndus est vtrisq; status causę, quo omnia tãq̃ telũ ad scopum dirigi solent. Vterq; procemio vtitur, sed in eo patroni q̃ accusatoris maior esse diligentia debet: quia sensim placandi Iudicũ animi sunt, qui aduersus reum accusatoris oratione cõmoti sunt. Si quã opinionẽ domo attulisse Iudices ipsi videntur, eã si pro nobis sit, augeri: si cõtra nos, mutari aut certe extenuari oportet. Si e re pręsenti nascatur procemium, id multo fit vtilius. Hac eñ ratione oratio præmeditata præparataq; nõ videbitur: ideoq; nec artificiosa. Huius enim modi præparatæ orationes & artificiosæ Iudicibus non parum suspectę sunt: quippe quas putẽt Iudices ad fallendũ iudicium suũ cõpositas. Ideoq; illud in præceptis est. Summã illã dicendi artẽ esse, vt quũ artificiosa oratio sit, ars ipsa ne appareat. Commode igitur Cicero pro Milone exorsus est ab armatis pręsidiis, quę a Cn. Põpeio Cos. circũ forũ disposita erãt, q; in causis aliis fieri nõ solebat. Narrabit accusator tantũ, si status causę coniecturalis sit. Nã qui negat factũ quid narrabit? De generali narratione dico: nã speciali vterq; vti potest: suntq; nõnunq̃ multę speciales narrationes in oratione, vt pro A. Cluẽtio. Si status causę, vt finitionis aut qualitatis, vt accusatori, ita patrono licet narrare. Sed ea vterq; cõmode quantũ ad causam suã pertinebit vtetur: sed eo modo, vt quicquid dicatur, eo tendat, vbi cõtrouersia sit. In Milonis causa Cicero docere contendit, P. Clodiũ Miloni fecisse insidias, eũq; Clodiũ ciuẽ reip. perniciosum fuisse: ideoq; q̃uis insidias nõ fecisset, occidi eũ e rep. fuisse. Ad hæc duo tẽdũt oĩa, quę in narratione dicuntur a Cicerone, vbi amplificat quę ad se pertinent, extenuatq; ea quę alioq pro aduersario stare viderẽtur. Hęc autẽ rerũ nostrarũ amplificatio & aduersarii extenuatio etiã in reliquis partibus orationis faciẽda est. ¶Quum in reliquis partibus orationis tũ vel maxime in narratione cauẽdũ est ne quid dicamus quod aduersario nostro prosit, ne quid

qđ causę nostrę noceat. Inde igiẗ narrare incipias, vnde res ad causam ptī nere videbiẗ. Ibi desinas, vbi qđ in cõtrouersia sit dixeris. Ibiq͡ȝ admoneas Iudices, id esse de quo sentẽtia pnũciãda sit: quo ipsi fiãt ad audiẽda reliqua attẽtiores. In causa Milonis illud præcipuũ est, vt Cicero doceat Clodiũ insidiatorẽ esse, ideoq͡ȝ iure occisum. Ibi narratiõis finis est. Fecerũt id serui Milonis, q͡ȝ suos q͡ſq͡ȝ seruos in tali re facere voluisset, id est qa Milone Clodius per insidias adortus est, Milonis serui domini caput defendentes insidiatorẽ necauerũt. Paulo post, & ante cõfirmationẽ. Illud, inquit, in iudiciũ venit, nõ occisus ne sit, qđ fatemur, sed iure an iniuria, id est an fuerit insidiator nec ne. Nã si insidiator, iure: si nõ, iniuria. Sed quia illud quoq͡ȝ vult docere Cicero reip. vtile fuisse Clodiũ ciuẽ pniciosum interfici, in principio narrationis ostẽdit quãtũ remp. dilacerare Clodius ppo suerat, si anno pximo Prętor esset. Ex quo etiã sibi gradũ Cicero facit, vt credibili⁹ faciat Clodiũ Miloni insidiatũ. Nã illę tres sunt, authore Quintil. virtutes narratiõis, vt sit breuis, vt sit dilucida, vt sit credibilis. Breuitatẽ re quã tractes, nõ verborũ aut versiculorũ numero metiare. Quantũ res expostulabit, prolixa narratio sit. Cauẽdũ est ẽm, ne dũ breuitati studes, narrationẽ nimiũ circũcidas. Ea igiẗ breuitas sit, vbi nihil desit, sed ita, vt nihil sit supuacaneũ. Id mediũ iter tenere si nescis, minus periculosum est, si in hoc q̃ illud incidas. Nã, vt ait Quĩtil. superflua cũ tædio audiũtur, sed necessaria sine periculo nõ subtrahũtur. Quoniã igitur narratio breuis esse debet, solet Cicero vbi narraturus est, polliceri fore, vt rem breuiter exponat. Narrationẽ dilucidã facias si verbis neq͡ȝ nouis neq͡ȝ antiquis, sed vsitatis & cottidianis vtare. Sed magis erit dilucida, si ita narres, vt nihil implicatũ sit, nihil inuersum, nihil prępósterũ. Permultos tã indocte, tã peruersę, tã rustice etiã domestico sermone narrare audias, vt ne se ipsi quidẽ intelligere videãtur. Credibilis narratio quę eadẽ probabilis & verisimilis appellatur hac ratione fiet, si personę mores cũ facto conueniẽt, si causam & rationẽ quæ ad faciendũ impulit aut retraxit, si tempus, si locũ, si modũ quo res ipsa gesta sit ita narrabimus, vt ad rẽ nostram pertineat. Has tres virtutes in narratione pro Milone facile inuenias.

Cõfirmatio est rei eius in qua præcipua litis cõtrouersia est, probatio. Vt in causa Milonis Cicero probare nititur Clodium Miloni fecisse insidias. Hæc fit partim ex his quæ in narratione dicta sunt, partim ex aliis extrinsecus adductis. Vt Clodiũ fecisse insidias Cicero pbat ex Clodii & Milonis comitatu, & ex Clodii dicto, q Fauonio negauit Milonẽ triduũ, Cõfirmatio.

ad summũ quatriduũ esse victurũ, quæ ante in narratione dixerat. Probat præterea ꝙ Clodio Milonis mors vtilis fuisset, Clodii cędes Miloni nocuerit: ꝙ alias sępe Clodius, nũq̃ Milo vim fecerit: ꝙ impunitatē Clodius sperauerit, ꝙ nihil sibi conscius Milo postridie q̃ Clodius cæsus est Romã redierit: aliaq; multa ratione vtitur, quæ in narratione dicta non est. Oportet ea faciamus probabilia, quibus cõfirmamus ea quæ incerta sunt. Qua ratione probabilia facere possimus, antea diximus. Confirmationis ille vsus sit, vt quę potentia sunt, in principio, quæ infirma & imbecilla in medio, quę potentissima in fine collocemus. Vt pro Milone potẽtia illa sunt, Cui bono fuerit, & Clodiũ vi sępe, nũq̃ Milonē fecisse, spes impunitatis: Illa leuiora, ꝙ turbulentas conciones Clodius reliquerit, ꝙ ante fundũ suũ insidias collocarit, ꝙ Clodio Milonē appropetare nũciatũ sit. Illud potẽtissimũ, ꝙ postridie q̃ cęsus Clodius est, Milo bona conscientia subnixus Romã redierit, ꝙ se pop. Ro. Senatui, præsidiis armatis, Cn. ꝙ Pompeio, cui rẽp. Senatus cõmiserat tradidit: ꝙ fictũ de se Clodianorũ & vulgi rumorē cõtẽpserit. Confirmatione generali patronus nõ vtitur si status coniecturalis sit. Nã qui nihil narrat, nihil cõfirmare necesse habet. Speciales nõnunq̃ sunt cõfirmationes, sed hę orationis partes nõ sunt. ¶Refutatio est eorũ quæ ab accusatore in cõfirmatione dicta sunt improbatio. Ideoque refutatio patroni est nõ accusatoris. Illud ridiculũ esse Quintil. dicit, vt accusator proponat sibi quæ patronus possit dicere, vt ea refutet. In refutatione illud optimum est, si in aduersarium retorquere possimus id qđ in nos ipse dixerit. Vt Milonis accusatores eũ fecisse insidias dixerãt: id in Clodiũ Cic. reiicit. A Cluẽtio corruptum iudiciũ accusatores dixerũt: id ab Oppianico Cluentii aduersario factũ Cicero probat. Idē ab accusatoribus Sex. Roscii patrem occisum probat: quem accusatores a Roscio filio occisum probare conati sunt. Nihilo minus vtile est, si quod nobis obiecit aduersarius postq̃ diluerimus: idē aut simile ab aduersario factũ probauerimus. Id in omni orationis genere vtile est. In oratione Cicer. in Sallust. quæ demõstratiua est, permulta huius generis exẽpla inuenias. In refutatione, quēadmodũ in cõfirmatione magnã vim habeat vitæ anteactę aut nostræ, aut nostri litigatoris, aut aduersarii cõmemoratio. Vt enim credibile est, qui vitã superiorē turpiter egerit, eũ proniorē ad simile aliqđ flagitiũ suscipẽdũ esse, ita vix credi possit integrę vitę hominē vlla ratione ad improbum facinus impelli potuisse. Hoc genus crebertimũ est in Cic. orationibus.

P.Clodius alias sępe vim fecit: credibile est eũ Miloni fecisse insidias, vt vim faceret. Milo nunq̃ vim fecit: quis eum Clodio vim facere voluisse credat?

Quoniã igitur accusator Iudices quãtũ maxime potuit in reũ cõcitauit, eos reus habere beneuolos nõ potest, nisi prius hãc affectionem ex animis Iudicũ euellat. Eã ob rẽ, quũ defendit quẽq̃ Cic. solet post procœmiũ & ante narrationẽ, si narratione vtat̃, refutare ea quæ in accusationis cõfirmatione fuerũt potẽtissima. Quę vero reliqua sunt inter cõfirmãdũ sępius, nõnũq̃ tamẽ post confirmationẽ diluit. Eo tamen modo vt in leuissimis quibusq; desinat. Nã quę cõtra reum esse putarant Iudices potẽtissima, vbi ea refutari viderĩt, reliqua quoq; paulo negocio refutari posse arbitrãtur. Itaq; q̃d odii aduersus reum cõceperãt, id fauore mutãt. Naturalis enim fauor pro laborantibus est, nisi erunt digni calamitate. Quum vero leuissima in fine refutationis ponuntur, refrigescit omnino Iudicum animus, quẽ ira tãta accusator inflãmauerat. Tria erãt potentissima a Milonis accusatoribus dicta. Vnum, Negabãt intueri fas esse lucẽ ei qui a se hominẽ occisum fateretur. Alterũ, Cędẽ q̃ in via Appia facta sit, in qua P.Clodius occisus est, contra rẽpublicã factã esse Senatus decreuit. Tertiũ, Cn.Pompeius Cos. legẽ tulit, vt de cęde P.Clodii quęreretur. Adiiciebãt accusatores, vt maiorẽ facerẽt Miloni inuidiã, Clodii cędem eo indigniorẽ esse, q̃ in Appia via, quæ ab Appio Claudio strata fuerat, cuius ex genere P.Clodius originẽ ducebat, facta sit. Hæc omnia post procœmiũ, ante narrationem Cicero refutat.

Refutationẽ reliquã admiscet cõfirmationi. Nã postq̃ Clodiũ fecisse insidias confirmauit, q; ei Milonis mors bono fuisset, q; alias sæpe vim fecerit, q; impunitatẽ sperauerit: leuiora alia quędã dicit, quibus partim confirmat sua, partim refutat aliena. Postea refutat ea quæ aduersarii dixerant Milonem manumisisse seruos, q; metueret, ne serui tormẽtis, quod verũ esset indicare cogerẽtur. Seruisq; P.Clodii ab accusatoribus contra Milonẽ productis credendũ nõ esse ostẽdit. His rebus refutatis ad cõfirmationẽ regreditur. Nã docet Milonẽ integritate consciẽtiæ subnixum postridie q̃ Clodius occisus est, Romam redisse. Postea eleuat diluitque testimoniũ Licinii Popę, q Milonis seruos de Põpeio interficiẽdo cõiurasse dixerat, adimitq; Põpeio malã de Milone suspicionem. In hac vero causa Milonis alia confirmatio est, cui refutatio nulla admixta est. Non enim solum Miloni Clodium fecisse insidias, sed P.quoq; Clodiũ necari.

e republica fuisse ostẽdere Cicero contẽdit. Id autẽ cõfirmat enumerãdo vitia quę Clodius inceste nefarieq; in deos, in propinquos, in alienos cõmiserat, sub oculos subiiciẽdo quę cõmissurus fuisset in Pretura, nisi occisus fuisset. Additq; (id qđ potẽtissimũ est) deorũ volũtate hãc cędem factã esse, qui tãtorũ scelerũ poenã tandẽ repetẽtes furiosam istã Clodio mẽtẽ iniecerũt, vt insidias fortissimo viro Miloni faceret, a quo necaret. Vt hac ratione diis quoq; gratiã debere se Iudices putarẽt, ne Milonem ingrati damnarẽt. Igitur si Clodiũ Milo occidisset, nõ id solũ fateret, sed prędicaret, sed prę̨mia sibi peteret q̄ tyrãnũ occidisset. Nihil hic refutat, qa parte priore oĩa refutauit, quę in Milonẽ ab aduersariis dicta fuerãt.

Cõclusio. ¶ Cõclusionis tria genera scriptores artiũ tradiderũt. per enumerationẽ, per amplificationẽ, per cõmiserationẽ. Enumeratio est breuis quędam, & velut per capita, eorum quae dicta sunt, repetitio. Hęc in causa iudiciali rara est, nisi in partibus. Id enim plerũq; facit Cicero, vt in ipsis partibus orationis, quę dicta sint breuiter repetat, vt in Iudicũ memoriã reuocet, si quid oscitanter audiuerint. Solet etiã proponere quid dicturus sit non solũ in tota oratione, sed etiã in partibus. In causa Milonis post prooemiũ proponit Cicero planũ se facturũ insidias a Clodio Miloni factas: dicturũ qđ in Tribunatu Milo pro salute reipublicę gesserit: deprecaturũ, vt crimẽ hoc sibi propter multa in rẽpublicã merita cõdonetur: postulaturũ, vt Clodii caedes pop. Ro. felicitati potius q̄ Milonis fortitudini assignetur. Q̄ q̄, inquit, in hac causa Iudices &c. Haec autem exequitur ordine alio ac proposuerat. Haec vero orationis totius propositio est. Sed partibus quoq; sua propositio non deest. Idẽ non multo post, priusq̄ refutet ea quę ab aduersariis dicta, visa erant potẽtissima, ita proposuit. Sed anteq̄, inquit, ad eã orationẽ veniã quę est propria nostrę quęstionis, videtur ea esse refutãda, quę in Senatu sępe ab inimicis, ab improbis sępe iactata sunt, & in cõcione etiã paulo ante ab accusatoribus: vt omni errore sublato rẽ plane quę venit in iudiciũ, videre possitis. Haec postq̄ Cicero refutauit, dixitq; pauca quędã de electis Iudicibus, & de L. Domitio causę prępositio, anteq̄ narret, eadẽ repetit, proponitq; quae sit narraturus, & in cõfirmatione & refutatione dicturus. Quãobrẽ, inquit, Iudices vt aliquãdo ad causam crimenq; veniamus, si neq; omnis confessio facti est inusitata (hoc primũ est qđ refutauit) neq; de causa quicq̄ nostra aliter ac nos vellemus a Senatu iudicatũ est (hoc est secũdũ) & lator ipse legis, quũ esset controuersia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse voluit

(hoc tertiũ est) & electi Iudices, & isti prępositus quęstioni, qui hęc iuste sapiẽterq́ disceptet: reliquũ est Iudices vt nihil iam aliud quaerere debeatis, nisi vter vtri insidias fecerit. Quod quo facilius argumẽtis perspicere possitis, rem gestã vobis dũ breuiter expono, quaeso diligẽter attendite. Idem in media ipsa confirmatione anteq̃ ex loco, vbi factae insidiae sunt, vtri ad subsistẽdũ aptior fuerit, dicat, per capita repetit ea quibus cõfirmauit. Video, inqt, adhuc constare omnia Iudices &c. Huiusmodi rerũ antedictarũ cõplexio crebra esse solet in oratione, quẽadmodũ eorũ quae dicenda sunt propositio. Ideo de vtraq́ simul dicendũ putauimus. Amplificatio per orationẽ totã diffundi debet, sed in conclusione praecipue vires expromere solet. Nostrae enim causae quod vtile est id amplificari, quod aduersum est extenuari debet. Id in conclusione quũ fit diligenter, ipsorũ Iudicũ fauorẽ nobis quodãmodo concitamus. Postrema cõmiseratio, quae a parte meliore appellata est, incredibile quantũ possit, praecipue in conclusione. Nã aliis quoq́ partibus admiscetur, sed nusq̃ tã acres vires ostẽdit. Accusator ex cõmiseratione eius qui laesus est iratum reo facit Iudicem. Patronus ex rei aut propinquorũ eius calamitate Iudicem ad misericordiam flectit. Cum hac cõmiseratione amplificatio cõmisceri solet. De vtriusq́ vsu satis multa Quintilianus. Igitur accusator & patronus in conclusione affectus Iudicum mouere debent maxime, ille incitando, hic placando. Omnia, vt ait Cicero, concludenda plerũq́ rebus augendis, vel inflammando Iudice vel mitigando. Omniaq́ quũ superioribus orationis plerisq́ locis, tum maxime extremo, ad mẽtes Iudicũ q̃ maxime permouendas, & ad vtilitatem nostram vocandas conferẽda sunt. Hic oratoris finis est. Nam satis videtur persuasisse, qui Iudicem aduersario suo iratum, vel reo propitium & misericordem reddiderit. Nihil enim restabit quo minus aut hunc absoluat, aut illum damnet. Quocirca orator quũ in reliquis partibus tractandis esse debet diligens, tum in hac parte diligentissimus.

De P. Clodii cum Milone inimicitiis, deq́ caede & huius exilio.

AB re nostra mihi alienum visum non est, si priusq̃ hanc defensionem Milonis enarrem, breuiter exponam quae inimicitiarum Clodii & Milonis & Ciceronis causa fuerit, quid de Clodii caede & Milonis exilio in memoriis inuenerim. P. Clodius Pulcher ex nobilissima

illa & antiquissima Claudiorum familia C. Iulii Cæsaris vxorē (quā alii Pōpeiam alii Calpurniam vocant) non inuitam amabat. Hanc Cęsaris mater Aurelia mulier pudicissima ita obseruabat, vt non cōgredi solum, sed ne colloqui quidem cum Clodio posset. Erat autē mos Romę vt quotānis sacra Bonę Deę a matronis atq; a Vestalibus in domo Cōsulis fierent, in quæ ingredi viris omnino nefas esset. P. Clodius Cæsaris vxorem non obseruari tum quum in domo eius hæc sacra fierent existimans, latendi spe, q̄ adolescens imberbis esset, muliebri veste indutus in hæc sacra furtim obscura nocte ingressus est. Depræhensus tandem eiectus est. Hoc impio Clodii facinore postero die omnium sermone vulgato de pollutis sacris quæstionem Senatus decreuit. Clodius cum id factum negaret, ea ipsa hora, qua id commissum est, C. Cassinii Scholæ testimonio probauit Interamnæ se fuisse, quæ vrbs ab Roma longe distat. Terentia autem Ciceronis vxor morosa admodū, metuens ne se repudiata Cicero Clodiā Clodii sororem haberet vxorē, cū qua ei familiaritas intercedere videbatur. (Nā prope Ciceronem Clodius in Palatio habitabat) Id metuens, inquam, Terentia Ciceronem impulit, vt in Clodium testaretur. Is igitur testatus est, se cum P. Clodio fuisse, & de re seria egisse eo ipso die quo depræhensus dicebatur. Corruptis Iudicibus P. Clodius absolutus est. Hoc fuit initium grauissimi illius & crudelissimi, quo Cicero & Clodius (qui ante amici fuerant) inflammati sunt, odii. Author est Plutarchus in vitis Cæsaris & Ciceronis. Ciceronem Clodius vt vlcisceretur, eumq; licentia maiore vexaret, Fonteio adolescenti, qui plebeius erat, Senatorem se contra ius adoptandum dedit, vt ei Tribuno pleb. esse liceret. Nemo enim non plebeius Tribunus plebis fieri poterat. Factus igitur Tribunus pleb. Clodius Ciceronem accusauit, q̄ indemnatos ciues necasset, nam de coniuratis iniussu populi Romani extremum supplicium contra Semproniam legem sumpserat. Pro Cicerone Senatus, hominumq; viginti millia vestem mutauerunt. Eo res adducta est, vt vel depugnandum, vel Ciceroni abeundum fuerit. Ciceroni vt rem manu tentaret amici nonnulli, iidemq; viri fortes suadebant. Ipse vero qui opprimenda coniuratione Catilinæ ciues suos seruauerat, non sustinuit, vt causa sua iidem ciues cæderentur. Volēs igitur in exilium abiit. Ciceronis exulis domum Clodius & Consules L. Piso & A. Gabinius depredati sunt atque demoliti. Ibi Libertatis templum Clodius consecrauit. Cicero mense exilii. x. quum aliorum multorum, tum Milonis

Bonę deæ sacra.

Clodius adoptat⁹.

Trib.pl.quũ Clodius abiſſet magiſtratu, incredibili totius Italiæ lætitia reuocatus eſt.Quia igitur inſano P.Clodii in Ciceronẽ odio Milo reſti tit,eũq; quem Clodius eiecerat, in vrbẽ honorifice Milo reuocarat, hæc pręcipua Milonis & Clodii inimicitiarũ cauſa fuit. Author eſt Cicero in orationibus poſt reditum ad Quirites,& in Senatu, pro domo ſua,de reſponſis Aruſpicũ,pro P.Sextio. Fuit autẽ T.Annius Milo e Lanuuio municipio familia Papia, a T. Annio auo materno adoptatus, vt ait Aſconius.Id autẽ odiũ ita progreſſum eſt,vt ſaxorũ lapidatione gladiis q; ſępe concertatũ ſit.Quũq; improbis multis & nefariis facinoribus rẽ publicam Milonianosq; P.Clodius vexaret,Milo emit gladiatores qđ ei fuiſſe honori Cicer.ſcribit in libro de Officiis.ii.Miloni Lanuuiũ profi ciſcenti Clodius Aricia rediens circa Bouillas in via Appia fit obuius. Hi quis inimici forent,ſibi tamẽ in via ceſſere.Suũ quiſq; iter quũ pro greditur,qdã Milonis ſeruus Clodiũ in ceruice vulnerat, ſiue q; ita do minus iuſſerat,ſiue q; a domino inire gratiã ſperabat.Cruentatus Clo dius in tabernã proximã a ſuis defertur.Ad eũ animã trahẽtem Milo cũ ſeruis propere venit.Diſſimulans profitetur neq; ſe eius cędẽ appetiſſe, neq; cuiq;,vt faceret imperaſſe. Morientẽ Clodiũ Milo reliquit.Author eſt Appianus libro.ii.Verũ Aſconius ſcribit Milonẽ iuſſiſſe tabernam exturbari,Clodiũq; latẽtẽ extractũ,multiſq; vulneribus confoſſum eſſe, eiuſq; cadauer in via relictũ: q; intelligeret Milo rẽ ſibi minus eo mor tuo negocii facturã,eãq; cędẽ ſibi fore voluptati, etiã ſi pœna ſubeunda eſſet.Circa cẽteſimũ,q̃ cędes facta eſt,diẽ,Milo de vi accuſatus eſt,q; Clo diũ occidiſſet.Eũ in foro Cicero defendit: qui Clodianorũ clamore ex ceptus non obtinuit.Huic de ſe iudicio Milo affuit magno animo,iſq; nec comã,nec veſtẽ de reorũ more mutauit. Quã ob cauſam Iudices in ſe non parũ cõmouit,vt ait Plutarchus in vita Ciceronis.Hũc reum nõ magis inuidia facti,q̃ Pompeii volũtas damnauit: quem quidẽ M. Cato lata palam ſentẽtia abſoluit. Is ſi maturius tuliſſet,nõ defuiſſent,qui ſe cuti ipſius exẽplũ, probaſſẽt eũ ciuẽ occiſum,quo nemo pernicioſior rei publicę neq; bonis inimicior vixerat. Author eſt Velleius Paterculus.In exilio fuit perpetuo. de vi enim damnati nõ reſtituebãtur, vt ait Cicero in oratione pro P.Seſtio.De Milone a M.Cælio Ruffo in Italiã euocato tẽpore ciuilis belli Cæſaris & Pompeii: deq; eius cęde, quæ a Q.Pædio Prætore facta eſt Coſam in agro Turino defenſante,quã Milo ipſe obſi debat,C.Cæſar lib.Commentariorum de bello ciuili.iii.ſcribit.

F. Syluii Ambiani in M.Tullii Ciceronis pro T.Annio Milone orationem, Argumentum.

P.Clodius & T.Annius Milo grauissimas inter se gesserunt inimicitias. Clodius reuertens Romam factus obuius Miloni est Lanuuium proficiscenti. Fortuita inter eos pugna exoritur: Clodius a seruis Milonis necatur. Centesimo & altero die post Clodii cædem Milo ab Appio Clodio adolescente accusatur, q; Clodio insidias fecerit. Cicero Milonem defendens a Clodio factas insidias non a Milone, fuisseque vtile reipublicæ vt Clodius homo perniciosius necaretur ostendit hac oratione. Cuius Argumentum est.

P.Clodius petebat Præturam anno eo quo Milo Consulatum: is non posse se rēpublicā Milone Cos. vt statuerat, vexare videbat: itaq; omnem operā dabat, ne Milo Cos. eo anno esset. quū nihil proficere se sentiret, necare Milonem constituit. Ei igitur Lanuuium proficiscenti, quo iter ei necessarium erat, in via Appia Clodius ad prædium suum Albanum insidias fecit. Milonem venientem aggressus ab eius seruis occisus est. A Clodio Miloni, non contra a Milone Clodio factas insidias probat: primū, q; Milonis mors Clodio fuisset permagno emolumento. is enim Prętor Consulem non habuisset, qui furiosis eius in rēpublicā conatibus obstitisset. Clodii mors Miloni incōmodum attulit maximum. nam is de certissima spe Consulatus cæde Clodii decidit. Deinde quod Milonis odio Clodius flagrauerit, Clodium Milo nō oderit, nisi odio ciuili quo improbos omnes odimus. Tum quod nihil vnq̄ per vim Milo fecerit, quum ei sępe oblata esset iusta occasio: Clodius autem per vim plurima iniuste fecerit. Tum quod impunitatem sibi Clodius proposuerit, quam in maleficiis aliis innumerabilibus assecutus fuerat: nullam autem Milo sperauerit, qui etiam præclari huius & necessarii facti reus factus est. Tum quod Clodius Milonem triduo ad summū quatriduo periturum dixit: is enim tum in via fore Milonem sciuit, q̄uis in via Clodium esse Milo nesciret. Præterea C.Cassinii & C.Clodii dicentium Clodium in Albano mansurum fuisse nisi de Cyri morte audisset, testimonia pro Milone probat esse: q̄uis is qui dicitur Cyri mortem nunciasse, non id

nũciarit, sed Milonem appropinquare. Ostendit nullam causam Clodio fuisse, vt Romam properaret, vt se in noctem coniiceret, nisi de insidiis cogitasset. Si facere insidias Milo voluisset, opportuniore loco, id est ad Basilii monumentum fecisset: quo in loco si Clodius occisus fuisset, ad Milonem cædis nulla suspicio peruenisset. Ostendit locum insidiarum Clodio q̃ Miloni commodiorem fuisse: & expeditum Clodium, Milonem impeditum fuisse. Addit causam cur insidiator Clodius occisus sit. Seruos a Milone iure manumissos esse docet, q̃ salutem domini tutati fuerãt, Seruis Clodii, de quibus habita quæstio est, fidem derogat. Nulla conscientia Milo territus occiso Clodio Romam reuersus est, seq̃ populo Romano Senatui, publicis præsidiis, & Pompeio Cos. tradidit: qđ nunq̃ fecisset, nisi causæ suæ confideret. Idem neglexit quæ de se vulgo circũferebantur, arma diuersis in locis disposita ad patriæ euersionem. Eludit Cicero q̃ Licinius Popa dixerat seruos Milonis apud se confessos esse, se de interficiendo Pompeio coniurasse, adimitq̃ Pompeio metum, quum eum Milo præter cæteros diligat.

Insidias a Clodio factas si non diluisset Cicero, Miloni tamen liceret gloriose prædicare hominem nefarium a se occisum, qui nefarie multa publice priuatimq̃ fecisset, & plura facturus erat, nisi e medio sublatus esset. Et certe gloriose confiteretur Milo, si Clodium occidisset. Itaq̃ de præmio eius, non de poena cogitandum esset, nisi ingrata ciuitas esset. Deorum immortalium voluntate factum dicit, vt fortissimum virum Milonem Clodius ferro lacesseret, cuius a seruis necatus nefarie suę impietatis poenas expẽderet. In conclusione orat Iudices Milone repugnãte, vt ei Miloni misericordiam tribuant. Affectus mouet q̃ Milonem præclari facti non poeniteat, etiam si ingratam ciuitatem habiturus sit. Id autem si accidet, æquo animo exilium toleraturus est. Mouet etiam a dolore suo si Milo damnatus e patria eiiciatur, in quã per Milonẽ ipse reuocatus sit. In procemio dicit præsidia armata a Cn. Pompeio Cos. pro tẽplis omnibus prope forum disposita, non esse cõtra Milonem, sed ad reprimendos Clodianorũ furores, quo defensio & Iudicũ pronũciatio liberior fit. Qua ratione iudicib9 metũ adimit. Ante narrationẽ refutat tria, quæ visa sunt in accusatione potentissima. Vnũ, non licere hominẽ occidi, quod qui fecerit vita indignũ esse. Alterum, cędem Clodii contra rempublicam factam esse a Senatu iudicatam. Tertium, Cn. Pompeium lata lege & de re & de causa iudicasse.

Oratio hęc iudicialis eſt. Status eſt qualitatis. Nã Clodiũ iure occiſum eſſe Cicero cõtendit. primum, ꝙ inſidiatus Miloni ſit: deinde, ꝙ ciuis pernicioſus fuerit, reiq́ꝫ publicæ cum e medio tolli conduxerit.

Hæc Ciceronis oratio ea non eſt, qua in foro Milonem defendit. Clodio enim occiſo T. Munatius Plancus, Q. Pompeius Rufus, & C. Salluſtius multis concionibus Ciceroni, ſed Miloni pręcipue inuidiam fecerunt. Pridie autem q̃ hęc ageretur cauſa, Munatius pro concione, vt Aſconius ait, populum adhortatus eſt, vti Milonem abſolui ne pateretur. Poſtridie igitur tabernis in vrbe tota clauſis populus frequentia permagna ad forum cõtẽdit. Quũ Cicero Milonem defendere cœpiſſet, Clodianorum acclamatione exceptus turbatusq́ꝫ ea conſtantia Milonem qua alios non defendit. Tantum enim odium ante conceptũ valet, vt authore Laertio in vita Socratis, Iudices quoqꝫ Platonem audire noluerint, quum Socratem defenſurus in ſuggeſtum aſcendiſſet. Exceptam tamen Ciceronis orationem Aſconius tradit. Nam aliquot annis ante Clodii cædem M. Cicero Conſul quum de coniuratorum pœna, qui in cuſtodia erant, in curia deliberaretur, velociſſimos ſcriptores diſpoſuit, eosq́ꝫ docuit, vt per ſigna quædam & paruas breuesq́ꝫ notas multarum literarum vim haben tes dicta colligerent. nondum enim reperti erant ii qui notarii & graphiarii appellantur: ſed tunc primum huius rei ferunt extitiſſe veſtigiũ. Qua ratione ſeruatam ferunt M. Catonis orationem. Author eſt Plutarchus in eiuſdem Catonis vita. Eadem ratione excepta eſt Ciceronis defenſio. Hanc, de qua loquimur, Ciceronis orationem Quintiliani tempopore extitiſſe conſtat. eam enim libro quarto appellat oratiunculam: fuiſſeq́ꝫ Ciceroni neceſſe dicit, vt in ea vteretur digreſſione. Poſtea vero hãc ſcripſit. ſolebat enim ſcribere orationes poſtq̃ orauerat. ſed hanc ita perfecte ſcripſit, vt iure prima authore Aſconio haberi poſſit. Eandem orationum Ciceronis pulcherrimam Quintilianus libro quarto, & libro. xi. nobiliſſimam appellat. Annio Miloni Maſſiliæ exulanti hanc Ciceronis orationem quum quidam recitaſſet: tũ ille, *Si ſic egiſſes*, inquit, *M. Tulli, Milo non eſitaret Maſſilię barbatos piſces*. Author eſt Hermolaus Barbarus.

Orãtiõis pro Milone laus.

Milonis exilium.

PRO T. ANNIO MILONE, M. TVLLII CICERONIS ORATIO.

T ſi vereor Iudices, ne turpe ſit pro fortiſſimo viro dicere incipiētē, timere: minimeq; deceat, cum T. Anni⁹ Milo ipſe magis de reipublicæ ſalute q̄ de ſua ꝑturbetur, me ad eius cauſam parē animi magnitudinem afferre non poſſe. tamē hæc noui iudicii noua forma terret oculos, qui quocunq; inciderint, veterē cōſuetudinē fori, & priſtinū morem iudiciorum †requirūt. †minime vident.

Franciſci Syluii in eandem Commentarii.

ETſi vereor.) Quum agenda Milonis cauſa eſſet die centeſimo poſt Clodii mortem, Cn. Pompeius Cos. cui Senatuſconſulto mandatum erat, vt videret, ne quid reſpubl. detrimenti caperet, habito militum delectu ex tota Italia in foro & circa omnes fori aditus præſidia diſpoſuit: ipſe ad ærarium, quod foro proximum erat, delecta manu militum ſtipatus conſedit. Hęc autem præſidia vulgo putabantur comparata contra Milonem, q̄ eum Cn. Pompeius metuere putabatur. eum enim Cn. Pompeio valde ſuſpectum Munatius fecerat, quem ſe metuere Pompeius multis modis ſignificabat. Hoc igitur prooemio M. Cicero & ſe & Iudices metu liberat, q̄ diſpoſita ibi præſidia ſint, vt cauſam liberius agat, & Iudices ſententias ferant. Iudicum beneuolentiam conciliat, q̄ de ciue optimo & bene de repub. merito cōtra perditiſſimorum hominum audaciam iudicaturi ſint. Hoc autē exordium e re quę oblata eſt artificioſe ſumitur, ne videatur oratio præmeditata. Exordiū e reſumptū. Pręmeditatę enim orationes Iudicibus admodum ſuſpectę ſunt, q̄ eas putent ad circunueniendū ſuū iudiciū præparatas. Idē fecit in oratione pro M. Coelio, q̄ ſola ea cauſa feſtis diebus & ludis publicis, quū reliquę cauſę intermiſſę eſſent, ageretur. Harum etiam duarū orationū exordiis adimit Cicero Iudicibus opinionē, quam cōtra reos domo attuliſſe videbātur. Quintilianus lib. iiii. de exordio ſcribēs, Detrahēda inquit, vel confirmāda opinio, ſi quā pręcipue domo videbitur Iudex attuliſſe. Metus etiā nōnunq̄ amouēdus, vt Cicero pro Milone, ne arma Pompeii diſpoſita cōtra ſe putarēt, laborauit. Hęc autem pręſidia diſponi in foro & circa forū M. Cæli⁹ & Milo a Domitio Quęſitore petiuerūt. Pōpeius Domitio promiſit ſe poſtero die cū præſidio deſcenſurū. idq; fecit, vt ſcribit Aſconius. L. tamē Corn. Balbus id præſidium Ciceronē a Pōpeio petiſſe ſcribit in epiſtola quadā ad Ciceronem, quę eſt in libro. ix. Epiſtolarum ad Atticum. ¶ Etſi vereor.) Hoc eſt, q̄uis tur

pe mihi esse putarem, si timerem, quum incipio dicere pro viro fortissimo, qui ipse sibi nihil timeat: tamen non possum non timere, quum nouam hanc fori praesidio muniti formam video. Vt hoc exemplo videas quo sint modo reliqua quoque pronuncianda, id quod tradit Quintilianus libro vndecimo de ratione pronunciandi scribens, huc ascripsisse ne poeniteat. Illud in pronunciando esse maximum docet, vt secundum rationem rerum de quibus dicimus animorumque habitus vox ipsa conformetur: ne ab oratione discrepet. vt in principio orationis pro Milone, Etsi vereor Iudices, ne turpe sit pro viro fortissimo dicere incipientem timere. Hoc contracta voce & submissa dicitur, quia exordium est, & solliciti Ciceronis exordium. Necesse tamen fuerit pleniore voce & erectiore pronunciare illud, pro fortissimo viro, quam illa reliqua, & si vereor, & turpe sit, & timere. Secunda haec respiratio est. Minimeque deceat, quum T. Annius ipse magis de reipubl. salute quam de sua perturbetur. Haec respiratio (clausulam vulgus appellaret) temperato quodam & naturali conatu increscat oportet: quo conatu minus pauide dicimus quae sequuntur, & quo Milonis magnitudo animi ostenditur. Tertio quasi obiurgatio sui est, Me ad eius causam parem animi magnitudinem afferre non posse. Quarto illud vt inuidiosius dicendum. Tamen haec noui iudicii noua forma terret oculos.

Pronũcian di ratio.

Quinto illa iam pene apertis, vt aiunt, tibiis pronuncianda, Qui quocunque inciderint, veterem consuetudinem fori & pristinum morem iudiciorum requirunt. Quod vero sequitur latum atque effusum est, Non enim corona consessus vester cinctus est, vt solebat. Vides igitur secundum materiam de qua dicimus & animi affectum, vocem esse conformandam. Turpe esset enim si vox a materia & ab animo discreparet. Oportet igitur concordia sit inter rem, animum, & vocem.

Fortis. Audax. Magnitudo, & altitudo animi.

Pro fortissimo viro) id est Milone. Fortem in laude, audacem in vitio dicere solet. Is enim fortis est qui pericula nulla pro reipub. vtilitate recusat. Animi magnitudinem & animi altitudinem pro fortitudine solet dicere. magnanimitatem ab eo dictam vix inuenias. Noui iudicii) id est insolentis. Alias enim praesidia in foro collocata fuisse accepimus, vt quum P. Clodius accusaretur quod sacra Bonę Deę violasset. Is liberatus non caruit suspitione iudicii corrupti. Authore Plutarcho in vita Ciceronis. Catulus factus obuiam Iudicibus, Rectissime, inquit, Iudices praesidium postulastis, metuentes scilicet, ne quis vobis argentum abriperet. Minime vident) sic quidam legunt. In aliis codicibus est scriptum, requirunt, non minime vident. & ita legit Quintilianus libro vndecimo in loco eo quem nuper citauimus. Id si magis probas, expone requirunt, id est desiderant, id est minime vident, sed videre cupiunt.

Non enim corona consessus vester cinctus est, vt solebat: nō vsitata frequentia stipati sumus. Nam illa praesidia quae pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in foro, & in iudicio: quanquam praesidiis salutaribus & necessariis septi sumus, tamen

ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quæ si opposita Miloni putarem, cederem tempori Iudices, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. Sed me recreat, & reficit Cn. Pōpeii sapientissimi & iustissimi viri consilium: qui profecto nec iustitiæ suę putaret esse, quem reum sententiis iudicum tradidisset, eundem telis militum dedere: nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis authoritate publica armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis denunciant, sed præsidium: neq; solū vt quieto, sed etiam vt magno animo simus hortantur: neq; auxilium modo defensioni meæ, verūetiam silentium pollicentur. Reliqua vero multitudo, quæ quidem est ciuium, tota nostra est: neq; eorum quisq̄, quos vndiq; intuentes ex hoc ipso loco cernitis, vnde aliqua pars fori aspici potest, & huius exitum iudicii expectantes, non tum virtuti Milonis fauet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die certari putat.

Non enim corona) id est inermiū ciuiū multitudine. q̄uis armatorū quoq; multitudo circunstās corona dicitur a T. Liuio libro vigesimo octauo. Exercitus, inq̄t, qui corona cōcionē circūdederat, gladiis ad scuta concrepuit. Pro templis) id est in tēplis. nam Pro significat in: vt pro rostis, pro æde, pro tribunali. Author est Sex. Pōpeius. Illa præsidia) Sentētia est, Quis hæc pręsidia nobis sint salutaria & necessaria, vt pote contra vim Clodianorū cōparata, tamē nō possum ita audere quin aliquātulū metuā. vt Cicero quod sibi a natura inesse sciebat, id ad armatorū pręsidia transferat. Quum enim orare Cicero inciperet, ita timidus erat, authore Plutarcho, vt pene tremeret horreretq;: ideo metuens Milo ne Cicero armatorū militum forū cingētium nouitate perculsus p[illegible]rū forti oratione se defenderet, ei suasit, vt in lectica delatus in forum, in ea cubans quiesceret, quoad Iudices conuenissent. visis autem armis quę vndiq; fulgebant, ita perculsus Cicero est, vt trepide admodū orare cœperit. Pro tēplis omnibus) quę foro iudiciali proxima erant. vt in tēplo Castoris in quo P. Clodius armatos hoies sępe disposuit. Cōtra vim). i. ad ꝓhibendum ne qua vis fiat a Clodianis. Vt) pro eo quod est, ita vt. M. enim Cicero sępe particulā vt solā ponit, vbi vulgo ita vt dicitur. tamen hic ponitur bis. Id aliquādo facit Cicero, vt in longiuscula oratione aliquā dictionē bis ponat: nō ad augēdā quidē vim oratiōis, sed vt dissimulet cōpositā orationē & præmeditatā, vt ars occultetur. vt in oratione ꝓ Deiotaro bis ponit inq̄t. Blesamius, inquit, eius enim nomine optimi hois, nec tibi ignoti maledicebat tibi, ad regem, inquit, scribere sole-

Corona. Pro.

Cicero meticulosus.

bat &c. Nõ timere).i.audere.i.ne audere qdẽ possim⁹ sine aliquo timore. Recreat & reficit.)In orõne ꝑ Cn. Planco, Nũc, inqt, vester iudices cõspectus & consessus iste reficit & recreat mẽtẽ meã. Temeritatẽ cõcitatę multitudinis).i.audacẽ multitudinẽ iratã. Authoritate publica)Nã Cos. Põpeius erat. Quieto).i.sedato, tranquillo, non timido. Silentium.)scilicet ne Clodiani obstrepant & acclament. Quę quidẽ est ciuiũ.)Nã in armatis militibus permulti erãt non ciues. ex tota enim Italia delectũ Põpeius habuerat. Tota nostra est).i.nobis fauet. Intuentes).i.attente audiẽtes. quẽ enim attẽte audimus, eũ intuemur. vt, Narrantis coniunx pendet ab ore viri. Neq͂ eorũ quisq̃ nõ fauet).i.nullus nõ fauet.i.oẽs fauent. Illud aũt ad cõmẽdationẽ rei apud Iudices valebat, si reo fauebat popul⁹, qui iudices circũstabat. magna enim significatio est oĩno nõ esse improbũ, qui multis char⁹ sit. Virtuti)id est

Virtus. animi magnitudini & fortitudini, quę sola proprie virtus appellatur. Nam a viro virtus, vt ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἀνδρεία. viri enim propria maxime fortitudo est. Ab hac autem virtute quæ cæteris excellit, reliquę affectiones animi rectę virtutes appellantur, vt scribit Cicero in libro Tusculanarum quæstionum secundo. Virtus

Fortunæ. igitur sit proprie quæ animi virilitas vulgo dicitur. De fortunis):d est bonis fortunæ. In hac significatione fortunas in numero plurali a Cicerone sępe dici attendimus. Hodierno die)Ciceroni sic dicitur q̃ hodie vsitati⁹. De se etiam.)In rei significatione solet Cicero partes ponere, vbi alioqui genus sufficeret. vulgo enim diceremus in genere, de rebus suis omnib⁹ certari putat. vbi dicit Cic. de se, de liberis suis, de patria, de fortunis certari putat. Mos etiam Ciceronis in his iudicialib⁹ causis, vt Iudices admoneat, quorsum res sit casura, si damnent vel absoluant. hoc est quid commodi vel incommodi, quid laudis vel dedecoris, quid animi vel audaciæ respublica, vel Iudices, vel probi homines aut improbi ex eo iudicio habituri sint. hac enim ratione Iudicum animos ad se flectit facilius: qui quod vtile, honestum, magnanimum sit, defendere se, aut contraria accusare significat. Certari)id est cõ-

Certari. tendi & causam haberi putat. Est autem certari impersonale.

Vnũ genus est aduersum infestumq; nobis, eorum quos P. Clodii furor rapinis & incẽdiis, & omnibus exitiis publicis pauit: qui hesterna etiam concione incitati sunt, vt vobis voce præirent, quid iudicaretis. Quorũ clamor si quis forte fuerit, admonere vos debebit, vt eũ ciuẽ retineatis, qui semper genus illud hominũ, clamoresq; maximos pro vestra salute neglexit. Quãobrẽ adeste animis iudices, & timorem, si quẽ habetis, deponite. Nã si vnq̃ de bonis & fortib⁹ viris, si vnq̃ de benemeritis ciuibus, potestas vobis iudicãdi fuit: si demq; vnq̃ locus amplissimorum ordinum delectis viris

dat9 est, vbi sua studia erga fortes & bonos ciues, quę vultu & verbis sępe significassent, re & sententiis declararent: hoc profecto tēpore eā potestatē omnē vos habetis, vt statuatis, vtrū nos qui semper vestrę authoritati dediti fuim9, semper miseri lugeam9: an diu vexati a perditissimis ciuib9, aliquando per vos ac vestrā fidem, virtutem sapientiāq; recreemur. Quid enim nobis duob9 laboriosius Iudices? quid magis sollicitū, magis exercitum dici aut fingi potest? qui spe amplissimorum prēmiorum ad rempubli. adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere nō possumus. Et quidem cęteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus cōcionū, semper putaui Miloni esse subeūdas, q semper pro bonis cōtra improbos senserat. In iudicio vero, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri iudicarēt, nunq̄ existimaui spem vllā esse habituros Milonis inimicos, ad eius non salutem modo extinguendam, sed etiam gloriā per tales viros infringēdā. Q̄q̄ in hac causa Iudices T. Annii Tribunatu, rebus omnibus pro salute reipub. gestis, ad huius criminis defensionem nō abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi sumus, vt crimē hoc nobis multa propter præclara in rempub. merita cōdonetis: nec postulaturi, vt si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eā virtuti Milonis poti9, q̄ populi Rom. felicitati assignetis. Sed si illius insidiæ clariores hac luce fuerint, tum deniq; obsecrabo, obtestaborq; vos Iudices, si cętera amisimus, hoc saltem nobis vt relinquatur, ab inimicorum audacia telisq; vitam vt impune liceat defendere.

P. Clodii furor) P. Clodiū facē & furiā patriæ Cicero appellat in oratione pro domo sua. Idē in oratione de Responsis Arupiscū, ratione contendit nullā a diis immortalib9 homini maiorē esse pœnā furore atq; dementia: quā Clodiū sustinere dicit, quū furiales in cōcionibus voces mittit, quū domos ciuiū euertit, quū lapidibus optimos viros foro pellit, quum ardentes faces in vicinorū tecta iactat, quum ædes

sacras inflammat, aliaque committit, quibus furiosam mentis insaniam ostendit. Furiosi quoque Trib. pl. appellari solent ii, qui nimium populares Senatui non parent, qui suis concionibus plebem contra patritios concitant: cuiusmodi Clodius fuit. Rapinis.) Authore Cicerone in oratione pro domo sua, P. Clodius pecuniam ad emendos agros constitutam vi ereptam dedit. Idem cum L. Pisone Cos. aerarium partitus est. eidem Pisoni Macedoniam, & A. Gabinio eius collegae Syriam prouincias vendidit, Ptolemaei Cypri regnum publicauit, Brogitaro Gallograeco, vt postea dicemus, Pessinuntem vendidit. Idem Q. Ciceronis domum, Marci Ciceronis etiam praedia rustica & Nympharum templum incendit, permultaque exitia publica fecit: quae passim collegit Cicero in orationibus de reditu, pro domo sua, de responsis Aruspicum, de prouinciis consularibus, pro P. Sextio. Quos P. Clodii furor.) In odium iudicum adducit Clodianos, quod rapinis incendiis & omnibus exitiis a Clodio furioso Trib. pl. passi sint: sed in odium grauius eos adducit, quod iurati iudices viri sint optimi & electissimi, quibus maxime odiosum sit contra iusiurandum sententiam dicere. Hi autem Clodiani a Munatio incitati sunt, vt iudicibus praescriberent, quam ipsi sententiam dici vellent. Hesterna etiam concione) quam Munatius habuit.

Vt vobis voce praeirent.) Clodianos in odium iudicibus adducit, & iudicum fauorem Miloni conciliat. Praeire voce est voce praecedere, praeloqui, &, vt ita dicam, praenominare, quod alius per verba singula sequitur. Id ethnici in sacris rebus facere solebant. Dicimus etiam simpliciter praeire, praeire verba, praeire carmen, praeire de scripto. M. Cicero in oratione pro domo sua, Quid diceres o nefaria & perniciosa labes ciuitatis: ades Luculle, ades Seruili, dum dedico domum Ciceronis, vt mihi praeeatis, postemque teneatis. Plinius in Panegyrico, Nescio pulchrius ne sit illud, quod praeeunte nullo, an hoc quod alio praeeunte iurasti. in rostris quoque simili religione te legibus subiecisti. Idem, Tu nobis sanctissimum illud carmen praeire dignatus es. T. Liuius libro viii, Decius Cos. M. Valerium magna voce inclamat. Deorum, inquit, ope Valeri opus est. Agedum Pontifex publicus populi Rom. praei verba, quibus me pro legionibus deuoueam. Plinius auunculus capite ix. lib. xxviii. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid verborum praetereatur, aut praeposterum dicatur, de scripto praeire aliquem. Vt vobis voce praeirent quid iudicaretis). i. vt ipsi praeloquerentur, quid iuratis vobis iudicandum esset. eos enim Munatius, vt dixi, incitauerat, ne Milonem absolui paterentur. Retineatis). i. absoluatis. ei enim damnato poena exilium esset. Adeste animis). i. forti & praesenti animo sitis. timidis enim animus abesse videtur, ideo exanimati dicuntur. Auditores attentos facit. Deponite timorem) Vt in oratione pro P. Sextio, Si non omnem, at aliquam partem moeroris sui deponeret. Vt deponere odia dicit in oratione post reditum in Senatu, Q. Metellus & inimicus & frater inimici, perspecta vestra voluntate, omnia priuata odia deposuit. Moestumque timorem Mittite, dicit Virg. lib. Aeneid. primo. Locus &c) ordo est. Si vnquam locus datus est viris amplissimorum ordinum delectis. Locus. i. occasio. in qua significatione, loco dici, apud Ciceronem est in libro de Officiis primo. Iudices Miloni conciliat ab eius virtute. Amplissimus ordo Senatus est. Amplissimi vero ordines in plurali numero sunt Senatorius & Equester. ex quibus sortito fiebant Iudices. In hac vero causa Pompeius,

Praeire. Locus. Ordo amplissimus.

vt ait Asconius,tales proposuit Iudices,vt nunq̃ neq; clariores viros,neq; sanctiores propositos esse constaret. Sua studia)id est suum fauorem & zelum,quę vultu & verbis sępe significassent,quum de bonis ciuibus iniuste iudicari audirent.Quanta iudicũ auaritia atq; in iudicando iniquitas est,in principio Actionis in Verrem secũdę dicit. Statuatis vestra sentẽtia)in hac Milonis causa. Semper vestrę authoritati dediti fuimus.)Hoc dicit,vt Clodio faciat inuidiã,qui iudicia sustulit. Semper).i.etiã cũ Tribuni pl.eram⁹.Boni enim Tribuni pl.authoritatẽ Senat⁹ sequebãtur:vt cõtra furiosi ei authoritati aduersabãtur.Loquitur autẽ in Milonis persona Cicero.id quũ fit auditorũ animi mouentur magis. Miseri lugeam⁹).i.dãnati exulemus. Perditissimis ciuib⁹s.)Clodianis. Quid enim nobis duobus laboriosius)Captat iudicũ beneuolentiã a Milonis calamitate,quæ iniuste cõtra spẽ euenit. Solicitũ).i.inquietum. Exercitum)fatigatũ & exagitatũ. Amplissimorũ prẹmiorũ).i.magistratuũ & præcipue Consulatus,qui honos amplissimus est. Honos autẽ magistratus est.Honos vero est præmiũ virtutis. Crudelissimorũ exitiorũ)quæ nobis antea Clodius,nunc Clodiani minãtur. Et quidẽ)Hic allegoriã cõmixtã esse Quintilianus lib.viii.scribit.Nisi adiecisset fluctibus concionũ esset allegoria,sed eã miscuit. Tẽpestates.)Populi furorẽ tẽpestati sępe cõparat. Subeũdas) id est ꝙ eas subiturus semper Milo esset.est autẽ participium. Cõtra improbos.) Improbos ciues & perditos vsitatius dicit q̃ malos. Cõsilio).i.cœtu iudicũ. Ex cũctis ordinib⁹).i.ex Senatorio & Equestri ordinibus,qui soli ordines sunt. Sunt qui ordinẽ plebeiũ etiã dicant.hũc tamẽ a Cicerone dici nõ attẽdi. Infirmandã)id est debilitandã & diminuendã. Quæ q̃ in hac causa iudices.)Proponit se probaturũ clarissime insidias Miloni a Clodio factas,nec vsurũ in cõclusione rebus gestis Milonis in Tribunatu ad hui⁹ criminis defensionẽ &c.nisi prius insidias a Clodio factas ostenderit clarissime.Id autẽ in propositione probationis fieri solet,vt ea luce clariora fore polliceamur. Gestis)Tribunatu T.Annii.T.Anni⁹ Milo fuit Trib. pl.anno post Clodiũ proximo.qui suo Tribunatu Clodii vim compescuit,M.q; Ciceronẽ ab exilio reuocãdũ curauit. Nõ abutemur)id est nõ vtemur:cõpositũ pro simplici.quis vti & abuti Boetius lib.cõmẽt.in Topica Cic.secũdo.distingat,vt sit vti his quę nobis vtẽtib⁹ permaneãt:abuti vero,quę pereãt.vt prędio domo veste vtimur,oleo vino pane abutimur. Oculis videritis).i.maxime planũ vobis fecero.Nec pleonasmos est.nã de mẽtis oculis dicitur:vt ea sentẽtia sit,nisi rẽ ita intelligatis,vt oculis cernere videamini insidias Miloni a Clodio factas.Cœlius Trib.pl. aliiq; Miloniani inuulgauerũt,Clodium Miloni fecisse insidias.Accusatores ea in re occupati fuerunt maxime,vt docerent Milonẽ Clodio fecisse insidias. Cicero cõtra dicere contendit Miloni Clodiũ struxisse insidias. Hoc saltem nobis relinquatur &c.)Id autẽ relinquetur,si Milonẽ liberaueritis,qui P.Clodium vitæ suæ insidiantem interfecit.

Improbi & pditi ciues.

Vti & abuti

SED anteq̃ ad eam orationem veniã,quæ est propria nostræ quæstionis,vidẽtur ea esse refutãda,q̃ in Senatu sæpe ab inimicis,ab improbis sępe iactata sunt,& in cõcione etiã

paulo ante ab accusatoribus, vt om̄i errore sublato, rē plane quæ venit in iudiciū, videre possitis. Negāt intueri lucē fas esse ei, q̄ a se hoīem occisum fateatur. In qua tandē vrbe hoc hoīes stultissimi disputāt? nēpe in ea q̄ primū iudiciū de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nōdū libera ciuitate, tamē populi Ro. comitiis liberatus est, cū sua manu sororē esse īterfectā fateret̄. An est quisq̄, qui hoc ignoret? cū de hoīe occiso q̄ratur, aut negari solere omnino esse factū, aut iure factū esse defēdi? Nisi vero existimatis demētē P. Africanū fuisse, qui cū a Carbone Trib. pl. in concione seditiose interrogaretur, quid de T. Gracchi morte sentiret, respōdit iure cæsū videri. Neq; em̄ posset aut Hala ille Seruili9, aut P. Nasica, aut L. Opimi9, aut C. Mari9, aut me Cōsule Senatus nō nefari9 haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset.

M. Horati9

Sed anteq̄.) Quis partes oratiōis debeāt tāq̄ filū alię ex aliis duci, illud tamē facere solet Cic. vt ostēdat se alia parte tractata ad aliā venire. hac enim ratione auditores fiūt magis dociles & attēti. Tractato igitur exordio accedit, vt refutet ea quæ in accusatorū oratiōe fuerāt cōtra Milonē potētissima. Hāc refutationē quę ante narrationē fit, Quintil. lib. iiii. dicit vim procemii obtinere, q; iudicē pręparet. Sed nō cōtinuo vim procemii obtinet, quicquid pręparat iudicē. Hic aūt partitio. Ad eā orationē veniā).i. ad narrationē insidiarū a Clodio Miloni factarū. Nostrę quęstioni.).i. nostrę causę. Authore Quintiliano lib. iii. Quęstionē in iudiciali materia dupliciter accipim9: Altero modo quo dicim9 multas quęstiones habere cōtrouersiam, quo etiā minores oēs cōplectimur: (Pūcta minus principalia vel incidētia vulg9 appellat) Altero quo significam9 summā illā, in qua causa vertitur. (Punctū principale vulgus dicit) Refutādi.) Refutare & refutationē, q̄ cōfutare & cōfutationē Quintil. & Cicero dicunt multo sępius. Omni errore sublato).i. cognita tota veritate. Errat enim qui pro veris falsa credit. Negāt intueri lucē.) Tria fuerūt potētissima, quę in Milonē aduersarii iactauerūt. Vnū, vita dignū esse negabāt eū qui a se hominē occisum esse fateretur. Alterū, cedē, qua P. Clodius occisus est, Senatū iudicasse contra rēp. esse factā dicebāt. Tertiū, de lege Pōpeii erat, qua tulit, vt de cęde quæ in via Appia facta erat, in qua P. Clodi9 occisus fuit, quęreretur. Has tres quæstiones Cicero refutat. Negāt intueri.) Ciuis Rom. qui a se hominem occisum fateretur, poena exiliū erat. Authore Marcello Iurisc. lib. Pādectarū. 48. ad legē Corneliā de sicariis, Legis Cornelię de sicariis & veneficiis poena in insulam deportatio est, & oim bonorū adēptio: sed leges veteres occidi iubebāt eū qui hominē occidisset indemna

Quæstio.

Refutare & refutatio.

tum. Negant intueri.)Authore Quintilliano lib.v.hoc argumentũ ab exẽplo, est a maiore ad minus. M.Horatii.)Si M.Horatius sororẽ suã impune occidit,cur Milo alienum impune occidisse nõ potest?M.Horatius occisis tribus Curiatiis.quũ spoliis onustus Romã rediret,sororẽ suã Horatiã querentẽ de cæde viri(vni enim ex Curiatiis desponsa erat)interfecit.Is cædis ad Regẽ Tullũ Hostilium accusatus est.Ingratũ esse & indignũ Rex putauit,damnare eũ qui patriæ victoriã peperisset: rursus nõ esse iustum liberare eũ qui sororem indicta causa necasset.Igitur Duumuiros constituit,qui ea de re cognoscerent.Horatius a Duumuiris dãnatus ad populũ prouocauit,cuius ipse iudicio absolutus est.Rẽ scribũt ampli⁹ T.Liuius lib.i. & Dionysius Halycarnasseus lib.tertio. Primum iudicium.)Hanc primam capitalis iudicii sententiã populũ Ro.tulisse,idem Dionysius scribit. Nondum libera ciuitate).i.quum per Reges ciuitas regeretur.Tum enim demum ciuitas Romana visa est libera,quũ eiectis Regibus per Coss.administrari cœpit. Comitiis).i.iudicio.Comitia enim erant po.Ro.conuentus,qui in vrbe prope forum & curiã fieri solebant,qui locus inde comitium appellatus est. Ibi conciones ad populum fiebãt. Comitia vero magistratuum creandorum causa erant in campo Martio. Quæratur).i.quęstio & causa fiat. A Carbone Trib.pl.)Cn.Papyrius Carbo.Trib.pl.legem tulit,vt eundem Tribunum ple.quoties quidem vellet,refici & continuari liceret.Legem eius P.Africanus minor grauissima oratiõe dissuasit,in qua dixit T. Gracchum iure cęsum videri. Author est Ti.Liuius lib.lix.Valerius lib.vi.titulo de libere dictis & factis,a Cic.& a Liuio dissentit.dicit enim Scipionẽ a deuicta Numantia redeuntem interrogatum a Carbone quid de Gracchi morte sentiret, ac respondisse iure cęsum eũ videri.aliter enim responsurum eũ sperabat,q; Sempronia Gracchi sororẽ in matrimonio haberet. Neq; enim posset.)Quum Romę ea fames esset,vt multi ex plebe spe amissa capitibus obuolutis se in Tyberim pręcipitarent,tum Sp.Meli⁹ ex Equestri ordine homo prædiues frumentũ ex Etruria pecunia priuata coemendum curauit.gratuita frumenti largitione plebis animos sibi deuinxit:in regni cupiditatem incidit.eam ob rem L.Quintius factus Dictator Seruilium Halam dixit Magistrum equitum.Sp.Melium Dictator per Magistrum equitum accersit. Melium dicto non parentem,sed plebis animos commouentem Hala occidit.Aduocata concione Dictator Meliũ iure cęsum pronũciauit; etiã si regni crimine insons fuerit,q; vocatus a Magistroequitum ad Dictatorẽ nõ venisset.Res amplius a T.Liuio lib.iiii.perscripta est. Aut P.Nasica,aut L. Opimi⁹)de Tyb.Graccho a P.Scipione Nasica,& C.Graccho a L.Opimio Cõsule occisis Plutarchus in vita Gracchorũ,& Appian⁹ lib.bellorũ ciuiliũ.i.Velleius Paterculus,& T.Liuius lib.lviii.lx.lxi.multa scripserũt.Quũ accusatores contra Nasicam a plebe pararẽtur,Senatus de eius salute sollicitus,liberã ei Legationẽ in Asiam decreuit.L.Opimius accusatus apud populũ,a Q.Decio Trib.ple.liberatus est. Aut L. Opimius,aut C.Marius.)Hic,aut C.Marius,superuacaneũ esse doceri põt ex Quintiliano,qui lib.v.hęc Ciceronis verba aduocat,vbi de exẽplorũ vsu pręcipit:Quædã,inquit,ex his quę gesta sunt,tota narrabim⁹,vt Cicero pro Milone,Pudicitiam quũ eriperet militi Tribun⁹ militaris in exercitu C.Marii.propinquus eius Imperatoris ab eo interfectus est,cui vim afferebat.facere eñi probus adolescens periculose

Comitia.

Cn.Carbo

Melii cædes.

q̃ perpeti turpiter maluit. Atq; hūc ille summus vir scelere solutū periculo liberauit. Quędam significare satis erit. Vt idē ac pro eodē, Neq; enim posset, aut Hala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut me Consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos interfici nefas esset. Hęc ille. Vides vti sibi non constaret Quintilianus, si hic, aut C. Marius legeretur. Nisi de L. Saturnini Trib. ple. cæde a C. Mario Cos. facta, de qua est in oratione Ciceronis pro C. Rabirio, intelligas. Aut me Cōsule Senatus) Cicerone Consule coniuratio Catilinæ deprehensa est M. Cato in Senatu censuit vltimum supplicium de coniuratis iis qui in custodia erant sumendū esse: eius sentētiam Consulares omnes, itemq; Senatus magna pars secuti sunt. igitur de his sumptum supplicium est. Author est Sallustius.

Itaq; hoc Iud. nō sine causa fictis fabulis doctissimi homines, memorię prodiderūt: eū, qui patris vlciscendi causa matrē necauisset, variatis hominū sentētiis, non solum diuina, sed etiam deę sapientissimę sententia liberatū. Q̃ si duodecim tabulæ nocturnū furem quoquomodo, diurnum autē, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt, quis est, qui quoquo modo quis interfectus sit, puniēdū putet? cū videat aliquādo gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus. Atqui si tēpus est vllum iure hominis necādi (quę multa sunt) certe illud est nō modo iustum, verum etiā necessarium, cum vi vis illata defenditur. Pudicitiā cū eriperet militi Tribunus militaris in exercitu C. Marii propinquus eius Imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim afferebat. facere enim probus adolescēs periculose, q̃ perpeti turpiter maluit. Atq; hunc ille vir summ⁹ scelere solutū periculo liberauit. Insidiatori vero & latroni, quę potest afferri iniusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, si vti illis nullo pacto liceret.

Vim vi repellere.

Fictis fab.) Fictis fabulis orator vti possit, sed postq̃ exēplis multis vsus sit. Hæ quoq; fabulę vel totę dicentur, vel tātū memorabūtur, prout notę erūt, vt causę vtilitas vel decor postulabit. Quintilianus libro quinto, postq̃ de vsu exemplorū præcepit, Eadē, inquit, ratio est eorū quæ ex poeticis fabulis dicūtur, nisi q̃ iis min⁹ affirmationis adhibetur. Cuius vsus qualis esse deberet, idē optim⁹ author ac magister eloquentię ostendit. Nā huius quoq; generis eadē in oratione reperietur exemplū, Itaq; hoc iudices non sine causa etiam fictis fabulis doctissimi homines memorię

prodiderũt eũ qui patris vlciscendi causa matrẽ necauisset, variatis hominũ sententiis, non solum diuina, sed etiam sapientissimæ deæ sententia liberatũ. Doctissimi homines) id est poetæ, quorũ genus apud Græcos e doctis antiquissimũ fuisse Cicero in libro Tusculanarum quæstionum primo scribit. Eum qui patris vlciscendi causa.) Orestẽ intelligit. qui anno septimo post cædem patris Agamemnonis matrẽ Clytemnæstram & Ægistum adulterũ socia consiliorũ omniũ sorore Electra, virilis animi foemina occidit. Factũ eius a diis cõprobatũ & spatio vitæ & imperii felicitate apparuit. nam vixit annos nonaginta, regnauit septuaginta. Oraculo diuino adductũ vt matrẽ interficeret, nec furiis grauibus agitatũ Iuuenalis Satyra octaua scribit, Ille deis authoribus vltor Patris erat cæsi media inter pocula, sed nec Electræ iugo se polluit, aut spartani Sanguine cõiugii, nullis aconita propinquis Miscuit, in scena nunq̃ cantauit Orestes. Quos poetæ tradiderunt patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse) præsertim deorum immortalium iussis atq; oraculis id fecisse dicuntur, vt ait Cicero pro Roscio Amerino. Euripidem fecisse tragœdiã de Oreste est apud Ciceronẽ libro Tusculanarũ disputationum quarto. Quod si duodecim tabulæ.) Illa sunt verba duodecim tabularum apud Macrobium libro Saturnalium primo, Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit, iure cæsus esto. Vbi nox, im, occisit prisce posita sunt pro nocte, eum, occidit. Lex tabularum duodecim vt Aulus Gelli⁹ scribit, capite primo libri vigesimi, furem manifestum, ei cui furtum factũ est, in seruitutem tradit. Nocturnũ autem furem ius occidẽdi tribuit. Plato in libro de Legibus nono, Qui noctu, inquit, furem domum suã ingressum interfecerit, mundus esto. Et qui spoliatorẽ in defensionem sui, similiter. Exodi capite vigesimo secundo, eadem lex ante scripta fuit, Si effringens fur domum aut suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor nõ erit re⁹ sanguinis. Q; si orto sole hoc fecerit, homicidiũ perpetrauit, & ipse morietur. Vlpianus libro Pãdectarũ. xlviii. Ad legẽ Corneliã de sicariis, Furẽ, inquit nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere vel sine suo periculo non potuit. Idem libro. ix. ad legem Aquiliam. Si quis, inquit, metu mortis furẽ occiderit, non dubitatur, quin lege Aquilia non teneatur: Si autem quum possit apprehendere maluit occidere, magis est, vt iniuria fecisse videatur, ergo lege Cornelia tenebitur. Quoquo modo) i. siue se telo defendat siue non defendat. Quis est qui puniẽdum putet interfectorem si quoquomodo. i. etiam iure. Si se telo) Caius Iurisc. libro Digestorum quiquagesimo, de verborum & reum significatione, Telum esse ait non modo quod arcu mittitur, sed etiam quod manu, vt lapis, lignum ferrum: dictum ab eo quod in longinquum mittitur, a græca voce τηλοῦ figuratum. Hoc tamen in loco telum pro pugione aut paruo aliquo gladio accipi videtur. quãuis etiã lapidationẽ faceret. In qua significatiõe dicitur a Plinio cap. xiiii. libri. xxiiii. Magni, inquit, Pompeii in tertio Cõsulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ prohibẽtis vllum telum esse in vrbe. Ad occidendum hominem) vt furem nocturnum. Q; enim id legibus permissum sit, leges nobis gladium porrigere videntur. Quum vi vis illata defenditur) Authore C. Iurisconsulto libro Digestorum ix. ad legem Aquiliam. Si seruum tuum latronem insidiantem mihi occidero securus ero. Nam aduersus periculum naturalis ratio permittitur se defendere.

Orestes absolutus.

Furis pœna.

Gladiũ nobis lex porrigit.

Pudicitiã cũ eriperet.) Plutarchus in vita C. Marii hanc rem enarrat amplius (De hac re Quintiliani declamatio est) Hunc adolescentem Trebonium, & Tribunum militum, C. Lucium appellat. Valerius lib. vi. titulo de pudicitia, Clusium: nisi Clusium pro C. Lusio librarius male scripserit. nam Quintilianus lib. iii. hunc appellat Lusium. Propinquus eius Imperatoris). i. filius sororis C. Marii. Facere enim probus.) Epiphonema est, rei narratę vel probatę summa acclamatio. Tantę molis erat Romanã condere gentẽ. Facere enim probus adolescens periculose, q̃ perpeti turpiter maluit.) Author est Quintilian⁹ lib. viii. Periculose.) Impendebat enim periculum vt ab Imperatore dãnaretur, q͛ eius propinquũ, q͛ indemnatũ, q͛ Tribunum suus miles necasset. Scelere solutum etiam). i. soluit scelere & periculo liberauit. i. absoluit. Platonis lib. de legibus nono lex illa est, Qui mulierem liberã aut puerum ad remveneream vi adigit, impune non ab eo solum cui vis illata est, sed a patre, marito fratribus, filiisq; vita priuetur. D. Hadrianus, vt ait Martianus Iurisc. lib. Pandectarum. xlviii. ad legem Corneliam de sicariis, rescripsit eum qui stuprũ sibi vel suis per vim inferentem occidit, dimittendum. Q; si. xii. tabulę.) Enthymema est, syllogismus rhetoricus. ita enim ab Aristotele appellatur libro Rhetoricorum ad Theodectem primo. Enthymematum duo genera tradit Quintilianus libro quinto. vnum ex repugnantibus, de quo alibi dicendum est: alterum ex consequentibus, quod a nonnullis epicherema dicitur. Id autem habet propositionem cum ratione. Ideo ex consequentibus appellatur, q͛ ex propositione ratio consequatur. Id autem fieri quatuor modis idem docet, hisq; exemplis ex Cicerone vtitur. Primum enim anteponitur propositio, sequitur ratio. vt, Silent leges inter arma, nec se expectari iubent: quum ei qui expectare velit, ante iniusta poena luenda sit, q̃ iusta repetenda. Deinde contra, rationem proposito sequitur. vt, Q; si. xii. tabulae nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem si se telo defenderit interfici impune voluerunt, quis est qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet?

Epiphonema. *Enthymema.*

Tum propositionem rationi postpositam sequitur alia ratio. vt, Q; si. xii. tabulae &c. Sequitur alia ratio, Quum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus. Postremo ex propositione & ratione fit aliqua complexio. i. conclusio. vt, Insidiatori vero & latroni quae potest afferri iniusta nex? propositio est. Quid comitatus nostri? quid gladii volunt? Ratio. Inde fit illa complexio. Quos habere certe non liceret, si vti illis nullo pacto liceret. Idem in eodem libro docet, quod natura asperum sit, dicendi voluptate, & nimis suspectam argumẽtationem dissimulatione condiendam esse, multumq; ad fidem valere audientis voluptatem. vt quum dixit Cicero silere leges inter arma & gladium, nobis interim ab ipsis porrigi legibus. Leges enim proprie non silent, nec nobis gladios porrigũt. Est autem metaphora, quam tum quoq; esse Quintilianus libro. viii. scribit, quum rebus inanimis datur aliquis sensus. vt, Pontem indignatus Araxes. Et, Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat &c.

Est enim hęc Iudices non scripta, sed nata lex: quã non didicimus accepimus legimus, verũ ex natura ipsa arripuim⁹

hausimus,expressimus:ad quã non docti,sed facti:non insti- *Lex naturę.*
tuti,sed imbuti sumus:vt si vita nostra in aliquas insidias,si *Imbuti natura.*
in vim,in tela aut latronũ aut inimicorum incidisset,omnis
honesta ratio esset expediẽdæ salutis. Silẽt enim leges inter
arma,nec se expectari iubent,cũ ei,qui expectare velit,ante *Leges silẽt inter arma.*
iniusta pœna luenda sit,q̃ iusta repetẽda. Ergo sui persapiẽ-
ter & quodã modo tacite dat ipsa lex potestatẽ defẽdẽdi:q̃
nõ modo hoĩem occidi,sed esse cũ telo hoĩs occidẽdi causa
vetat:vt cum causa non telũ quæreretur,qui sui defendendi
causa telo esset vsus,nõ hoĩs occidendi causa habuisse telũ
iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causa Iudices.non
enim dubito quin probatur9 sim vobis defensionẽ meã,si id
memineritis,quod obliuisci nõ potestis,insidiatorẽ iure in- *Insidiatorẽ iure interfici posse.*
terfici posse. SEquit̃ illud,quod a Milonis inimicis sępissi
me dicit̃,cædẽ qua P. Clodius occisus est, Senatũ iudicasse
cõtra rẽp.esse factã. Illã vero Senat9 nõ sentẽtiis suis solũ,
sed etiã studiis cõprobauit. Quoties enĩ est illa causa a no-
bis acta in Senatu?qb9 assensionib9 vniuersi ordinis?q̃ nec
tacitis,nec occultis?quãdo enim frequẽtissimo Senatu qua
tuor,ad summũ quinq; sunt inuenti,qui Milonis causam nõ *Ad summũ.*
probarent?Declarãt huius ambusti Tribuni Pl. illę inter-
mortuę conciões,quib9 quotidie meã potentiã inuidiose cri
minabat̃:cũ diceret Senatũ nõ quod sentiret,sed quod ego
vellem re decernere. Quæ quidem si potentia est appellãda
poti9 q̃ propter magna in remp. merita mediocris in bonis
causis authoritas,aut propter officiosos labores meos non-
nulla apud bonos gratia,appelletur ita sane, dummodo ea
nos vtamur pro salute bonorũ cõtra amentiã perditorũ.

Est enim hęc iudices nõ scripta.) Ius nõ scriptũ,q̃ æquitas appellat̃,a lege q̃ scripta est hoc differt:q̃ ius permaneat semper,nec vnq̃ mutetur,quum secundũ naturam sit. Lex vero scripta sępius mutetur,de qua illud, Summũ ius summa iniuria. De iure non scripto illud dictum est in Antigone Sophoclis,fecisse se pręter Creontis

legē,sed nō pręter illam nō scriptā.Nō enim nūc aut nudiustertius,sed semper fuit.)
Author est Aristoteles libro Rhetoricorum ad Theodectem primo. Est enim.)
Hic se cōcinnitatē verborū Cicero cōsectatū scribit de Oratore ad Brutū:q ibi ver-
ba casus habeāt in exitu similes,q paribꝰ paria reddantur,q opponantur cōtraria.
Hæc,inquit,suapte natura numerosa sunt,etiā si nihil est factū de industria.In hu-
ius cōcinnitatis consectatione Gorgiā fuisse principē accepimus.quo de genere illa
nostra sunt in Miloniana,Est enim iudices hęc nō scripta sed nata lex:quā nō didici
mus,accepimus,legimus,verum ex natura ipsa arripuimus,hausimus,expressimꝰ:
ad quā nō docti sed facti,nō instituti sed imbuti sumꝰ. Hic attende legi,Est enim iu
dices:nō,Est ergo iudices.&,Verū ex natura:nō,Verū etiam ex natura. Omnis ho
nesta ratio esset.)Apud A.Gelliū cap.v.libri.xii.philosophus Taurus hac de re ad
hanc sententiam differit.Natura,inquit,omniū rerū,quę nos genuit,induit nobis,
inoleuitq; in ipsis statim principiis quibꝰ nati sumus,amorem nostri & caritatē,ita
prorsus,vt nihil quicq̄ esset carius pensiusq; nobis,q̄ nosmetipsi.Atq; hoc esse fun
damentū rata est cōseruādę hoim perpetuitatis,si vnusquisq; nostrū simul atq; edi-
tus in lucē foret,harum prius rerum sensum affectionēq; caperet,quæ a veteribus
philosophis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν appellata sunt,vt omnibus scilicet corporis
sui cōmodis gauderet,ab incōmodis omnibus abhorreret.M.quoq; Cicero libro de
Officiis primo,Principio,inquit,generi animātiū omni a natura tributū est,vt se
vitā corpusq; tueatur,declinetq; ea quę ei nocitura videantur. Expediendæ)id est
Expedior. liberandæ,vt apud Virg.lib. Aenei.ii.Flammā inter & hostes Expedior. Silent le-
ges inter arma)exempli gratia.Prohibent leges cuiq̄ fieri iniuriā.Si quis latro me
aggrediatur,si non resistā,sed velim expectare,vt cū eo lege agā,ante iniusta poena
mihi luenda sit,q̄ iusta repetenda. Etsi persapienter.)Legendū putē,sui persapiē-
ter,vel ergo sui persapienter,vt sit sui defendēdi. Sed esse cū telo.)Qui hominis
occidendi causa cū telo ambulauerit,eū teneri lege Cornelia de sicariis Męcianꝰ li-
bro Digestorū.xlviii.author est. Claudianus iurisc.eodē libro.titulo de poenis,Nō
minus,inquit,lex eū qui occidendi hominis causa cū telo fuerit,q̄ eum qui occide-
rit,punit. Telo esset vsus)id est hominē occidisset. Maneat)id est mēti vestræ
Manet. inhæreat & infixum sit.vt,Manet alta mēte repostū Iudicium Paridis, Probatu-
rus sim vobis)id est facturus vt approbetis. Sequitur illud)id est secūdū est.Illud
præcipit Quintilianus libro quarto,vt si quā opinionem cōtra nos Iudices domo
attulisse videātur,eam vt in principio tollamus.Quod a Ciceronis inimicis sępissi
me dictum est,id verum esse ne credant Iudices facit Cicero vt iis opinionem tol-
lat. Cædem)Cædē a Cicerone solitam dici attendimus,pro homicidio. Authore
Cædes. Quintiliano libro decimo,Per abusionem sicarios etiam omnes vocamus,qui cæ-
Sicarii. dem telo quocunq; commiserint.Homicidas alii appellant.Inde lex Cornelia de si-
cariis est.Homicidium & homicidam non damno. Illam vero Senatus)Aliquā-
do id vsu veniebat,vt de insigni crimine Senatus prius decerneret,q̄ de eo in foro
ageretur. Vt authore Asconio Pediano quum L.Catilina Pretor Africā prouin-
ciā,quā obtinuerat grauiter vexasset, legati Afri in Senatu iam tum absente illo
questi sunt,multęque graues sententiæ in Senatu de eo dictæ sunt. Postea vocatꝰ
in iudicium est. Ita de cæde Clodii prius in curia q̄ in foro actum esse significat.

ſed oſtendit cædem Clodii a Senatu ſententiis & voluntatibus probatam eſſe,quãuis is Senatuſconſultum fecerit hanc ipſam cædem contra Rempubl.eſſe. Intermortuæ)id eſt vanæ,futiles,nulliu efficaciæ. Inuidioſe)Inuidia perſæpe dicitur pro ea requę mala gratia vulgo dicitur. In ea ſignificatione tum intelligitur,quũ ſcriptores artiũ præcipiũt,aduerſari⁹ qua ratiõe in inuidiã auditorũ adduci debeat. Inuidioſe igitur,id eſt in inuidiã me adducẽdo. Quod ego vellẽ re decernere)A dicto aduerſariorũ probat Clodii cæde a Senatu ſententiis cõprobatam.

Intermortuæ.

Inuidia.

Hanc vero quæſtionem,& ſi non eſt iniqua,nunq̃ tamen Senatus conſtituendã putauit.erãt enim leges,erãt quęſtiones vel de cęde,vel de vi:nec tantũ mœrorẽ ac luctũ Senatui mors P.Clodii afferebat,vt noua quęſtio cõſtitueretur. Cuius eñ Senatui de illo inceſto ſtupro iudiciũ decernendi poteſtas eſſet erepta,de eius interitu quis põt credere Senatũ iudiciũ nouũ conſtituendũ putaſſe? Cur igitur incendiũ curię,oppugnationẽ ædiũ Marci Lepidi,cædẽ hanc ipſam cõtra remp. Senatus factã eſſe decreuit? Quia nulla vis vnq̃ eſt in libera ciuitate ſuſcepta inter ciues,non contra rempublicã. Non enim eſt vlla defenſio contra vim vnq̃ optanda, ſed nonnunq̃ eſt neceſſaria. Niſi vero aut ille dies quo T. Gracchus eſt cęſus,aut ille,quo Caius,aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt,etiam ſi e republica,rempubl. tamẽ non vulnerarunt. Itaq; ego ipſe decreui,cũ cædẽ in Appia factã eſſe conſtaret:non eum,qui ſe defendiſſet,contra rempu.feciſſe,ſed cum ineſſet in re vis & inſidiæ,crimẽ iudicio reſeruaui,rem notaui. Q; ſi per furioſum illũ tribunũ, Senatui, quod ſentiebat,perficere licuiſſet,nouã quæſtionẽ nũc nullam haberemus. decernebat enim,vt veteribus legibus tantũmodo extra ordinẽ quęreretur. diuiſa ſentẽtia eſt poſtulãte neſcio quo (nihil eñ neceſſe eſt omniũ flagitia proferre) ſic reliqua auctoritas Senat⁹ empta ĩterceſſiõe ſublata eſt.

Vis in ciuitate.

Hanc vero q̃ſtionẽ) De admiſſis crimib⁹ q̃ri ſolebat legib⁹ de his conſtitutis. Si vero inſigne aliquod crimen admiſſũ erat,Senat⁹ nouã q̃ſtionẽ cõſtituebat,qua ſuã de cõmiſſo crimine ſentẽtiã quodãmodo ſignificabat. Ideoq; cauſa rei magis premebatur,ſi noua q̃ſtione cõſtituta agebaẽ. Vt ſi de Clodii cæde lege Cornelia de ſicariis,

aut lege Q. Catuli de vi quęsitũ fuisset, Milionẽ causa minus lęsisset. Itaq; in causa Clodij de incestu Q. Fusius intercessit, ne Senatus nouam quæstionẽ constitueret. Idem in hac Milonis causa, quum Senatus decerneret, vt veteribus legibus de cæde Clodij quæreretur, intercessit. Eam ob rem de Clodij incestu legibus veteribus, de eiusdem cæde noua quæstione constitutum est. Constituendam putauit.) Constituere & decernere quæstionem & iudicium in eadem significatione dicim⁹.

Constituere & decernere quęst. Ferre quęstionem. Constituit quęstionem Senat⁹, quum decernit, vt de commisso aliquo insigni crimine quæratur. i. causa & iudicium fiat. Ferre quæstionem in hac significatione infra Cicero dicit, Quis, inquit, de interitu meo quæstionem tulisset? Idem, Non igitur vlla quæstio de Africani morte lata est? In alia significatione constituere quæstionem Cicero dicit in Partitionibus oratorijs. Cuius enim Senatui.) Sententia est, Erepta est Q. Fusij intercessione Senatui potestas decernendi quæstionem nouam de stupro incesto Clodij: quis credat Senatum de eius interitu iudicium nouum constituendum putasse? Incesto stupro.) Quo sacra Bonæ Deę violauit, de quo postea dicemus latius. Potestas decernendi iudicium.) Quia iudicia legibus constituta erant, ideo Senatus raro quæstionem de aliquo crimine decernere solebat, si qua alia lex aut quæstio de eo lata ante fuerat. Igitur noua quæstio dicebatur, si quam Senatus decernebat. Per Q. Fusium Senatorem, quum de incestu P. Clodij agebatur, factum est ne a Senatu asperius decerneretur, vt ait Asconius. Sed de hac re postea. Incesto stupro) id est facinoroso & flagitioso. vt in oratione pro domo sua de eodem Clodio dicit, Istius, inquit, qui non solum aspectu, sed etiam incesto flagitio & stupro polluit cerimonias, pœna omnis oculorum ad cæcitatem mentis est conuersa. Incestum a græco tractum Sex. Pompeius

Incestum. scribit. nam illi facinus dicunt aniceston. Incestum vsu dicitur flagitium in affines admissum, vt ait Nonius Marcellus. Ibi tamen adiectiuum est, & quod hic appellat stuprum postea dicit adulterium. Cur igitur incẽdium curiæ &c.) Hæc tria vno Senatusconsulto comprehensa erant. quia non licebat vno die duo Senatusconsulta fieri. Cur igitur &c.) Ratiocinatio est. nam interrogationi a se factæ respondet. Nulla vis vnq̃ &c.) Romano more in ciuili dissensione q̃uis præclara res, reiq; publicæ maxime vtiles aliquis gessisset, nunq̃ tamen eo nomine Imperator appellatus est, nec ei vllæ supplicationes decretæ sunt, nec ouans, aut curru triumphauit, nec lauream cuiq̃ Senatus dedit, nec quisq̃ sibi dari postulauit, ciuitatis parte lachrymante. quia vt necessariæ istæ, ita lugubres semper existimatæ victoriæ sunt, vtpote non externo, sed domestico partæ cruore. Id Valerius libro secundo, titulo de iure triumphandi Nasicæ, Opimij, Q. Catuli, C. Antonij exemplis probat. Nisi vero.) Gracchorum & Saturnini cędes e republica fuit: rem tamen publicam vulnerauit L. Apuleius Saturninus Tribunus plebis, vt seditiosus, ita crudelis. C Marii. vi. Cos. & Senatus & bonorum ciuium, armis in curia Hostilia oppressus est. vt scribunt Velleius Paterculus & T. Liuius libro. lxix. De eo amplius Cicero in oratione pro C. Rabirio. de eodem est in libro Rhetoricorum ad Herennium primo. Ego ipse decreui.) Nam Cicero Senator erat. Rem) id est vim & insidias. Si licuisset per Tribunum). i. si non impediuisset Tribunus. Hoc est. Si Munatius Trib. pl. Q. Fusium Senatorem

pecunia non corrupisset, vt postularet sententiã diuidi, itaq; intercederet. Vt em̃ vnius Trib. pl. intercessio impedimēto est, quo min⁹ lex ferat a reliqs: ita intercedente aliquo vno Senatore Senatuscõsultũ fieri non licet. Nec idē valēt intercedere & diuersa sentire. vt in cõsultatiõe de pœna cõiuratorũ apd̃ Sallustiũ nõ sentiebat Cęsar idē qd̃ Cato, tñ non intercessit. Est aũt intercedere, qd̃ vulgo dicunt, se opponere. Furiosum). i. Munatiũ. Cicero furiosos Trib. pl. appellare solet eos, qui nimiũ populares Senatui nõ parēt, seditioneq; cõcitãt. vt paulo ãte furorē P. Clodii dixit. Extra ord.) Extra ordinē q̃rere est nõ obseruata forma procedēdi causam aliquã tractare. Decernebat) Q. Hortēsii ea erat sententia. Postulante nescio quo). i. Q. Fusio Senatore Empta intercessione) Budæus in Annotationibus in Pãdectas scribēs quid sit diuidere sententiã, hũc locũ Ciceronis citat, Empta intercessione. Senator qui intercedere volebat, quo minus fieret Senatuscõsultũ, vt ait Sex. Põpeius, Cos. dicebat, Numera Senatũ: postulabatq; vt aut res quę afferunt diuiderent, aut simul consuleret: aut si tot Senatores non essent, quot nũero oporteret fieri Senatuscõsultũ, expectarent. Is aũt Senator q in causa intercessit, pecunia corruptus fuit. ideoq; empta intercessiõe hic Cicero dixit: vt in orõne in Senatu post reditũ emptus intercessor dicit. Qui in Colonia nup constituta, quũ ipse gereret magistratũ, in qua nemo erat emptus intercessorũ, vim & crudelitatē priuilegii authoritate honestissimorũ hominũ & publicis literis cõsignauit. Diuidere sētētiã hoc loco qd sit, vt igenue fatear, nescio (nec mihi cũ Plinii snia quã Budæus citat, cõuēire videt. Intercessiõe) Munatii & Sallustii.

Intercedere.

Extra ord. quærere.

At em̃ Cn. Põpeius rogatiõe sua, & de re, & de causa iudicauit: tulit em̃ de cęde, q̃ in Appia via facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit. Quid ergo tulit? nēpe vt quęreretur. Quid porro quęrēdũ est? factũ ne sit? at cõstat. A quo? at patet. vidit etiã in cõfessione facti, iuris tamē defensionē suscipi posse. Quæ nisi vidisset posse absolui eũ qui fateretur, cũ videret nos fateri, neq; quęri vnq̃ iussisset, nec vobis tã salutarē hãc in iudicando literã, q̃ illã tristē dedisset. Mihi vero Cn. Põpeius nõ modo nihil grauius cõtra Milonē iudicasse, sed etiã statuisse videtur, quid vos in iudicãdo spectare oporteret. nã qui nõ pœnã cõfessioni, sed defensionē dedit, is causam interitus quærēdã nõ interitũ putauit. Iam illud dicet ipse profecto, quod sua spõte fecit, P. ne Clodio tribuēdũ putet, an tēpori? Domi suæ nobilissimus vir, Senatus propugnator, atq; illis quidē tēporibus pœne patron⁹, auũculus huius nostri iudicis fortissimi

M.Liuii Drusi mors. Scipionis Africani mors.

viri Catonis, Trib.pl.M.Drusus occisus est: nihil de ei9 morte popul9 cōsult9, nulla quęstio decreta a Senatu est. Quātū luctū in hac vrbe fuisse a nostris patribus accepimus, cum P. Africano domi suę quiescēti illa nocturna vis esset illata? qs tū non gemuit? quis nō arsit dolore? quē immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperēt, eius ne necessariā quidē expectatā esse mortem? Num igitur vlla quæstio de Aphricani morte lata est? certe nulla. Quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur. Intersit inter vitæ dignitatem summorum atq; infimorum: mors quidem illata per scelus iisdem pœnis teneatur & legibus: nisi forte magis erit parricida si quis Cōsularem patrem, q̄ si quis humilem necauerit.

At enim Cn.Pōpeius) Id est tertiū qd Cicero refutat, idq; proponit refutandū, quia tanq̄ ab aduersario obiectū sit. Hanc autem legē Pōpeius sua sponte tulit.

Rogatio.

Rogatione).i.lege. qd etiā priuilegiū esse A.Gellius docet cap.xx.lib.x. Tā salutarem literā) Mos erat Romanorū in iudiciis, vt qui causę quę agebaẽ pęerat, daret iudicib9 treis notas, vnā absolutionis A, alterā cōdēnationis C, tertiā āpliationis N.L. tanq̄ si non liqueret. In hac Milonis causa Cn. Pōpeius dedit etiam absolutionis notā iudicibus: qd non fecisset, nisi sperasset eū posse absolui. Hāc aūt absolutionis literā appellat salutarē. Peroratione vtriusq; partis peracta, q̄sitor ab reo quærebat, ex lege Cornelia clā an palā de se sententiā ferri vellet. Si palā, voce: si clam, nota ferebaẽ sententia. Quā cuiq; iudici visum erat notam in cistā mittebat, postea Quęstor ex notarum similium numero maiore colligebat, absoluendus ne an damnandus esset reus, an causa ampliāda. Has autē notas vt dixi, dabat iudicibus is qui causę pręerat, quēadmodū calculos suffragiorum causa a magistratibus populo accipere morem fuisse Dionysius Halicarnasseus lib.v. scribit. Q; autē θ damnationis litera dicatur, vt nigram præfigere thita, id ex Græcorum more est. apud quos θάνατ@ mors dicitur. Ipse) Pōpeius. Sua sponte).i. nec Senatu, nec populo postulāte. P.ne Clodio &c) vtrum hāc legē tulerit, q. de Clodii morte doleret, an vt seruiret tēpori, ne scilicet in lætitia publica videretur parum fideliter Clodio recōciliatus, si etiā ipse gauderet domi suę. Qd de cæde virorum optimorum Drusi & Scipionis lex nulla, vt quęreret, lata sit, quę cædes admodum tristes fuerunt: de Clodii autem cęde Pōpeius tulerit, quę omnibus iucunda fuit, significat Cicero Pompeium id tulisse, vt tempori nō vt dolori suo seruiret. Nobilissimus vir) M.Liuius Drusus nobilissimus, potentissimus, eloquētissimus, sanctissimus, nō multis post occisum Saturninū annis factus Trib.pl. meliore animo q̄ fortuna vsus est. quum eñ C.Gracchi lege iudicā

Literę iudiciorum notæ.

Suffragiorū notæ.

Drusi cædes.

di potestas ad Equestrem ordinē solum trāslata esset, eam Senatui restituere ita conatus est, vt ęqua parte iudicia penes Senatum & Equestrem ordinem essent. ei tamen Senatus ita aduersatus est, vt Collegarū eius malefacta potius q̄ huius bene cogitata probaret. Cōuersus Drusi animus socios Italicosq; ciuitate donare constituit. Id moliens quum e foro reuertisset, immensa illa & incognita, quæ eū semper comitabatur, cinctus multitudine, in atrio domus suæ cultello percussus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas mortuus est. Author est Velleius Paterculus. Idem fere T. Liuius scribit libro. lxxi. Auunculus huius nostri iudicis) In domo M. Drusi auunculi M. Catonem educatum fuisse Valerius Maximus libro secundo, titulo de indole scribit. Decreta) id est constituta. Quantum luctum in hac vrbe) Fuluio Flacco Cn. Carboni & C. Graccho Triumuiris agros diuidere conātibus, quum P. Scipio Africanus minor aduersaretur. fortisq; ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inuētus est. Suspecta fuit, tanq̄ venenum dedisset, Sempronia vxor: hinc maxime, q̄ Gracchorum soror esset, quibuscum Africano simultas fuerat. De morte hu⁹ quęstio nulla constituta est. Author est Titus Liuius libro. lix. De hac cæde alibi plura scribimus. Ne necessariā quidem) id est quis non indoluit, Scipionis mortem naturalem expectatam non esse, sed acceleratam? Ne necessariam quidem, id est naturalem, quam affert naturæ necessitas. Occisus est enim Scipio anno ætatis. lvi. vt in sopnio Scipionis Cicero dicit. Mortis autem naturalis constitutio certa non est. Ideoq; quæ vitæ humanæ meta sit, inter scriptores non conuenit. eam Plato in anno. lxxxi. quo anno mortuus ipse est, Staseas. lxxxiiii, Ægyptii centesimo, Epigenes. cxii. annis constituerunt. vt scribimus in Commentariis in Griphum Ausonii. Quod aūt Lactantius ex libro Geneseos constituat. cxx. annos. D. Augustinus de ciuitate dei, illos. cxx. annos non ad vitam hominis, sed ad tempus quod pręcessit diluuium refert. Nisi forte magis erit parricida) Ex Stoicorum dogmate peccata dicit paria. Nec enim peccata rerum euentu, sed vitiis hominum metienda esse Cicero in Paradoxis tradit.

Scipionis cædes.

Necessaria mors.

At eo mors atrocior erit P. Clodii, q̄ is in monumentis maiorum suorum sit interfectus. hoc enim sępe ab istis dicitur: perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, non qua populus vteretur, sed vbi impune sui posteri latrocinarentur. Itaq; in eadē ista Appia via cum ornatissimum equitem Ro. M. Papyrium occidisset, non fuit illud facinus puniendum. Homo enim nobilis in suis monimētis equitem Rōm. occiderat. Nunc eiusdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? quæ cruentata antea cæde honesti atq; innocentis viri silebatur, eadem nunc crebro vsurpatur, posteaq̄ latronis &

Tragœdias excitare

parricidę sanguine imbuta est. Sed q̄d ego illa cōmemoro? comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendū collocarat. Extorta est confitenti sica de manibus. Caruit foro postea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico, ianua se ac parietibus, nō iure legum iudiciorūq; texit. Num quæ rogatio lata? num quæ noua quęstio decreta est? Atqui, si res, si vir, si tempus vllum dignum fuit, certe hæc in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atq; in vestibulo ipso Senatus: ei viro autē mors parabatur, cuius in vita nitebatur salus ciuitatis: eo porro reipublicę tempore, quo si vnus ille occidisset, nō hæc solū ciuitas, sed gētes omnes cōcidissent. Nisi forte, q̄a perfecta res est, nō fuit puniēda. perinde quasi exitus rerū, nō hominū consilia legibus vindicentur. Minus dolendū fuit re nō perfecta, sed puniendū certe nihilominus.

Nititur in vita.

At eo mors atrocior) Aduersarioꝝ obiectio est. Quę ab aduersario dicta sunt Cicero ꝓponere solet vt refutet, eaq; proponit aliquādo suis, aliquādo aduersarij verbis. In huiusmodi propositionibus particulā at vel at em̄ ponere solet. In monimētis maiorū).i. in via Appia, quā a porta Capena vsq; ad vrbē Capuam Appius Claudi⁹ Crassus Cēsor, cui postea Cęco fuit cognomē, muniēdā curauit, vt ait Iulius Frōtinus in libro de Aquęductibus. Ex Claudiorū familia P. Clodiū fuisse ipsum quoq; nomen significat: Claudius em̄ & Clodius, vti Plautus & Plotus dicit̄. In monimētis maiorū) Authore Quitil. lib. v. loci cōmemoratio ad cōmēdationē, & ad inuidiā valet. Nam & Aiax apud Ouid. lib. Met. 13. inquit, Ante rates agimus causam, & mecū cōfert̄ Vlysses. Et Miloni inter cętera obiectū est, q̄ Clodius in monimētis maiorū suoꝝ ab eo esset occisus. M. Papyriū) M. Papyrii cędē Asconius scribit. Quātas tragœdias excitat).i. q̄ inuidiose cōmemorat̄. quātā sceleris atrocitatē cōmouere videt̄. Parricida) Inuidiose dicit, quēadmodū in oratione pro domo sua eūdē Clodiū appellat parricidā, fratricidā, sororicidā. Cōprehēsus est in tēplo Castoris) In aliis orationibus harū insidiarū sępe meminit Cicero. Id aūt Castoris tēplū foro & curię proximū erat. Collocarat).i. in insidiis posuerat. vt in oratione in L. Pisonē, Deprehēsus cū ferro ad Senatū is quē ad Cn. Pōpeiū interimendū collocatū fuisse constabat. Ad Cn. Pōpeiū interficiendū) Clodius facere conatus est, vt in Tribunatu rēpublicā pro libidine gubernaret: iccirco submoueri oēs voluit, quos sibi obsistere posse arbitraretur. M. Ciceronē vrbe eiecit. M. Catonē in Cyprū Legationis nomine mi-

At, at em̄,

Loci cōmemoratio.

sit, vt scilicet pecuniā Regis Ptolemęi aduehēdam Romā curaret. Cęsar in Galliā venerat. Plebis animos sibi deuinxerat, neminem esse qui cōsiliis suis aduersari posset nisi Pompeiū esse putabat. ad hunc submouendum adiecit animum. Eius itaq; acta rescindit. Tigranē, quē in vinculis Pompeius habebat, dimittit. Pompeii amicos accusat, vt eos Pompeio defendenti se liberius obiiciat. Quum amicorum quendam Pompeius defendit, Clodius impudicorū hominū multitudine septus in loco edito se collocat, deinde sic rogat, Quis Imperator impudicitia laborat? Quis vir virum quęrit? Quis vno digito caput scalpit? Ad quæ circūfusa illa multitudo singillatim Pompeiū respondet. Hęc ingenti mœstitia Pōpeium afficiūt, male de se audire insolitum: sed magis mœrebat, q Senatū hac contumelia lætari viderat. Exinde quidā e domesticis Clodii cum sica in Pōpeiū intenta depręhensus est. Has ob causas quoad P. Clodius Tribunatū gessit, Cn. Pompeius foro caruit. Author est Plutarchus in vita Pōpeii. Ianua se & parietibus) In oratione pro P. Sextio, de suo fratre Cicero, Vitam, inquit, suam tū nostis & fugæ pręsidio, non iuris iudiciorumq; defendit. Dignū fuit) vt quæstio decerneretur. Hęc omnia) tria. i. res vir tēpus. Insidiator) Clodii seruus. In foro) Antea dixit in templo Castoris. In foro collocatus) A loco auget rei atrocitatē, nam neq; in foro, neq; in curia, neq; in comitio licebat cum telo esse: multo minus cum sica. Ei viro) Pompeio. Cuius in vita nitebatur salus ciuitatis). i. quo viuo reip. salus nunq̄ interiret, quę eo mortuo periclitaretur. Hinc Scipioni in eius sopnio Publius auus apud M. Ciceronem, Tu eris, inquit, quo nitaē ciuitatis salus. Sed omnes gentes cōcidissent). i. de Romano imperio actū fuisset. nam perditissimi erant Coss. L. Piso & A. Gabinius: furiosissimus Trib. pl. P. Clodius. Perinde quasi exitus rerū) Authore Metiano Iurisconsul. ad legem Corneliā de sicariis, D. Hadrianus rescripsit eum qui hominem occiderit, si non occidendi animo hoc admiserit, absolui posse. Qui vero nō occiderit, sed vulnerauerit, vt occidat, pro homicida dānandū. Plato vero in libro de Legibus. ix. aliter ad hanc fere sententiam sancit. Qui voluerit, inquit, cogitaueritq; amicum hominem ex his, quos prohibet lex, interficere, vulnerauerit aūt nec interficere potuerit, hunc omni remota misericordia nō aliter q̄ si vita priuasset dare cędis pœnā cogeremus, nisi fortunam eius non omnino proteruam atq; dæmonem coleremus: qui tam vulneratum q̄ vulnerantem misericordia prosecutus infelicitati vtriusq; obstitit, fecitq; ne vulnus huic letiferum, illi fortuna calamitasq; execranda infligeretur. Huic igitur dæmoni habebimus gratiam, atq; eius beneficio minime aduersati, ab eo qui vulnerauit suppliciū mortis auferemus, & in propinquam vrbem per vitam reliquam exulare statuemus, nullo rerum suarū omnino fructu priuatum, damno tamen prius restituto, si qd obfuit vulnerato, quod a iudicie rei huius fuerit constitutum. Censet hic autem Cicero consilia perinde vt exitum rerum habenda, id est voluntatem reputari pro facto.

Voluntas facti loco an habēda.

Quoties ipse Iudices ex P. Clodii telis, & cruentis eius manibus effugi? ex quibus si me non mea, vel reipublicę fortuna

seruasset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos cum P. Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre potest: luget Senatus, mœret equester ordo, tota ciuitas cōfecta senio est, squalent municipia, afflictantur colonię, agri deniq; ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mãsuetum ciuem desiderant. Non fuit ea causa Iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius quęstionem ferendam. Sed homo sapiens & alta quadam mente præditus, multa vidit, fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omniũ lętitia si etiã ipse gauderet, timuit ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam alia vidit: sed illud maxime, q̃uis atrociter ipse tulisset, vos tamẽ fortiter iudicaturos. itaq; delegit e florentissimis ordinibus ipsa lumina. Neq; vero quod nõnulli dictitant, sęcreuit in iudicibus legẽdis amicos meos. neq; enim hoc cogitauit vir iustissimus, neq; in bonis viris legendis id assequi potuisset, etiam si cupisset. Non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ late patere non possunt, propterea q consuetudines victus non possunt esse cũ multis. sed si quid possumus, ex eo possumus, q respublica nos coniunxit cum multis. ex quibus ille cum optimos viros legeret, idq; maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. Qz vero te L. Domiti huic quęstioni præesse maxime voluit, nihil quæsiuit aliud nisi iustitiam, grauitatem, humanitatem, fidem. Tulit vt Consularem necesse esset. credo, q principum munus esse ducebat, resistere & leuitati multitudinis, & perditorum temeritati. Ex Consularibus te creauit potissimum. dederas enim q̃ contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documenta maxima.

Senio confecta.

Gratia reconcitata.

L. Domitius.

Quoties ipse).i.quoties P.Clodius me interficere conatus est. Tolerabilia fuerũt illa,P.Clodii mortẽ &c.)A Milonis aduersariis hęc dicta fuerũt,quę tanq̃ falsa Cicero irridet. Agri desiderãt)Metaphora est.inanimis eñ reb⁹ datur sensus. Senio).i.ęgritudine & tristitia. Squalẽt municipia)Municipia quid a coloniis distent scribit Aulus Gellius cap.xiii.libri.xvi. Ne videretur infirmior fides recõciliatę gratiæ).i.ne illa gratię reconciliatio simulata,ideoq; infida videret. Florẽtissimis ordinibus)Senatorio & Equestri. Non enim mea gratia familiaritatibus cõtinetur).i.tã parua non est mea gratia, vt apud eos solũ valeã, qui ipsi mihi sint familiares.Vel gratiã ponit pro amicorũ copia.In qua significatiõe dici test's est Asconius. Si quid possum⁹).i.si quã potestatẽ habeo ex amicorũ multitudine. Optimos viros legeret) Nã prius delegit Põpeius Senatores viros optimos,qui postea sortiti sunt,vt eorũ legitim⁹ esset numerus. Q d vero te L.Domiti)Cn.Domitiũ Ænobarbũ Asconius appellãt,Dicitq; Põpeiũ legẽ tulisse,vt Quęsitor qui huic causę præesset creetur populi suffragio ex Cõsularibus viris,quo populi suffragio habitis comitiis hũc Domitium Quęsitorem factum. Munus).i.officium. Populares insanias).i.populi furorẽ,vel potius furorẽ tribunitium,vt Cn.Mãlii Trib.pl.de quo Asconius,Multi enim ex Trib.pl.nimium populares erãt,turbulentas & seditiosas leges ferebãt, furiosis concionibus populum excitabant.Ideo furiosi,turbulenti,seditiosi sæpe appellãtur. Ab adolescentia)quum Pretor esses.Adolescẽtem enim appellari etiã eũ qui sit annorum.xxx.scribimus in Commentariis in Ciceronem de Senectute. Municipia Adolescẽs.

Quãobrẽ Iudices vt aliquando ad causam crimenq; veniamus:si neq; omnis confessio facti est inusitata: neq; de causa quicq̃ nostra aliter,ac nos vellemus a Senatu iudicatũ est:& lator ipse legis,cũ esset cõtrouersia nulla facti,iuris tamẽ disceptationẽ esse voluit:& electi iudices,& isti prępositus quęstioni,qui hęc iuste sapiẽterq; disceptet:reliquũ est Iudices,vt nihil iã aliud quęrere debeatis,nisi vter vtri insidias fecerit: quod quo facilius argumẽtis perspicere possitis , rem gestã vobis dũ breuiter expono,quæso diligenter attẽdite. P.Clodius cũ statuisset omi scelere in Pręturã vexare rẽpublicã,videretq; ita tracta esse comitia anno superiore,vt non multos menses Pręturã gerere posset:qui non honoris gradũ spectaret,vt cęteri, sed & L. Paulum collegam effugere vellet singulari virtute ciuem , & annum integrum ad dilacerandam rempublicã quæreret : subito reliquit annũ suum,seq; in an

num proximũ transtulit,nõ religione aliqua,sed vt haberet, quod ipse dicebat,ad Pręturã gerẽdã,hoc est ad euertendam rẽpublicã plenũ annũ atq; integrũ: occurrebat mancam ac debilẽ Pręturã suã futurã Consule Milone:cũ porro summo cõsensu populi Romani Consulẽ fieri videbat, cõtulit se ad eius cõpetitores,sed ita,totã vt petitionẽ ipse solus etiã inuitis illis gubernaret: tota vt comitia suis,vt dictitabat,humeris sustineret: cõuocabat tribus,se interponebat,coloniã nouã,delectũ perditissimorũ scribebat ciuiũ.Quanto ille plura miscebat,tãto hic magis in dies cõualescebat. Vbi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimũ virũ,inimicissimũ suũ,certissimũ Consulem: idq; intellexit,non solũ sermonib9,sed etiã suffragiis populi Romani sępe esse declaratũ, palam agere cœpit, & aperte dicere,occidendum Milonem. Seruos agrestes & Barbaros,quibus syluas publicas depopulatus erat,Etruriamq; vexarat, ex Appennino deduxerat, quos videbatis: res erat minime obscura. Etenim palã dictitabat,Consulatũ Miloni eripi non posse,vitã posse.Significauit hoc sępe in Senatu,dixit in cõcione, quin etiã Fauonio fortissimo viro quęrenti ex eo, qua spe fureret Milone viuo: respondit triduo illum,ad summũ quatriduo periturũ.Quã vocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit.

Quãobrẽ Iudices) Venit Cicero ad narrationẽ.ideoq; strictim & per capita repetit quę iã refutauit.Id eñ plerũq; facit Cicero,vt breuis ea repetitio,sit velut eius partis cõclusio per enumerationẽ.Vt eñ totius orationis,ita singularũ partiũ sua cõclusio est.quę in mentẽ auditorũ reuocat quę dicta sunt,eosq; iudices facit,vt quę reliqua sunt,audiãt attẽtius. Si neq; omnis cõfessio facti est inusitata).i.si aliquãdo liceat fateri se fecisse,quod iure factũ defendat.id est si refutaui quod aduersarij iactabãt fas esse intueri lucem &c. Neq; de causa nostra) Nã id erat secũdũ,qđ aduersarij iactabãt,cędẽ qua P. Clodius occisus est, Senatũ iudicasse contra rẽpublicã esse factã. Et lator ipse legis).i.Põpeius.Id erat tertium. Quũ esset controuersia nulla facti).i.cũ Milo fateretur. Prępositus q̃stioni) L.Domitius Quęsitor. Quęstioni).i.causę,vt iã sępe. Vter vtri insidias fece

rit)Ibi status quęstionis est.Nā si Milo fecit insidias,dānādus est: si Clodius,Milo liberādus.Illud pcipue vult probare Cicero Clodiū fecisse insidias:qua ex re nascitur iudiciū.Ideo Iudices admonet,vt sint audiēdo attētiores. Argumētis).i. probationibus. Breuiter expono) Narrationis illę virtutes sunt apud Quintil. lib. iiij.vt sit aperta,sit breuis,sit credibilis.Breuitas aūt versiculoꝝ numero metienda nō est.Breuis narratio est in qua nihil superuacaneū est. estq; tolerabilius aliquid esse superuacaneū,q̄ eā esse nimis cōcisam.Nā vt ait Quītil.superuacua cū tędio dicūtur,necessaria cū periculo subtrahūtur.Hęc autē breuitas reliquarū quoq; orationis partiū virtus est.ideoq; Cicero & alij solent polliceri fore vt breuiter dicāt. P.Clodius) Narratio est: quā fieri apertā magis Sulpitius Victor ait,si a recto casu incipiat: cuiusmodi multę sunt Tullianę. P. Clodius aliquot annis postq̄ fuerat Trib.pl.adiecit animū ad Pręturā. Eo anno relicto in annū proximū cœpit petere.In quo anno comitia itidē tracta sunt. Nā in eum annū Milo,Metellus,Scipio,& Hypseus Consulatū petebāt.Hi largitione multa populū corrūpebāt,& inter se armis sępe contēdebāt,vt ait Plutarchus in vita Catonis.Eā ob causam dies comitiorū differebāt.Iisdē autē auspiciis & comitiis Pretores & Cōsules fiebāt. Tracta).i.dilata,vt extrahere tēpus sępe T.Liuius,qd Sallust.proferre & prolatare dicit.Cōtractiores noctes,vt arbitror,M.Cicero appellat in prooemio in Paradoxa,longiores & hibernas. Non honoris gradū) Magistratuū ille ordo Romę erat,prima Ædilitas,deinde Pretura,tū Cōsulatꝰ. Est igit̄ Pretura gradus ad Consulatū,qui honos amplissimus est. L.Paulus) vt ait Cicero in Orōne in Vatiniū teste singularis vir fuit,& ciuis,homo ad rempublicā cōseruādā natus,qui duos nefarios patrię proditores domesticos hostes legibus exterminauit.Is est q Cos.Marcellū Collegā habuit,quē M.Lepidus frater Triūuir proscripsit. Annū suū).i.quo ætatē legitimā ad gerēdā Preturam ageret. Hoc est ad euertēdā rēpublicā)Illud sępius dicēdū,quia semp in iudiciali oratione adnitēdū,vt q̄ pro nobis sunt amplificemus,quę sunt cōtra nos extenuemus. Fieri Cōsulē) Facere Quęstorē,Trib.pl.Pretorē,Consulē,Censorem Cicero sępe dicit: alij nō inusitate dicūt creare. Cōpetitores) Hypseū & Scipionē. Petitionē gubernaret) diceret vulgus totā brigam duceret. Illis) cōpetitoribus. Tota comitia suis humeris sustineret).i.oēs vt ipse vellet suffragium daturi essent. Coloniā nouā scribebat) quo plures suffragaturi essent Scipioni & Hypseo:Coloni eīn suffragij ius habebāt. Delectū perditissimorum scribebat ciuiū) ad vim potius faciēdā,q̄ ad ferēdū suffragium. Miscebat).i.perturbabat.

Hic) Milo. Magis cōualescebat).i.certior Consul fiebat. Certissimū).i.indubitatū:non q̄ adhuc esset,sed erat certissimū fore vt fieret. Sermonibus).i. fama. Deduxerat) Romā. Fauonio) M.Fauoniū,M.Catonis amicū & æmulū fuisse Plutarchus in eius vita scribit. Ad summū) Vulgus diceret, aut ad summū.hęc particula aut doctis omitti solet.T. tn̄ Liuius libro.xxxiiij.eā adiūxit.Satis inquit,cōpertū habemus duorū,aut ad summū triū in ea re nouitatis culpā esse. Quos videbatis) Narrationē falsam fieri credibilem Quintilianus ait libro.iiij.si verę alicui rei cohereat.vt Sinon Virgilianus in libro Æneid.a. falsis immiscet vera de Palamędis interitu, quem Troianis ignotum non esse

Breuis narratio.

Trahere & extrahere tēpus.

Facere Quęstorē & similia.

Ad summū.

sciebat. Ideo ait. Haud ignota loquor. vt quũ Milonis & Clodij pugna fortuita fuerit, Cicero fecit verisimile a Clodio factas insidias.

Interim cũ sciret Clodius (neq; enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium, ante diem. xiii. Calen. Februarii Miloni esse Lanuuium ad Flaminem prodendum, q̧ erat Dictator Lanuuii Milo: Roma subito ipse profectus pridie est, vt ante fundum suum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atq; ita profectus est, vt concionẽ turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret. Quam, nisi obire facinoris locum tempusq; voluisset, nunq̃ reliquisset. Milo autem, cum in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutauit: paulisper, dum se vxor (vt fit) cõparat, cõmoratus est: deinde profectus est id tẽporis, cũ iam Clodius (si quidẽ eo die Romã vẽturus erat) redire potuisset. obuiam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Gręcis comitibus (vt solebat) sine vxore, quod nũq̃ fere: cũ hic insidiator, qui iter illud ad cędẽ faciendã apparasset, cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarũ puerorũq; comitatu, fit obuiã Clodio ante fundum eius hora fere vndecima, aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum, aduersi rhedarium occidunt: cum autem hic de rheda reiecta penula desiluisset, seq; acri animo defenderet, illi, qui erãt cũ Clodio, gladiis eductis partim recurrere ad rhedam, vt a tergo Milonem adorirentur: partim, q̧ hũc iam interfectũ putarẹnt, cędere incipiũt eius seruos, qui post erãt. ex quibus qui animo fideli in dominũ erãt, & pręsentes fuerũt, partim occisi sunt: partim cũ ad rhedam pugnari vi-

deret, & domino succurrere prohiberetur, Miloneq; occisum esse etiã ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerũt id serui Milonis (dicam enim non deriuandi criminis causa, sed vt factum est) neq; imperante, neq; sciente, neq; præsente domino, quod suos quisq; seruos in tali re facere voluisset.

Solenne iter). i. qđ certo anni tẽpore fieri solebat. Authore Sex. Pompeio solennia sacra sunt quæ certis anni temporibus fiunt. Virgilius in Bucolicis dicit solẽnia vota. & in lib. Æne. iij. solẽnes dapes, quas Seruius esse dicit legitimas & anniuersarias. Cicero in Pisonẽ, Festos dies & solẽnes. & in Oratiõe de Respõsis Aruspicũ, solẽnes mẽsas & cerimonias dicit. Legitimũ). i. qđ lege faciẽdũ erat, vt proderet Flaminem, ideo necessariũ. Lanuuiũ) Lanuuiũ, vt ait Appianus libro bellorũ ciuiliũ. 2. a Diomede post euersam Troiã in Italiã aduecto conditũ est: distatq; ab vrbe Roma stadia. c. & l. Indigena Milo erat. Flaminẽ prodendũ) Prodere Flaminẽ vt capere Vestalẽ, dicere Dictatorẽ & Magistrũ equitũ, facere Consulẽ, dicere solemus. Prodere Interregẽ, Asconius & Cicero in Oratione pro domo sua dixerũt. Cõcionẽ turbulentã relinqueret) Quo die P. Clodius occisus est, C. Sallustius, & P. Põpeius Trib. pl. & inimici Milonis & satis inquieti cõcionati sunt, vt ait Asconius. Sed Q. Põpeiũ potius intelligi putat, q; ei⁹ seditiosior cõcio fuerit. Quoad Senat⁹ dimissus est) quoad in Senatu, vt dicit vulgus, factũ est. qđ genus dicẽdi vt ornatũ ita frequẽs est. Quintilian⁹ libro. iiij. docens qua ratione narratio fiat credibilis (hoc enĩ tertia narrationis, vt dixi, virtus est vt sit credibilis) locũ hũc cõmẽdat maxime. Optime, inqt, prẹparationes erũt q̃ latuerint iudices: vt a Cicerone sunt qdẽ vtilissime omnia pdicta, per quę Miloni Clodius nõ Clodio Milo insidiatus esse videat. Plurimũ tñ facit illa callidissima simplicitatis imitatio. Milo aũt quũ in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus est dimissus, domũ venit, calceos & vestimẽta mutauit. Paulisper dũ se vxor, vt fit, cõparat, cõmoratus est. Q̃ nihil pparato, nihil festinato fecisse videtur Milo. Quia nõ solũ rebus ipsis vir eloquẽtissimus Cicero, quibus moras, & lentũ profectionis ordinẽ ducit, sed verbis etiam vulgaribus & cottidianis, & arte occulta consecutus est, quę aliter si dicta essent, strepitu ipm iudicẽ, deinde patronũ excitassent. Frigida videntur ista plerisq;, sed hoc ipm manifestũ, quomodo iudicem fefellerint: qđ vix a lectore deprehendit. Hactenus ille. Cuius ex verbis cognosci possit, in ea' parte narrationis in qua causę nostrę momẽtũ pcipuũ sit, etiã simpliciter loquendũ & verbis cottidianis vtẽdũ. Diatyposim. i. descriptionẽ aut deformationem esse Romanus Aquila dicit, q; res ita describatur & deformetur, vt pene sub oculos subiici videatur. Cicero, inquit, deformat Milonem in rheda sedẽtẽ penulatũ cũ vxore: item Clodium cũ equo & expeditis e villa egredientẽ.
Ante fundũ eius) Albanũ dictũ, qui viã Appiam tangebat. Rheda) nomen Gallicũ est currũ significãs, quo nomine vsum esse Ciceronẽ Quintilian⁹. libr. i. tradit. Vxor) Fausta L. Syllæ filia. Cõmoratus est). i. aliquam moram fecit.

Solenne. Lanuuiũ. Prodere Flaminẽ. Rheda.

Id tẽporis).i.eo tempore,quę dicẽdi forma Ciceroni familiaris est. Redire potuisset)Romã. In equo)Vulgus diceret super equũ. Facultatem an potuerit,ad coniecturã pertinere Q uintil.lib.vii.tradit. Nam quęritur si potuit,an sperauerit:ideoq; spectari debent etiã instrumẽta.vt Clodii & Milonis comitatus. Clodii & Milonis habitus descriptus est ad faciendã fidẽ Clodium Miloni fecisse insidias.

Impedimenta. Impedimẽta)Impedimẽta dicuntur sarcinę quę necessarię ad vsum vię feruntur,veluti quæ arcis muli aut hippoperis equi vehũt. Hippoperas Seneca appellat culeum scorteũ,quo vestes aliaq; eiusdẽ generis in equo vehunt. Hic

Puer. insidiator).i.Milo. Est ironia. Aut)quẽ aduersarii insidiatorẽ dicũt. Puerorũ) .i.seruorũ iuniorum,quales famulos habere solent diuites. In hac significatione puer vsitate dicitur. Terent.in Andr. Et puerum inde abiens cõueni Chremis.

Horarum ratio. Hora fere vndecima)Ab oriente sole ad occidentem Romani veteres horas xii.numerabant. Diebus breuioribus horę breuiores,longioribus lõgiores erãt, Hunc morẽ in Iudæa quoq; obseruari solitum libri sacri multis in locis testant. nã hora vndecima.xiii.Cal. Feb.erat circa horã tertiam pomeridianam cũ dimi dia,more nostro numerãdo. In hũc)Milonẽ. De loco superiore)inæquale iter ibi fuisse significat,vbi pugna cõmissa est. Aduersi.i.ex parte aduersa & anteriore. Rhedarium)qui rhedã ducebat.i.aurigam. Prȩsentes).i.prȩsenti & acri

Deriuare crimen. animo fuerũt,non exanimati. Deriuandi)Deriuare crimen,est deflectere ab eo ad quem pertineat,ad eũ ad quẽ nõ pertineat. Cicero lib.Epist.ad Att.iiii. Id poterat inficiari,poterat in alios deriuare,poterat etiam aliquid iure factũ defendere. Terent.in Phormione,in me deriuem iram senis,dicit. Aut deriuare pro eo quod est deuitare posuit. Q d suos q́sq; seruos)Deuitauit Cicero inuidiã verbi. Non eñ dicit, occidit.id eñ verbũ re nondũ probata grauius fuisset & asperius. Q uintil.lib.vii.authore,ipsa rerum necessitas nos deducit ad defensionẽ.vt accusatur Milo q; Clodium occiderit. Aut fecit,aut nõ. Optimũ erat negare. Si non potest,fatetur. Occidit.ergo iure aut iniuria. Iure.ergo aut voluntate aut necessitate. Voluntate,vt id pro rep fuerit. Necessitate,subita igitur pugna non prȩparata. Alter igitur insidiatus est. Vter?Clodius. Præterea. Aut voluit occidere insidiatorem Clodium,aut non. Tutius si noluit. Fecerũt ergo serui Milonis neq; iubente,neq; sciente Milone. At hęc tam timida defensio detrahit authoritatẽ illi,qua recte dicebamus occisum. Adiicietur quod suos quisq; seruos facere voluisset)Q uintiliano placet in lib.iiii.breui quadã sententia nonnunq̃ reficiendũ iudicis velut stomachum audiendi attentione fatigatum. Q ualis,inquit, est illa,Fecerunt serui Milonis,quod suos quisq; seruos in re tali facere voluisset.

Hæc sicut exposui,ita gesta sunt Iudices:insidiator superatus,vi victa vis,vel poti9 oppressa virtute audacia est.nihil dico quid resp.cõsecuta sit,nihil quid vos,nihil quid omnes boni:nihil sane id prosit Miloni,qui hoc fato natus est, vt ne se quidem seruare potuerit,quin vna remp.vosq; seruaret. Si id

iure non poſſet,nihil habeo quod defendã. Sin hoc & ratio doctis,& neceſſitas Barbaris, & mos gẽtibus, & feris natura ipſa preſcripſit,vt omnem ſemper vim, quacunq; ope poſſent,a corpore,a capite,a vita ſua propulſarent: nõ poteſtis hoc facinus improbum iudicare:quin ſimul iudicetis,omnibus qui in latrones inciderint,aut illorũ telis,aut veſtris ſententiis eſſe pereũdum.Quod ſi ita putaſſet, certe optabilius Miloni fuit dare iugulũ P. Clodio non ſemel ab illo,neq; tũ primũ petitũ,q̃ iugulari a vobis,quia ſe illi non iugulandum tradidiſſet.Sin hoc nemo veſtrum ita ſentit: illud in iudiciũ venit,nõ occiſus ne ſit,quod fatemur:ſed iure an iniuria, qđ multis antea in cauſis iam quæſitum eſt. Inſidias factas eſſe conſtat,& id eſt,quod Senatus cõtra rẽpublicã factũ iudicauit. ab vtro facte ſint incertum eſt. de hoc igitur latũ eſt,vt quæreretur. Ita & Senatus rem, non hominem notauit: & Pompeius dei iure,non de facto queſtionẽ tulit.Nũquid igitur aliud in iudiciũ venit, niſi vter vtri inſidias fecerit? profecto nihil.ſi hic illi,vt ne ſit impune: ſi ille huic,tũ nos ſcelere ſoluamur. Quonam igitur pacto probari poteſt,inſidias Miloni feciſſe Clodiũ? ſatis eſt quidẽ in illa tã audaci,tã nefaria bellua docere,magnã ei cauſam,magnã ſpem in Milonis morte propoſitã,magnas vtilitates fuiſſe.Itaq; illud Caſſianũ,Cui bono fuerit,in his perſonis valeat: etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſepe paruo.

Vim vi repellere licet.

Cui bono fuerit.

Hæc ſicut expoſui)Finis narrationis eſt.Finita narratione venit ad cõfirmationem.Sunt qui velint narrationem eouſq; perduci oportere,quoad veniatur ad queſtionem,id eſt ad id de quo principalis controuerſia eſt.vt apud Ciceronẽ in Oratione ꝓ A.Cecinna,His rebus ita geſtis P.Dolabella Pretor interdixit, vt eſt cõſuetudo,de vi hominibus armatis ſine vlla exceptione,tm̃,vt vnde deieciſſet reſtitueret.Reſtituiſſe ſe dixit.Sponſio facta eſt.Hac de ſponſione vobis iudicãdũ eſt. Aliquãdo poſt narrationẽ ſubiũgitur cõcluſio,que ſolet in argumẽtis ſumma eſſe. Hec ſicut expoſui,ita geſta ſunt Iudices. Inſidiator ſuperatus.

est,vi victa vis,vel potius oppressa virtute audacia est. Author est Quintilian⁹ libro.4. Alia profecto post argumenta,id est post confirmationem & refutationem conclusio non fit. Ideo postq̃ docuerit Cicero Clodium insidiatorem iure occisum sine vlla conclusione incipit docere Clodii mortem reipublicæ salutarem esse.Hoc enim vice conclusionis est.Non potuit se seruare in his Clodij insidijs. Quin vna rempublicam &c.) id est quin P.Clodium interficeret,cuius interitus reipublicę,vel vtraq; salus est. Si id iure non posset) scilicet seruare se.

Dare iugulum) id est se iugulandū. Illud in iudicium venit) Quid sit in quo versetur,quęstio,qui sit status causę docet,vt eo attēdētes animū Iudices de quo pronūciaturi sint,audiant diligentius. Quod multis) Repetit strictim ea quæ ante narrationē refutauit. Latū est) Pōpeij lege. Rem) id est insidias. Nō hominē) Milonem. De iure) id est iure ne an iniuria Clodius occisus fuerit. Quęstionē tulit) id est legem vt quęreretur. Quonam igitur) Confirmatio est. Ad hoc enim narrauit,vt Clodium fecisse insidias doceret. Id multa hic ratione confirmat. Bellua) id est P.Clodio. Magnā ei causam) Primū argumētum quo id probat, id est P.Clodius si Milonem occidisset magnam inde vtilitatem percepisset.Q; Milo Clodium occiderit magnum habet detrimentum. Fuit igit̃ vtile Clodio,vt Milo interiret.Miloni inutilis mors Clodij est. Quocirca sentiendum est Miloni Clodium fecisse insidias. Itaq; illud Cassianum) Hoc quoq; argumento vtitur Cicero in oratione,qua Sex.Roscium Amerinū reum parricidij defendit,q; ex cęde patris eius ei incōmodi plurimū obtigerit, accusatoribus vero plurimū vtilitatis, ideoq; ab accusatoribus non a filio eum occisum cōtendit. L. inquit, Cassius ille,quē populus Romanus verissimum & sapientissimum Iudicem putabat,idētidem in causis quęrere solebat, cui bono fuisset.Sic vita hominū est,vt ad maleficium nemo conetur sine spe atq; emolumento accedere.Hunc Quęsitorem ac Iudicem fugiebant atq; horrebant ij, quibus periculum creabatur,ideo q; tametsi veritatis erat amicus,tamē natura non tam propensus ad misericordiam,q̃ implicatus ad seueritatem videbatur.

L.Cassij dictum.

Bono) id est vtilitati. In fraudem) id est in vitium. In oratione de respōsis Aruspicum,Miserior es quum in omnem fraudem raperis oculis, q̃ si omnino oculos non haberes.In qua significatione fraus sępe dicitur.

Fraus.

Atqui Milone interfecto Clodius hoc assequebatur,non modo vt Pretor esset,nō eo Cōsule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam his Consulibus Prætor esset,quibus si non adiuuātibus,at cōniuētibus certe sperasset se posse rēpublicā eludere in illis suis cogitatis furoribus. Cuius illi conatus, vt ille ratiocinabatur,nec,si cuperēt,reprimere possent: cum tātū beneficiū ei se debere arbitrarētur,& si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam

iam vetuſtate audaciā. An vero Iudices vos ſoli ignoratis? vos hoſpites in hac vrbe verſamini? veſtrę peregrinātur aures? neq; in hoc peruagato ciuitatis ſermone verſantur? quas ille leges (ſi leges nominādę ſunt, ac nō faces vrbis, & peſtes reipub.) fuerit impoſiturus nobis omnibus, atq; inuſturus? Exhibe quæſo Sexte Clodi, exhibe librariū illud legū veſtrarū, quod te aiunt eripuiſſe e domo: & ex mediis armis, turbaq; nocturna, tanq̄ Palladium ſuſtuliſſe, vt pręclarum inde munus ac inſtrumentum Tribunatus ad aliquem, ſi nactus eſſes, qui tuo arbitrio Tribunatum gereret, deferre poſſes.

Clodius hoc aſſequebatur) Clodij perſonam prius tractat vt eius odio ſenſim iudices imbuātur. Non eo) Milone. Quo) Milone Cōſule. His) Cōſulibus Hypſeo & Scipione. Cōniuentibus) .i. permittētibus, aut certe nihil obſiſtētibus rēpublicā eludere, id eſt fallere. nam ſi Pretor factus fuiſſet, eius fidei reſpublica ſe cōmiſiſſet, eā autem omni ſcelere vexaſſet. Suis cogitatis furoribus) Cogitarat enim rēpublicam in Pretura dilacerare & euertere. Illi) Conſules.

Tātū beneficiū ei) .i. quū ei Clodio ſe obligatos eſſe maxime ſentirent, q eius beneficio Cōſules eſſent. Veſtrę peregrinātur aures) .i. velut hoſpites, & peregrini nō audiuiſtis quę in Vrbe fama peruagata ſit. Peregrini ēm & incolę, vt ait Cicero lib. de Offi. 1. officiū eſt, nihil p̄ter ſuū negociū agere, nihil de alieno inquirere, minimeq; in aliena rep. eſſe curioſum. Hoſpitis idē officiū eſt. Eadē ſentētia eſt in Ciceronis oratione pro C. Rabirio, quū negat fidē publicā a Cōſule ſine authoritate Senatus dari potuiſſe. Quę fides, inquit, Labiene, qui potuit ſine Senatuſcōſulto dari? Adeo ne hoſpes huiuſce vrbis, adeo ne ignarus es diſciplinæ cōſuetudiniſq; noſtrę, vt hęc neſcias, vt peregrinari in aliena ciuitate, nō in tua magiſtratū gerere videare? Ac nō faces &c.) Collectio eſt. Eſtis ne igit̄ tāq̄ hoſpites & peregrini, nō ciues. Exhibe quęſo Sex. Clodi) Hic Sex. Clodiꝰ helluo ſpurciſſimus, homo egētiſſimꝰ & facinoroſiſſimꝰ, libidinū P. Clodij pręguſtator. eius ēm ſororis fellator erat, cū qua velut vxore Publius cōſueſcebat. legū ab eodē latarū ſcriptor. cuius cōſilio P. Clodius permulta reip. pernicioſa moliebat̄. cui oīe frumētū priuatū & publicū, omnes prouincias frumētarias, oēs mancipes; omnes horreorū claues P. Clodius lege ſua tradidit. Qua ex re primū caritas nata eſt, deinde inopia, impendebat fames. Author eſt M. Cicero in Oratione pro domo ſua. Librariū dicere videt̄ pro armario eo in quo libri reponunt̄. deinde librariū pro libris, vt ſit continens pro cōtento, quemadmodū codices librariorū Aſconius appellat. Antiqui magiſtratus, vt ait Sex. Pōpeius, res in ſuo imperio factas in tabulas ſcribebāt, & proxime atriū locū habebāt, vbi huiuſmodi tabulæ aſſeruarent̄, qd̄ a tabulis tablinū appellabat̄. Huius moris meminit Pliniꝰ cap. 2.

Aurès peregrinātur.

Librariū.

Tablinū.

Tablinum libri.35. Tablina,inquit,codicibus implebãtur,& monimẽtis rerũ in magistratu gestarũ. Librariũ pro tablino dixisse putẽ. Tabulinũ in alia quoq; re dici M.Varro testis est.cuius illa verba sunt apud No.Marcellũ, ex lib.de vita po.Ro. Ad focũ hyeme ac frigoribus cœnitabãt,æstiuo tẽpore in propatulo,rure in chorte,in vrbe in tabulino,quod mœnianũ possumus intelligere,tabulis fabricatũ. Vel intelligendũ est de legibus illis quas P.Clodius,si foret Prętor laturus esset,quas iam ipse scripserat.quæ quoniã erant ad vexandã rempublicã,furioso alicui Tribuno pl.vtiles esse possent. Eripuisse).i.extraxisse liberasse,e domo tua,vel P.Clodii.

Palladium Tanq̃ Palladiũ sustulisse) Alludit ad Palladiũ ab Vlysse & Diomede Antenoris opera sublatũ, vt Dictys Cretẽsis in lib.v.scribit, Quẽadmodũ Palladiũ illud fatale erat,vt ibi sedes imperii esset vbi id Palladium esset:ita Sex.Clodius hoc legum Clodianarum instrumento Tribunus pl.qui potitus sit, eum Tribunatũ bene administraturum putat. Instrumentum)protocolam notarii appellant.

Exhibe Sex.Clod.) In oratione quo maior varietas sit, non oportet verba ad vnum aliquem semper dirigi:sed modo ad auditores,modo ad aduersarios, modo ad litigatores nostros,modo ad absentes,modo ad alios per apostrophen.

Et aspexit me quidẽ illis oculis,quibus tũ solebat, cũ omnia omnibus minabatur. Mouet me quippe lumẽ curię. Quid?tu me iratũ Sexte putas tibi?cuius tu inimicissimũ multo crudelius etiã punitus es,q̃ erat humanitatis meę postulare? Tu P. Clodii cruentum cadauer eiecisti domo:tu in publicũ eiecisti: tu spoliatum imaginibus,exequiis,põpa,laudatione,infelicissimis lignis semiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti: quam rem etsi necessario fecisti,tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum,irasci certe non debeo. P.Clodii Pręturam non sine maximo rerũ nouarũ motu proponi solitã esse videbatis,nisi esset is Cõsul,qui eã auderet possetq; cõfringere: eũ Milonẽ esse cum sentiret vniuersus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo, se metu,periculo Rempulb.liberare?

(Margin: Punit⁹ es. — Semiustulatum.)

Et aspexit me) Ad Iudices verba deflectit de Sex.Clodio loquẽs, rursus ad eũ Sex.Clodiũ,Tu me iratũ &c.) A causa breuis q̃dã digressio est ꝓ Milone, Et aspexit me illis quidẽ oculis,quib⁹ tũ solebat,quũ omib⁹ omnia minabatur. Author est Quintil.lib.ix. Quib⁹tũ solebat) quũ scilicet P.Clodii Trib.pl. scriptor erat. huic eñ P.Clodius tãtũ deferebat,vt eius arbitratu fere omnia faceret. Lumẽ

curię)Ad curię incendiũ alludit.vt est apud Asconiũ.Sed videtur per ironiã signi ficare Sex.Clodium Senatorẽ clarissimũ. Cuius tu inimicissimum).i.P.Clodiũ. Punit⁹ es.

Punitus es)Vt assentio & assentior,impertio & impertior,reuerto & reuertor,aliaqꝫ eiusdem generis multa:ita punio & punior in eadem significatione dicimus.Punitur pro punit authore No.Marcello dicimus.Cicero.j.de Offic.Neqꝫ ad eius qui punitur aliquem,aut verbis castigat,sed ad reip.vtilitatem referri. Idem in libro Tuscul.Quest.j.Tenendum est igitur nihil curandum esse post mortem,quũ multi inimicos etiam mortuos puniuntur.In vulgatis codicibus hic puniunt,illic punit inuenias:quare emaculandi sunt. Cruentum cadauer)Hę sunt cerimonię quę in funere virorum clarissimorum fieri solebant,quibus per Sex.Clodium priuatũ eum Cicero dicit.Harum etiam postea meminerit,quas etiam ab inimicis concedi solere dicet. Cruentum cadauer) Mos erat vt mortui lauarentur & vngerentur. Virgilius in.6.Ænei.de funere Miseni,Pars calidos latices,& ahena vndantia flammis Expediunt,corpusqꝫ lauant frigentis & vngunt.Et lib.Æneid.4.de Didone quę sibi mortem consciuerat, Date vulnera lymphis Abluam.Apud eundem libro.9.queribunda Euryali mater dicit,Nec vulnera laui Veste tegens.Enni⁹, Tarquinii corpus bona foemina lauit & vnxit.Id autẽ lauandi officium propinquorũ erat,si qui aderant.Mortuos efferebant propinquiores virilis sex⁹,vt ait Seruius libro Cõmentariorũ in Aenei.Virgilii.6. Eiectũ domo & eiectum in publicũ P.Clodii corpus nõ elatũ est. Spoliatũ imaginib⁹)Authore Plinio cap.2.lib.35.apud maiores in atriis erãt imagines quę spectarẽtur,nõ signa externorũ artificũ,non ęra, nõ marmora:expressi cera vultus singulis disponebãtur armariis,vt essent imagines quę comitarẽtur gentilitia funera. Semperqꝫ defuncto aliquo tot⁹ aderat familię eius,qui vnq̃ fuerat populus. Exequiis)Seruius libro Cõmẽtariorũ in Aene.2.scribit.Funus,ardens cadauer:dũ portatur,exequias:dum crematũ est,reliquias & bustũ:dũ conditũ est,sepultũ dici. Laudatione).i.funebri oratione.de qua scribim⁹ satis multa in Cõmẽtariis in Ciceronẽ de Senectute. Infelicissimis lignis).i.subsellijs,tribunalibus,mensis,codicibus librariorum,quo igne & ipsa quoqꝫ curia arsit.

Funeris mos.

Mortui corpus lauare.

Imagines in funere.

Exequiæ.

Semiustulatũ).i.semicõbustũ.Nã propter curię incẽdiũ expectari Sex.Clodius ausus nõ est.Mos erat veterũ Romanorũ vt mortuorũ corpora cremarentur,quemadmodũ & Gallorũ.Quid autẽ obseruari solitũ sit,Virgilius in Miseni funere significat.Postq̃,inquit,collapsi cineres & flãma quieuit,Reliquias vino & bibulã lauere fauillã,Ossaqꝫ lecta cado texit Chorineus aheno.Sex.Põpe⁹ tradit bustũ ꝓprie dici locũ in quo mortuus est & sepul us,quasi bene vstũ.vbi vero cõbustus qs est tñmodo alibi vero sepultus,is locus ab vrẽdo vstrina appellatur.Semiustulatũ min⁹ est q̃ semiustũ.Vstulare enĩ minus est q̃ vrere.vt agnoscere possis ex illo Pacuuiano.Cãdenti ferro crines vstulare & vrtica herba.Hac enĩ ratiõe calamistrati fiunt capilli. Semiustulatũ etiã dixit M.Varro,Ecce tibi caldis pedib⁹ qdã nauicularī semiustulatus irrupit se in curiã.Caldis pedibus.i.citis exponit No.Marcellus.Sed certe calidis,q2 semiustulatus erat. Nocturnis canibus) i.vulgaribus,nec dñm habẽtibus, a quo ad tutelã dom⁹ educarent̃.Aut intelligit canes eos,quos vt anseres ali publice in Capitolio,vt significẽt si nocte fures venerit,Cicero scribit ꝓ Roscio Amerino. Necessario fecisti).i.coactus incẽdio curię.Suffragio se suo &c.)Milonẽ facere Cõsulẽ.

Bustum & vstrina.

Semiustulatum.

At nõ P. Clodio mortuo vsitatis iã reb⁹ obnitẽdũ est Miloni, vt tueatur dignitatẽ suã. Singularis illa huic vni cõcessa gloria, quę quotidie augebatur frãgendis furoribus Clodianis, iam morte Clodii cecidit. Vos adepti estis, ne quẽ ciuẽ metueretis: hic exercitationẽ virtutis, suffragationẽ Consulat⁹, fontẽ perennẽ glorię suę perdidit. Itaq; Milonis Cõsulat⁹, q viuo Clodio labefactari nõ poterat, mortuo deniq; tentari cœpt⁹ est. Non modo igitur nihil prodest, sed obest etiã P. Clodii mors Miloni. At valuit odiũ, fecit iratus, fecit inimic⁹, fuit vltor iniurię, punitor doloris sui. Quid? si hæc, nõ dico maiora fuerũt in Clodio, q̃ in Milone? sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis ampli⁹? quid eñ odisset Clodiũ Milo, segetẽ ac materiam suę glorię? preter hoc ciuile odiũ quo oẽs improbos odimus? ille erat vt odisset primum defensorẽ salutis meę: deinde vexatorẽ furoris, domitorẽ armorum suorũ: postremo etiã accusatorẽ suũ. reus. n. Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem aio hoc tyrãnũ tulisse creditis? quantũ odiũ illius? & in hoĩe iniusto q̃ etiã iustũ? Reliquũ est vt iã illũ natura ipsius, cõsuetudoq; defendat: hũc autem hęc eadẽ coarguãt. Nihil per vim vnq̃ Clodi⁹, omnia ꝑ vim Milo. Quid ergo iudices, cũ mœrẽtibus vobis Vrbe cessi? nõ seruos, nõ arma, nõ vim intẽtauit?

Seges ac materia gloriæ. Odium ciuile.

At nõ P. Clodio mortuo) Obiectio est quã ꝓponit Cicero, vt ostẽdat Clodii mortẽ nihil Miloni fuisse vtilẽ. Vsitatis iã reb⁹) .i. solitis .i. more solito. Obnitendũ) id est valde nitẽdũ. Fõtẽ perẽnẽ glorię) Quintil. lib. 8. metaphorę tria genera scribẽs illã metaphorã ad ornatũ esse dicit: lumẽ orationis, claritatẽ generis, cõcionũ procellas, eloquentiæ flumina. Vt Cicero pro Milone, Clodiũ fontẽ gloriæ eius appellat, & alio loco segetẽ & materiã. Labefactari nõ poterat) id est certissim⁹ erat. Tẽtari) id est cõcuti leuiter. Tẽtare eñi significat rẽ quæ firmiter fixa sit experiri, vt euellatur. Id elocare vulgo dicunt. Tẽtare in hac significatione dicit Quintil. lib. 3. Verũ inquit, & tũc leuiter est tẽtatũ, tũ apud Gręcos quosdã, tũ apud Ciceronẽ in lib. de Oratore, & nunc maximo tẽporũ nostrorũ authore prope impulsum, vt nõ modo plura hęc genera, sed etiã pene innumerabilia videãtur. Milonis Cõsulat⁹ viuo Clodio certissi

Tentare.

inus erat,eo mortuo ita certus nō fuit:nāpost Clodiū cæsum Milo ad Cn.Pompeiū misisse dicebatur,desistere se petitione Consulatus si ita ei videretur,quia Pōpeius Hypseo,qui eius Quæstor fuerat,summa ope studebat.vt ait Asconius. At valuit odiū)Obiectio est.Defensorē salutis meæ)id est Milonē.is enim Tribun⁹ plebis curauit,vt Cicero ab exilio rediret. Reus enim Milonis lege Plotia)M.Ploti⁹ Syllanus Trib.pl.Cn.Pompeio Strabone & L.Porcio Catone Coss.secundo anno belli Italici tres leges tulit.Vnam,vt tribus singulæ ex suo numero quinosdenos suffragio crearent,qui eo anno iudicarent.Author est Asconius in orationem Ciceronis pro Cornelio de maiestate.Hac lege factum est,vt Senatores quoq; iudicarent.nam ad Equites solos iudicia lege Sempronia translata erant.Alteram,Agrariam.cui⁹ meminit Cicero in libro Epistolarum ad Atticum primo. Agraria,inquit,a Flauio promulgata est sane leuis eadem fere,quæ fuit Plotia.Tertiam,de vi,quę est in eos qui rempublicam oppugnent. Hac lege Saufeium,ꝙ loca quædam occupasset, & cum telo fuisset,accusatum Asconius tradit.Quum Ciceronis domum ex ærario publico ædificandā post eius reditum Senatus censuisset,eam P. Clodius saxis ignib⁹ ferro vastauit.decreuit Senat⁹ eos qui id fecissent,lege de vi teneri:vt ait Cicero de resp.Aruspicū.Hęc lex de vi,lex Plotia est.Quū Senat⁹ habendus esset,vbi de Ciceronis reditu ageret.viii.Cal.Feb.P.Sextius & Q.Fabriti⁹ noctu armatos homines in tēplo Castoris collocauerunt,vt Clodianorum conatibus obsisterēt.cōmissa pugna Clodiani occidunt nōnullos,vulnerāt multos: Q. Ciceronis sal⁹ periclitata est:P.Sextius.xx.vulneribus confossus est:ciuium corporibus Tyberis repletus,cloacę refertæ sunt. Hęc Cic.amplius scribit in oratione ꝓ P.Sextio. Ausum esse Annium Milonē Trib.pl. ad iudiciū de vi Clodiū trahere,Plutarchus in vita Ciceronis tradit.Idē quoq; Cicero scribit in oratione post reditū in Senatu habita, Quid ego,inquit,de prestātissimo T.Annio Milone dicā?aut quis de tali ciue satis digne vnq̄ loquetur?Qui quū videret sceleratū ciuē,aut domesticum potius hostē, si legibus vti liceret,iudicio esse frangēdum.Sin ipsa iudicia vis impediret ac tolleret,audaciā virtute,furorem fortitudine,temeritatē cōsilio,manum manu,vim vi esse superandam,primo de vi postulauit:posteaq̄ ab eo iudicia sublata esse vidit,ne ille omnia vi posset efficere,curauit. Fuit igitur Clodius Milonis reus de vi lege Plotia. Quoad vixit) Id fortasse dixit,propterea ꝙ iudicia Clodius sustulerit, postq̄ de vi postulatus est & ita causam Clodius non dixit.Hunc Clodiū paulo ante q̄ occisus sit,Cicero reum appellat,lib.Epistol.ad Atticum.4. Comitia,inquit,fore nō arbitror. Publium reum,nisi ante occisus erit a Milone,fore puto.nā si se ituro Lanuuium in via obtulerit,occisum iri iam ab ipso Milone video. Tyrannum) Clodium. Reliquum est)Probat Cicero alia ratione Clodiū fecisse insidias: quia P.Clodi⁹ sæpe vim fecit,nūq̄ Milo. In insidiatore vim inesse oportet)A vita ante acta Cicero sæpe confirmat aut refutat.quia consentaneum est præteritę vitæ sequētē esse similē. Illum)Clodium.Est enim ironia. Mœrentibus vobis)De discessu suo M.Cicero permulta scribit in oratione pro P.Sestio.In oratione post reditū suū in Senatu,Me,inquit,laborantē mutatione vestis & prope luctu vestro quoad licuit defēdistis. Nostra memoria Senatores,ne in suis quidē periculis mutare vestē solebant:in meo periculo Senatus veste mutata fuit.Idem in oratiōe post reditū ad

Lex Plotia

Quirites,prȩter Senatū.xx.milia vestē mutasse dicit. Vrbe cessi)Discessum suū,nō exiliū Cicero appellare solet.Quū seruos arma vim Ciceroni P.Clodius intētaret, maluit Cicero abire in exiliū,q̃ cū P.Clodio depugnare. Intētauit)id est cōtra me intendit.

Quȩ fuisset igitur causa restituendi mei,nisi fuisset iniusta eiiciēdi?Diē mihi credo dixerat,mulctā irrogarat,actionē perduellionis intenderat.& mihi Iudices in causa aut vestra mala,aut mea nec prȩclarissima etiā iudiciū timendum fuit?Seruorū & egētiū ciuiū,& facinorosorum armis meos ciues meis consiliis periculisq; seruatos pro me obiici nolui. Vidi enim vidi hunc ipsum Q.Hortensiū lumē & ornamētum reip.pene interfici seruorum manu,cū mihi adesset:qua in turba C.Vibienus Senator,vir optimus,cū hoc quū esset vna,ita est † mulctatus,vt vitā amiserit.Itaq; quando illius postea sica illa,quam a Catilina acceperat,conquieuit? hæc intentata nobis est:huic ego vos obiici pro me nō sum passus:hȩc insidiata Pompeio est:hæc istam Appiā viam monimentū sui nominis nece Papirii cruentauit:hȩc eadē longo interuallo conuersa rursus est in me:nuper quidem vt scitis me ad regiā pœne confecit. Quid simile Milonis?cuius vis omnis hæc semper fuit,ne P.Clodius cū in iudiciū detrahi non posset,vi oppressam ciuitatē teneret.Quem si interficere voluisset,quantæ,quoties occasiones,q̃ prȩclaræ fuerūt? Potuit ne cum domum,ac deos penates suos illo oppugnāte defenderet,iure se vlcisci?potuit ne ciue egregio & viro fortissimo P.Sestio Collega suo vulnerato?

† mutilatus.

Quȩ fuisset igitur causa)Enthymena ex repugnantibus est. Diē mihi,credo, dixerat)Ironia est,ad eā sententiā.Vocauit me Clodius in ius:sed quia causa vestra aut mea bona nō erat,ego metuēs iudiciū exiui in exiliū volūtariū.Re vera Clodi9 Ciceronē in ius vocauit,q; de Lentulo,Cethego,aliisq; coniuratis indēnatis supplicium sumpsisset.q̃uis Senat9 eos extremo supplicio afficiēdos cēsuerit,vt est apud Salust.eos tū.Clodius indēnatos,vt arbitror,dicebat,q; a po.Ro.dānati nō fuissent. Lege.n.Sēpronia iniussu po.Ro.de capite ciuis suppliciū sumi non licebat. Multā irrogarat).i.influxerat.Plautus in Captiuis,Qui consilium iniere,quo nos victu &

vita prohibeāt,iis diē dicā,ir rogabo multā,vt mihi cœnas decē meo arbitratu dent, quum cara annona sit. Intendere actionem).i.accusare. Perduellionis).i.læsę ma iestatis vel reip.violatę. Seruorū & egentiū ciuium)Hęc causa exilii Ciceronis fuit. Consulebāt ei nōnulli rem armis gerere cū Clodio.sed quia id sine ingenti ciuium strage fieri negabat,qui seruasset ciues opprimenda Catilinę cōiuratione,eos hac cō tētione perdere nolebat.maluit igitur abire.In orone p P.Sextio rē dicit ampli⁹.

Seruorū & egētiū).i.Catilinariorū. Vidi hūc ipsum Q.Hortēsiū)Cicerone facto reo,decernere Senat⁹ volebat,vt po.Ro.vestē mutaret,veluti ex mœstitia publica: L.Piso & A.Gabini⁹ Coss.cōtra sentiebāt.P.Clodius Paludatus circa curiā cū satel litibus oia terrore replebat. E Senatu prupere nōnulli Senatores,qui laceris vesti- bus speciē tumultus dedere.Author est Plutarch⁹ in vita Ciceronis.In eo tumul- tu Hortēsiū & Vibienū hęc passos fuisse arbitror.nā quod Asconius ait,postero die q̄ Clodii cæsi corpus Romā perlatū est,ingentē seruorū multitudinē ad eius domū confluxisse,cōpluresq; notos homines elisos esse,inter quos C. Vibienū Senatorē: mihi cū hac re cohęrere nō videtur.hic.n.vim quā Clodius fecit enumerat. Quū mihi adesset).i.patrocinaretur. Cū hoc)Hortēsio. Multatus)Legēdum putem mutilatus.nā Senatorū aliquorū vestimenta fuerūt lacerata.Pręterea in forū & cu- riam gladios ferre nō licebat.Ideo P.Sextius fragmētis & fustibus vulneratus est. Tyb.Gracchus subselliorū pedibus cęsus est. Vitā amiserit)amittere vitā Cicero, vt Sallustius animā amittere dicit. Quā a Catilina acceperat)Clodio sæpe obii- cit Cicero sociū eū cōiurationis Catilinæ fuisse. In oratione de Respōsis Aruspicū eū appellat familiarem Catilinæ. Intentata nobis est)quo tēpore ex Vrbe excessi. Amittere vitam seu animam.

Appiam viā Papyrii nece cruentauit).i.in Appia via Papyriū necauit.Cruētare templum Cicero dicit in oratione pro P.Sestio pro eo quod est in tēplo vulnerari. Tribunus pl.templū cruentauit.Id autē de P.Sestio dixit,qui in templo Castoris xx.vulnera a Clodianis accepit.Idem remp.cruentari dicit in oratione post reditū in Senatu,Ego meam salutē deserui,ne propter me ciuiū vulneribus resp.cruenta- retur.Idem de Responsis Aruspicum,Secures suas cruentari scelere noluit.Quod in eandem fere rem dicitur. Nuper quidē vt scitis)Id Cicero scribit in libro Epi- stolarum ad Atticum.4.eius verba sunt,Ante diem tertium Id.Nouemb.quum sacra via discederem insecutus est me Clodius cum suis.clamor,lapides,fustes,gla- dii,& hæc improuisa omnia.discessim⁹ in vestibulum M.Tetii Damionis.qui erāt mecū facile operas aditu prohibuerūt,ipse occidi potuit. Regiam)In sacra via Re- giam esse Asconius tradit. Quū domū ac deos penates)Ciceronis ex eadem epistto la illa verba sunt de Clodio,Ille,inquit,omniū vocibus quū se nō ad iudiciū,sed ad supplicium pręsens duci videret,omnes Catilinas Sicniosq; postea reddidit.nam Milonis domū meāq; in Ceramio pridie Id.Nouembr.expugnare & incendere ita conatus est,vt palam hora.V.cū scutis homines eductis gladiis,alios tum accensis facibus adduxerit.ipse domum P.Syllæ pro castris sibi ad eam impugnationē sum- pserat: tum ex Anniana Milonis domo Q.Flaccus eduxit viros acres, occiditq; homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos.ipsum cupiuit:sed ille se in in- teriorem partem ædium abdidit. P.Sextio)de eo ante dixi. Collega suo)Milo enim & Sextius Trib.pl.fuerunt anno proximo post P.Clodium. Cruētare.

Potuit ne Fabritio viro optimo,cũ de reditu meo legem ferret pulso,crudelissima in foro cęde facta? potuit ne L.Cęcilii iustissimi fortissimiq; Prætoris oppugnata domo? potuit ne illo die,cum est lata lex de me:cum totius Italię concursus,quem mea salus concitarat,facti illius gloriã libens agnouisset? vt etiam si id Milo fecisset,cuncta ciuitas eam laudem pro sua vendicaret. Atqui erat id temporis,clarissimus & fortissimus Consul inimicus Clodio P.Lentulus,vltor sceleris illius,propugnator Senatus,defensor vestræ voluntatis,patronus illius publici consensus,restitutor salutis meæ:septem Prętores,octo Tribuni pl.illius aduersarii,defensores mei:Cn.Pompeius author & dux mei reditus,illi9 hostis:cui9 sentẽtiã Senat9 omnis de salute mea grauissimã & ornatissimã secut9 est,qui populũ Ro.cohortat9 est,qui cũ de me decretũ Capuæ fecisset,ipse cunctę Italię cupienti & eius fidem imploranti signum dedit,vt ad me restituẽdũ Romam cõcurrerẽt. Omnia tum deniq; in illũ odia ciuiũ ardebant desiderio mei:quẽ tum si interemisset,nõ de impunitate eius,sed de præmiis cogitaretur. tamen se Milo continuit,& P.Clodiũ ad iudiciũ bis,ad vim nũq̃ vocauit. Quid? priuato Milone,& reo ad populum,accusante P.Clodio,cũ in Cn.Pompeiũ pro Milone dicentẽ impetus factus est? quæ tũ nõ modo occasio,sed etiam causa illius opprimendi fuit?

Fabritio)Is est Quintus Fabritius,qui Tribunus plæb.cum P.Sextio octauo Calend. Februarii armatos homines in templum Castoris deduxit,vt ante dixi. Quũ de reditu meo)Cicero in oratione post reditũ in Senatu,Q.inquit,Fabritius,si quę de me agere conatus est,ea cõtra vim & ferrũ perficere potuisset,mẽse Ianuario nostrũ statũ recuperassem.quem ad salutẽ meã volũtas impulit,vis retardauit,authoritas vestra reuocauit. Crudelissima in foro)Ante diximus ex hac cęde Tyberim oppletum & cloacas refertas. Potuit ne)iure se vlcisci. Oppugnata domo)Id cum Asconio illi tempori propinquo nescire me fateor. scribit tamen Cicero in oratione post reditum in Senatu,quantum sibi L. Cæcilius Prætor fauerit. Totius Italiæ)id est omnium Italorũ:quæ dicendi figura frequens est. Quũ

est lata lex de me)Pridie No.sextil.mirifico studio omniũ ætatum atq; ordinum, incredibili concursu Italiæ,comitiis Centuriatis lex de Ciceronis reditu lata est,vt ipse scribit libro Epistolarum ad atticum.4. Quem mea salus concitarat)Cicero in oratione post reditum in Senatu reditus sui authores præcipuos enumerat, Cn.Pompeium,P.Lentulum,& L.Mummium,octo Trib.pl.& septem Prætores, quos illic nominat. Ad iudicium bis vocauit)Dixi antea Clodium a Milone lege Plotia de vi postulatum:quando iterum accusatus fuerit legere non memini. Priuato Milone)id est postq̃ abiuit Tribunatu.Nam si quis in honore ministerio ve publico sit,reus quidem postulatur:sed differtur eius accusatio,& cautione data in iudicio sistendi causa promittitur in finem honoris.& hoc ita Tyberius Cæsar rescripsit,vt ait Vlpianus libro Pandectarum.48.ad legem Iuliam de adulteris. Et reo ad populum)Milonem de vi ad populum Clodius accusauit:eum Cn.Põpeius defendit. In Cn.Pompeium impetus factus est) Ad.iiii.Id.Febr. Pompeius vbi surrexit vt pro Milone diceret,Clodiani clamorem sustulerunt.Id ei perpetua oratione contigit,non modo vt acclamatione,sed etiam vt conuicio & maledictis impediretur.Qui vt perorauit,nam in eo sane fortis fuit,deterritus non est, dixit omnia:Clodius surrexit,sed tantus Milonianorum clamor fuit,vt neq; mente,neq; lingua,neq; oratione consisteret.Pompeius hora sexta vix perorauerat.Milonianorum clamor & maledicta in Clodium vsq; ad horã octauã fuerãt hora fere nona quasi signo dato Milonianos Clodiani consputare cœperunt.exarsit dolor,vrgebant Clodiani vt Milonianos loco mouerent.factus est a Milonianis impetus fuga Clodianorum,eiectus e rostris Clodius.fugerunt etiã Miloniani ne quid in turba paterentur.Põpeius domũ discessit.Author est Cicero lib.Epistolarũ ad Q.fratrem.2.

Nuper vero cũ M.Antonius summã spem salutis bonis omnibꝰ attulisset,grauissimãq; adolescẽs nobilissimꝰ reip. partẽ fortissime suscepisset, atq; illã belluã iudicii laqueos declinantẽ iam irretitam teneret:qui locus,quod tempꝰ illud dii immortales fuit?cum se ille fugiens in scalarũ tenebris abdidisset:magnum Miloni fuit coficere illam pestem nulla sua inuidia,Antonii vero maxima gloria? Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? cum ille vi in septa irruisset,gladios distringendos,lapides iaciendos curasset: dein subito vultu Milonis perterritꝰ fugeret ad Tyberim: vos & omnes boni vota faceretis,vt Miloni vti virtute sua liberet?Quẽ igitur cũ omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela:quem iure,quem loco,quem tẽpo

re,quẽ impune non est ausus,hunc iniuria,iniquo loco,alieno tempore,periculo capitis nõ dubitauit occidere?Præsertim Iudices cũ honoris amplissimi contentio,& dies comitiorũ subesset : quo quidem tempore,scio enim q̃ timida sit ambitio,quantaq; & q̃ sollicita cupiditas Consulat9;omnia non modo quæ reprehendi palam , sed etiam obscure cogitari possunt,timemus:rumorem,fabulam fictã,falsam perhorrescimus:ora omniũ atq; oculos intuemur . Nihil enim est tam molle,tam tenerum,tam aut fragile aut flexibile,q̃ voluntas erga nos sensusq; ciuiũ:qui non modo improbitati irascuntur candidatorũ,sed etiam recte factis sæpe fastidiunt. Hunc diem igitur campi speratum atq; exoptatũ sibi proponens Milo,cruentis manibus scelus & facinus præ se ferens & confitens,ad illa augusta Centuriarũ auspicia veniebat. Q̃ hoc non credibile in hoc?q̃ idẽ in Clodio nõ dubitandum?qui se,interfecto Milone,regnaturum putaret.

Nuper vero quum M.Antonius)Clodium M.Antonius vt interficeret inse-
cutus est.M.Cicero in Philippica secunda,P.inquit,Clodium meo consilio interfe-
ctum esse dixisti.Quidnam homines putarent si tum occisus esset,quum tu illum
in foro spectante pop.Ro.gladio stricto insecutus es:negociumq; transegisses,nisi il-
le se sub scalas tabernæ librarię coniecisset,hisq; oppilatis impetum tuum compres-
sisset?Huius M.Antonii adolescentis P.Clodium fuisse amicum,eam tamen amici
tiam non multum durasse Plutarchus in vita Antonii scribit. Adolescens nobi-
lissimus)M.Ciceronem & Antonium multa deuinctos fuisse amicitia doceri possit
lib.Epistol.ad Atticum.14.vbi vtriusq; ad alterum epistolę sunt. Iudicii laqueos)
id est periculum vel pœnam.Vt in oratione de respõsis Aruspicum de Clodio,Sed
si etiã nunc illaqueatus iam omnium legum periculis,irretitus odio bonorum om-
Laquei iudicii. nium,expectatione supplicii iam nõ diuturna implicatus.Idẽ in Vatinium,Homi-
nesq; negocia gerẽtes iudiciis iniquissimis irretires. Fugeret ad Tyberim)De hac
Clodii fuga nihil memini legere,nisi illud est,quod paulo aliter scribit in lib. Epi-
stol.ad Atticum.4.Milo,quum sibi Consulatum petẽti Clodius obseruaretur.xii.
Calend.Decẽb.media nocte cũ magna manu in Campũ Martium venit : Clodius
quum haberet fugitiuorum delectas copias in Cãpum ire non est ausus.Milo per-
mansit ad meridiẽ,mirifica hominum cum lætitia,summa cum gloria.xi.Calen.&
Septa. viii.itidem Milo nocte in comitium venit. In septa)id est in comitia.Septa enim

loca sunt in campo Martio inclusa tabulatis,in quibus stans pop.Ro.suffragia ferre solebat.Eadem comitia dicebantur. Virtute)id est fortitudine. Quem igitur omnium)Enthymema est ex repugnantibus,quod aliquando multiplicari posse docens Quintil.lib.5.hoc exemplo vtitur.Idem lib.7.tradit coniecturas peti solere alio tempore,& aliter facere,vel facilius,vel securi⁹ potuerit. Vt dicit Cicero pro Milone enumerans plurimas occasiones,quibus ab eo Clodius impune occidi potuerit. Praeterea cur potissimum illo loco,illo tempore,illo modo sit aggressus & ipse diligentissime tractatur pro eodem locus. Peti enim ex coniectura oportet insidias a Clodio factas. Praesertim Iudices)Alia probatio insidiarum a Clodio Miloni factarum,q̄ Milo occiso Clodio amisisset spem Consulatus:Clodius interfecto Milone regnaturum se putaret. Contentio)id est assidua & instans petitio.vt in libro de Offic.1.Miserrima est omnino ambitio,honorumq̧ cōtentio. Contendere enim vrgenter petere est. Honoris amplissimi)id est Consulatus. Maior magistratus Consul dicitur,vt ait Sex.Pompeius.Authore Tullio lib.Tuscul. Quęst.2. Consulatus ille antiquus Romae perinde habebatur,vt Olympiorum victoria in Graecia. Q̄ timida sit ambitio)id est q̄ timidi sint qui ambiunt. Improbitati candidatorum)id est improbis candidatis. Candidatorum.i.petentium magistratum. qui enim magistratum petebat candida veste expectorata,sine toga in comitio veniebat. Fastidiunt)id est cum fastu quodam irascuntur & stomachantur. Recte factis)id est his qui recte faciunt. Ad illa augusta Centuriarum auspicia)id est ad comitia Centuriata,quibus Consules fiebant. Augustū quod augurio consecratū est dicitur.vt Virg.in lib.Aenei.7.augusta moenia.& augustum tectum dicit. Cicero in oratione pro domo sua,Post autem Senatus in loco augusto consecratam eā aram tollendam ex authoritate Pontificum censuit. Auspicia vero augusta intelligit maxima.A enim Gel.cap.14.lib.13.ex Messalę sententia auspiciorum duo genera dicit:Alia sunt maxima,quae Consulum Praetorum, Censorum sunt.ideoq̧ hi maiores magistratus dicuntur. Alia sunt minora,quae reliquorum magistratuū sunt,qui magistratus minores dicuntur.Magistratus maiores fiunt comitiis Centuriatis,quę magna Cicero in libro de Legib.3.& iusta comitia in oratione post reditum in Senatu appellat. Minores vero magistratus fiunt comitiis Curiatis.

Cōtēdere & contentio.

Consulat⁹ honos.

Candidat⁹

Fastidio.

Augustū.

Auspiciorum duo genera.

Quid(quod caput audacię est Iudices)quis ignorat maximā illecebrā esse peccandi impunitatis spem?in vtro igitur haec fuit?in Milone?qui etiā nunc reus est facti aut praeclari,aut certe necessarii?an in Clodio? qui ita iudicia poenāq̧ contēpserat,vt eū nihil delectaret,quod aut per naturā fas esset,aut per leges liceret? Sed quid ego argumentor? quid plura disputo?te Q. Petili appello optimū & fortissimū ciuē:te M.Cato testor:quos mihi diuina quędā sors dedit Iudices.vos ex M.Fauonio audistis Clodiū sibi dixisse,

& audiſtis viuo Clodio, periturũ Milonẽ triduo: poſt diem tertiũ geſta res eſt, q̃ dixerat. Cũ ille non dubitaret aperire quid cogitaret, vos poteſtis dubitare quid fecerit? Quemadmodũ igitur eũ dies nõ fefellit, dixi equidẽ modo. Dictatoris Lanuuii ſtata ſacrificia noſſe negocii nihil erat. Vidit neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuuiũ illo ipſo, quo profectus eſt, die. Itaq; anteuertit. At quo die? quo vt ante dixi, inſaniſſima cõcio ab ipſius mercenario Tribuno pl. eſt concitata: quẽ diẽ ille, quã concionẽ, quos clamores, niſi ad cogitatum facinus approperaret, nũq̃ reliquiſſet. Ergo illi ne cauſa quidem itineris, etiã cauſa manendi, Miloni nulla facultas manendi, exeundi non cauſa ſolũ, ſed etiã neceſſitas fuit. Quid? ſi vt ille ſciuit Milonẽ fore eo die in via, ſic Clodiũ Milo ne ſuſpicari quidem potuit? Primum quæro, qui ſcire potuerit? quod vos idem in Clodio quærere nõ poteſtis. Vt enim neminem aliũ niſi T. Patinam familiariſſimũ ſuũ rogaſſet, ſcire potuit illo die ipſo Lanuuii a Dictatore Milone prodi Flaminẽ neceſſe eſſe. Sed erãt permulti alii, ex quibus id facillime ſcire poſſet. omnes Lanuuini. Milo de Clodii reditu vnde quæſiuit? quæſierit ſane. videte quid vobis largiar. ſeruum etiam, vt Arrius meus amicus dixit, corruperit.

Quid? q̃d caput audacię eſt) Alia probatio inſidiarũ a Clodio factarũ. Impunitatis ſpem) ſpes impunitatis ad maleficiũ allicit. Hanc ſpem Clodio fuiſſe non Miloni oſtendit. Caput) .i. fons & origo. Iudicia pœnãq; cõtempſerat) .i. impunitatẽ ſibi propoſuerat. Per naturam fas eſſet) quia ſororem violauit impune. Aut per leges liceret) quia ſacra Bonæ deę polluit. Q. Petili) Q. Petilii cuiuſdã meminit Valerius Maximus lib. I. de Ominibus: & ſecũdo de Diſciplina militari, qui Coſ. fortiſſime pugnans aduerſus Ligures a militibus relictus occubuit. Is ne ſit, cuius hic meminit Cicero compertũ non habeo. Poſt diem tertium quã) id eſt, aut diem tertiũ poſt quam, aut diem tertiũ q̃. Non dubitaret) propoſita ſpe impunitatis. Stata) non ſtatuta fortaſſe legẽdum eſt. Nã authore Sex. Pompeio, ſtata ſacrificia ſunt, quæ certis diebus fieri debent. Cato in ea oratione quã ſcribit de L. Vecturio, de ſacrilegio commiſſo, quum ei equum ademit, Quod tu, quod i te fuit, ſacra ſtata ſolẽnia capite ſancta deſeruiſti. Statum enim pro certo & conſtituto veteres dixerunt. vt

Stata ſacrificia.

apud Plautum in Curculione, Si status condictus cum hoste intercedit dies. Et status dies cum hoste in tab. xii. scriptum est, vt ait Cicero in primo de Offic. libro. Stata igitur sacrificia sunt, quæ certo quodam anni die fieri solita sunt. Quemadmodum igitur) Ex his quæ narrauit docet Clodium fecisse insidias. Negocii nihil erat) i. erat facile. vt paulo negocio, vel nullo negocio sæpe dicit Cicero pro eo quod est facile. Anteuertit) i. præuenit. Insanissima concio) Id Asconius enarrat. Approperaret) i. valde properaret. vt in lib. Epistol. ad Atticum. 4. Quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus, quare appropera & vale. Illi) Cicero sæpe pronomina hoc & illud ita distinguit, vt hoc suum litigatorem, illo aduersarium significet. Seruũ) Clodii, qui Miloni indicaret, quando Clodi⁹ reuerteretur. Quæsierit sane: Videte quid vobis largiar) Id ex arte dicendi esse docet Quintilianus libro. 3. vt leuissima quæq; quæstio primo loco fungatur. Nam illud frequens est, vt ea quibus minus confidimus, quum tractata sint, omittamus, aliquando sponte nostra velut donantes, aliquando ad ea quę sunt potentiora gradum ex his fecisse contenti. Hoc genus in hac oratione obseruari sæpe inuenias. Approperaret.

Arrius meus amicus) Duo fuerunt Arrii Ciceronis amici. Vnus, C. Arrius, de quo Cicero lib. Epistolarum ad Atticum. 2. C. inquit, Arrius proximus est vicinus, immo ille quidem iam contubernalis, qui icciro se Romam ire negat, vt hic mecum totos dies philosophetur. Alter, Q. Arrius, de quo in oratione in Vatiniũ testem. Atq; inquit, illud scire ex te cupio quo consilio aut mente feceris, vt in epulo Q. Arrii familiaris nostri cum toga pulla accumberes.

Legite testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassini⁹, cognomẽto Schola, Interãnis familiaris meus, & idẽ comes P. Clodii, cuius iampridẽ testimonio Clodius eadẽ hora Interamnę fuerat & Romæ, P. Clodiũ illo die in Albano mansurum fuisse, sed subito ei fuisse nũciatũ Cyrum architectũ esse mortuũ: itaq; Romã repente constituisse proficisci: dixit hoc comes itẽ Publii Clodii, C. Clodius. Videte Iudices quãtæ res his testimoniis sunt cõfectæ. Primum certe liberatur Milo, nõ eo cõsilio pfect⁹ esse, vt insidiaretur in via Clodio. quippe si ille ei obui⁹ futurus omnino non erat. Deinde, nõ enim video cur nõ meũ agam negociũ, scitis Iudices fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerẽt, Milonis manu cędẽ esse factã, consilio vero maioris alicuius. videlicet me latronem ac sicarium abiecti homines & perditi describebãt. Iacẽt suis testibus ii, qui Clodium negãt eo die Romã, nisi de

Cyro auditum esset, rediturum fuisse. Respiraui: liberatus sum: nō vereor, ne quod ne suspicari quidē potuerim, videar id cogitasse. Nunc persequar cætera. nam occurrit illud: ne Clodi⁹ quidem de insidiis cogitauit, quoniā fuit in Albano mansurus, si quidem exiturus ad cædem e villa non fuisset. Video enim illum, qui dicitur Cyri mortem nunciasse, non id nunciasse, sed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nunciaret? quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? Vna fui, testamentum simul obsignaui cum Clodio, testamentum autem palam fecerat, & illum hęredem & me scripserat: quem pridie hora tertia animā efflātem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima ei nūciabatur.

Efflare animam.

Legite testimonia) Aduersariorum testimonia pro se esse ostendit. Dixit C. Cassinius) Hic Cassinius testis dixit se cum Clodio tum fuisse, quum occisus est. Factæ rei atrocitatem auxit maxime. Et credēdum non esse Cicero significat, q̄ alias falsum dixerit testimoniū. nam qua hora Clodi⁹ habitu muliebri in sacris Bonæ deæ depręhensus est, eum fuisse Interamnę dixit. sed quū Romę fuerit, Interamnę esse non potuit. Quintilianus lib. 4. esse dicit falsas narrationes, quæ nōnūq̄ instrumentis adiuuantur. vt P. Clodius fiducia testium qua nocte incestum Romæ commiserat, Interamnę se fuisse dicebat. Interamnis gentile nomen est ab Interamna. Est autem Intetamna vrbs in Vmbria, vbi prata quater in anno secantur, etiā nō rigua. vt ait Plini⁹ cap. 28. libri. 28. Comes) P. Clodii. Significat Callistratus Iurisc. lib. Digestorū. 22. in examinanda fide testium vidēdum ei ne ami.⁹ sit pro quo dat testimoniū, an ei inimicus contra quē dicit. nam in hāc vel illam partem gratia vel odiū plurimum habet momēti. Ideo Modestinus ibidem scribit, in testibus fidem, dignitatem, mores, grauitatem, examinanda esse. Ideoq; testes aduersus fidem testationis suæ vacillent audiendos non esse. Archadius testimonium ab iis præcipue dicit exigendum, quorum fides non vacillat. nec tamen eos testes reiicit Cicero, q̄ eorum testationes Miloni prosint. De Cyro) Cyri architecti Cicero meminit in lib. Epist. 2. ad Q. fratrem. De ædificatione tua Cyrum vrgere non cesso. C. Clodium P. Clodii fratrem fuisse, cuius filii duo Appii Clodii adolescentuli Milonis accusatores fuerūt Asconi⁹ tradit. An hic C. Clod.⁹ Publii comes is fuerit, haud satis cōpertū habeo. In hac rogatione) id est lege Pompeii. Iacent suis testibus) id est vincuntur suis testimoniis. Nam Romam ea nocte venturus non erat, nisi de Cyri morte audisset, sed in Albano mansurus: qui scire potuit Milo, vt ei faceret insidias. ego quoq;, inquit Cicero, qui scire quiuissem, vt meo consilio ex vrbe Milo ad

Interamna

cædem Clodii egressus esset? Ne suspicari quidem)de Clodii reditu potui. Occurrit illud)Refutat quod aduersarii dixerant Clodium nihil de insidiis cogitasse. Si quidem &c.)id est,Id arbitror verum quod dicis Clodium in Albano mansurũ, si exiturus ad cædem e villa non fuisset. Hęredem scripserat)Scribere hæredem & facere vsitate dicimus. Animam efflantem)id est iamiam morientem.

Scribere & facere hęredem.

Age,sit ita factũ:quæ causa cur Romã properaret?cur in noctẽ se coniiceret?quid afferebat festinatio? ꝙ hęres erat? primũ erat nihil cur ꝓperato op⁹ esset:deinde siquid esset, quid tandẽ erat,quod ea nocte cõsequi posset:amitteret autem si postridie mane Romã venisset?Atq; vt illi nocturnus ad vrbẽ aduentus vitãdus potius q̃ expetendus fuit:sic Miloni cũ insidiator esset,si illũ ad Vrbẽ noctu accessurũ sciebat,subsistendum atq; expectandũ fuit.nemo ei neganti nõ credidisset,quẽ omnes saluum etiã confitentẽ volũt. Sustinuisset hoc crimẽ primũ ipse ille latronũ occultator & receptator locus,dum neq; muta solitudo indicasset,neq; cæca nox ostendisset Milonem. Deinde vbi multi ab illo violati, spoliati,bonis expulsi,multi etiã hęc timentes in suspicionẽ caderẽt:tota deniq; rea citaretur Etruria.Atqui illo die certe Aricia rediens diuertit Clodius ad Albanũ:quod nisi sciret illum Milo Aricię fuisse,suspicari tamen debuit, eumq; etiã si Romã illo die reuerti vellet ad villã suam,quę viam tangeret,diuersurum:cur neq; ante occurrit,ne in villa resideret?nec eo in loco subsedit,quo ille noctu venturus esset? Video adhuc cõstare omnia Iudices,Miloni etiã vtile fuisse Clodiũ viuere:illi ad ea quæ concupierat optatissimũ interitum Milonis fuisse Odium illius in hunc acerbissimum:in illum huius nullum.Consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda:hui⁹ tantũ in repellenda. Mortẽ ab illo denũciatam palã Miloni & prędicatã:nihil vnq̃ auditũ ex Milone. Profectionis huius diem illi notum,reditũ illius huic ignotum fuisse.Huius iter necessarium:illius etiã potius alienũ.

Hunc præ se tulisse illo die Roma exiturũ: illum eo die se dissimulasse rediturum. Hunc nullius rei mutasse consiliũ: illũ causam mutandi cõsilii finxisse. Huic si insidiaretur no-cte prope Vrbẽ expectãdum: illi etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad Vrbẽ nocturnum fuisse metuendum.

Age) id est esto. Hic em̃ donãtis est nõ hortãtis. Cur in noctẽ se coniiceret) id est ea hora discederet, vt ei noctu iter faciendũ esset. Afferebat) id est proderat. Properato opus esse) Properato opus est ea forma dicitur, qua facto opus est. Subsistẽdũ) .i. in aliquo loco furtim manẽdũ & expectãdũ quoad Clodius veniret. Nemo ei negãti &c.) Enthymema est ex repugnantibus. Sustinuisset &c.) Quia ille locus in via Appia, qui ad monumentũ Basilii est, periculi plenus, & latrociniis multis nobilitatus est, si in eo Milo subsedisset, & Clodiũ transeuntẽ interfecisset, crimẽ in locum coniectum fuisset. Receptator locus) Receptatorem locum dicit quo se latrones recipere soleant ad latrocinandum. Receptatores a Iurisperitis dicũtur ii qui fures aut latrones eorumq; furta aut rapinas recipiunt occultãtq;. Recelatores vulgus appellat. Martianus Iurisc. lib. Pandectarũ .47. titulo de receptatoribus. Pessimũ, inquit, genus est receptatorũ, sine quibus latere nemo diu potest. Et præcipitur, vt perinde puniantur atq; latrones. Muta solitudo) Muta solitudo dicitur, q̃ facin' taceat. vt cæca nox, quæ id occultet, tanq̃ hęc non videat, illa nõ loquatur. Vbi) .i. quia. Ab illo) Clodio. Hæc timẽtes) ne violarẽtur, spoliarẽtur bonis, expellerentur. Tota deniq; Etruria) .i. cuncti Etrusci. Etruscos enim possessionib' pellere armis castrisq; Clodius conat' est, vt Cicero postea dicit. At qui illo die) Obiectio est. Aricia rediens) P. Clodius quum miloni factus est obuius redibat Aricia. erat autem allocutus Decuriones Aricinorũ. Est autem Aricia vrbs prope Albam, vt ait Seruius lib. Commentariorum in Aeneid. Virg. 7. Diuertit) id est e via deflexit. Tangeret viam) id est vię proxima esset. Tangit & contingit viam, & cõtinet vię latine dicitur. Vię contiguum a contingendo, vulgus dicit. Cur neq;) Obiectionẽ diluit. Ne in villa resideret) id est vt eum interciperet interficeretq; anteq̃ in Albanum venisset: ant cur non subsedit ad Basilii monumentum quo ipse noctu vẽturus erat. Miloni enim commodius fuisset aggredi Clodium procul ad Albano. Subsedit) .i. furtim sedit in insidiis. Insidere locum) .i. in loco esse in insidiis dicitur. T. Liuius lib. 35. Nocte pretergressi castra Romana, saltum qua transeundum Romanis erat, insederunt. Idem libro proximo, Iuuentus omnis armata syluas & itinera insedit. Insideri passiuũ idem dixit lib. 25. Viæ omnes hostiũ presidiis insiderẽtur. Ab insidẽdo insidię factę sunt. Video adhuc cõstare omnia Iud.) Enumeratio, & per capita repetitio est eorũ quibus docuit Cicero Miloni a Clodio, nõ contra, factas esse insidias. Id autẽ vtilissimũ est. hac em̃ ratione auditorũ memoria firmatur, & si quid oscitanter auditũ est, diligẽtius reuocatur. Pręparantur etiam auditores ad reliqua, quę audire se eo attẽtius deliberant, q̃ que ante dicta sunt ignorare se non putant. Denũciatam) per M. Fauoniũ. Prædicatã) Prędictã fortasse non

Age.

Subsistere.

Receptator.

Muta solitudo, & cæca nox.

Aricia.

Tãgere cõting. viam &c.

Insidere locum.

prædicatã legi oporteat. Alienũ).i.nihil necessariũ. Alioqui cũ potius ei in vrbe manẽdũ erat, vt adesset cõcionibus turbulentissimis. Prę se tulisse).i.ostẽdisse ex habitu, ex comitatu, ex impedimẽtis. Dissimulasse rediturũ) quia in Albano mãsurum se simulabat. Finxisse causam) ꝙ sibi Cyri mortui causa redeũdum esset.

Videamus nunc (id quod caput est) locus ad insidias ille vbi congressi sunt, vtri tandẽ fuerit aptior. Id vero Iud. etiam dubitandũ & diutius cogitandũ est? ante fundũ Clodii, quo in fundo propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium aduersari. Atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam causam eum locũ ad pugnam potissimum delegerat. An in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitarat? Res loquitur Iudices ipsa, quæ semper valet plurimum. si hęc non gesta audiretis, sed picta videretis: tamen appareret, vter esset insidiator, vter nihil cogitaret mali: cum alter veheretur in rheda penulatus, vnà sederet vxor: quid horum non impeditissimũ? vestitus? an vehiculum? an comes? quid minus promptum ad pugnam? cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore pene constrictus esset. Videte nunc illum, primum egredientem e villa subito. cur vesperi? quid necesse est tarde? qui conuenit, prę sertim id temporis? Diuertit ad villam Pompeii, Pompeium vt videret, sciebat in Alsiensi esse villa procul inde. Villam vt perspiceret? millies in ea fuerat: quid ergo erat morę & tergiuersationis? dum hic veniret, locũ relinquere noluit.

Videamus nunc) Perseuerat Cicero vt doceat Clodium fecisse insidias. A loco id probat, ꝙ is loc⁹ in quo pugna facta est, Clodio q̃ Miloni vis⁹ fuerit opportunior.
Ante fundum Clodii) Albanũ. Authore Quintiliano lib.5. argumenta a loco aliquando ducuntur. Id enim ad probationis fidem spectatur, montanus an planus, maritimus an mediterraneus, consitus an incultus, frequens an desertus, propinquus an remotus, opportunus consiliis an aduersus. Quam partẽ, inquit, videmus vehemẽtissime pro Milone tractasse Ciceronẽ. Locus vbi Milo facere potuisset insidias erat desertus occultator & receptator latronũ. Vbi Clodius fecit, erat mõtanus: (Nam de loco superiore in Milonem tela coniecta sunt) propinquus ante

fundum Clodii,opportunus consiliis.nam in insanis substructionibus mille hominũ versabatur.Hoc quoq; dictum esse intelligi potest,vt insidiarum suspicionem a Milone tollat qui insidias nunq̃ fecisset in loco eo vbi mille hominum aduersari posset. Mille hominũ)De hoc dicẽdi genere est apud A.Gellium.Milliare hominũ,vt milliare tegularũ,vulgus diceret. Propter insanas illas substructiones)vt postea,Substructionũ insanis molibus oppresserat.Insanas substructiones appellat magna ædificia. Insanum pro magno dici Sex.Pompeius tradit.Insanũ laborem Insanum. Virgilius dicit libro Aenei.2.Insano iuuat indulgere labori.Ti.Liuius lib.32.Ita turrim inclinauit,vt speciem ruentis hostibus,trepidationemq; insanam superstantib⁹ armatis præbuerit.Virgilius lib.Aenei.2.insanũ amorẽ dicit,Illis qui ad Troiã forte diebus Venerat insano Cassandræ incẽsus amore. Insano).i.magno,vel insanũ faciente.Idẽ lib.3.Insanam vatem aspicies.i.magnam,vel diuino furore correptam. Idem in Buc.Insani feriãt,sine,littora fluctus.i.magni vel furentes.Vt furẽtes austros appellat lib.Aenei.1. Atqui excelso loco)Obiectio est.Prope Albanum i via Appia locus quidam superior erat.Milo sperabat eum se locum præoccupaturum. Respondet Cicero Clodium ibi potius expectasse,qui loci opportunitate impetum facere cogitarat.Excelso loco)De loco superiore Clodianos in Milonem impetum fecisse,dixit Cicero quum narraret.Si hæc non gesta audiretis,sed picta videretis. Diatyposim.i.descriptionem hic esse Aquila Romanus scribit.quam enargiam,Cicero sub oculos subiectionem vocat,vt in oratione pro Roscio Amerino,Nonne vobis hæc quæ vidistis,oculis cernere videmini Iudices?num posita,num impetum repentinum,num versatur ante oculos ipse Glaucia? Quum alter veheretur in rheda.Argumentum a facultatibus,quo s.ostendimus fuisse cuiq̃ rei faciẽdæ vel non faciendę facultatem,in coniecturis valere Quintilianus lib.5.docet.In qua spectandum esse an voluerit.nam & voluntatem spes facit.Insidiatus est Clodius Miloni,non Milo Clodio.Ille cum seruis robustis,hic cum mulierum comitatu:ille in equis,hic in rheda:ille expeditus,hic penula irretitus.Veheretur in rheda & veheretur rheda dici potest,vt in libro Aenei.1.Et qua vectus Abas,& qua grandęuus Aletes. Videte nunc illum)A tempore egressionis,& a mora ante Pompeianum quoad Milo veniret,arguit Clodii insidias. E villa)ex Albano. Tarde)hora fere.xi. Diuertit ad villam)Orationis varietas delectat.ideo nonnũq̃ dialogo affinis est.Hic enim possis intelligere,vt sit tanq̃ sermo Ciceronis & aduersariorũ,vel vt Cicero ipse quęrat & respondeat,qua in re itidem varietas est. In villam Pompeii)Hæc Pompeii villa Albano proxima erat.Alsiẽsis villa dicta est quód in agro Alsiensi ædificata sit.Quo in agro villam nimis sublime extruxit M.Aemylius Porcina:quo crimine a L.Cassio ad populum accusatus multa affectus est,vt ait Valerius Maximus libro octauo.Insanas Albani substructiones inuidiose ante Cicero hanc ob causam dixit. Dum hic veniret)id est quoad Milo veniret.Argumentũ ex remotione est,ad hanc sententiam.Clodius diuertit ad villam Pompeii: vel vt Pompeium videret,vel vt villam perspiceret,vel vt dum veniret,Milo,expectaret: sed non vt Pompeium videret,quem in Alsiensi villa esse sciebat:non vt villam perspiceret,in qua millies fuerat:igitur vt quoad veniret Milo,expectaret,vt eum ex loco superiore aggrederetur.

Age nũc iter expediti latronis,cũ Milonis impedimẽtis cõparate. Sẽper ille antea cũ vxore,tũ ſine ea:nũq̃ nõ in rheda, tũ in equo:comites grȩculi quocunq; ibat,etiã cum in caſtra Etruſca ꝑperabat,tũ nugarũ in comitatu nihil. Milo q̃ nunq̃, tũ caſu pueros ſymphoniacos vxoris ducebat,& ancillarum greges. ille qui ſemꝑ ſecũ ſcorta,ſemꝑ exoletos, ſemꝑ lupas ducebat:tũ neminẽ, niſi vt virũ a viro lectũ eſſe diceres. Cur igitur victus eſt?quia nõ ſemꝑ viator a latrone,nõnũq̃ etiã latro a viatore occidit:quia q̃q̃ paratus in imparatos Clodius, tamẽ mulier inciderat in viros.nec vero ſic erat vnq̃ nõ paratus Milo cõtra illũ,vt nõ ſatis fere eſſet paratus.ſemꝑ ille, & quãtũ intereſſet P.Clodii ſe perire, & quãto illi odio eſſet,& quãtũ ille auderet,cogitabat.quãobrẽ vitã ſuã, quã maximis prȩmiis propoſitã & pene addictã ſciebat,nũq̃ in periculũ ſine præſidio & ſine cuſtodia prouehebat. Adde caſus,adde incertos exitus pugnarũ,Martẽq; cõmunẽ, qui ſæpe ſpoliantẽ iam & exultantẽ euertit,& perculit ab abiecto: adde inſcitiã pranſi,poti,oſcitãtis ducis: qui cũ a tergo hoſtẽ interclusum reliquiſſet,nihil de eius extremis comitibus cogitauit:in quos incẽſos ira vitãq; domini deſperãtes cũ incidiſſet,hȩſit in his pœnis,quas ab eo ſerui fideles pro domini vita expetiuerũt.

Sympho-niaci pueri. Exoleti. Lupȩ. Mars communis.

Age comparate.) Attende particulã age coniungi cũ verbo numeri pluralis. Cum vxore) Fuluia. Nunq̃ non).i.ſemper. Ex arte illud eſt,vt in cauſæ probatione aliquid reum contra morem ſuum feciſſe dicamus. In caſtra Etruſca) .i.in caſtra L.Catilinȩ,quȩ C Manlius Fæſulis,quæ in Etruria ſunt, cõparabat. vt eſt apud Saluſtium. Quod coniurationis ſocius fuerit Clodius,Cicero,vt ante dixi,ſignificat. Plutarchus tamen in vita Ciceronis,Ciceronem dicit P. Clodii prȩſidio vſum eſſe in opprimenda coniuratione. Nugarum) Nugas pro impedimentis dicit. Symphoniacos).i.muſicos vxoris Fauſtȩ,quȩ L.Syllæ Dictatoris filia erat. Greges) Greges potius q̃ gregem dixit,vt amplificet. Exoletos) qui adoleſcere.i.creſcere deſierunt appellari dixit Sex.Põpeius. Lupas) .i.meretrices. Nec repetitio eſt,quod ante dixerit ſcorta.nam ſcorta ſunt vtriuſuis ſexus. Lupas pro meretricibus dici Seruius ſcribit. Inde lupari pro ſcortari authore Nonio Marcello veteres dixerunt. Turpilius, Cum meretrice e noſtro

Age. Nugæ. Exoleti. Lupæ. Scorta. Lupari.

ornatu per vias lupantur. Nisi vt virũ a viro).i.robuſtum & fortem a Clodio. Clodius,vt Aſconius ait,vehebatur equo,ſerui.xxx.fere expediti(vt id temporis mos erat iter facientibus)gladiis accincti ſequebant. Nisi vt virũ a viro)Niſi ſuperuacanea vox eſſe videtur. Cur igitur victus) Id quęrere poſſit aduerſarius. Mulier)id eſt mollis & effœminatus. Nec vero ſic erat vnq̃) id eſt nunq̃ ita imparatus erat Milo,quin ſatis fere contra Clodium paratus eſſet. Quãtũ intereſſet P.Clodii ſe perire).i.quantum vtile eſſet Clodio ſi Milo periret. Se) Milonem. Propoſitam a Clodio & pene addictam) id eſt deſtinatam. Maximis pręmiis)quia præmia maxima ſibi Clodius proponebat,ſi Milonem occidere poſſet. Nunq̃ in periculũ)id eſt in locum eum,vbi aliquid ineſſe periculi poſſet. Martemq; communem)Tã ſæpe vſu comprobatum eſt,vt multos milites pauci,vt robuſtos imbecilli,vt exercitatos rudes,vt alioqui victores victi ſuperarent,vt communẽ Martẽ veteres appellauerint,ꝙ nõ ſtet ſemper pro multis,robuſtis,exercitatis victoribus,ſed hi cõtra nonnunq̃ vincantur.Fortunã belli recte appellamus.T.Liuius lib.xxxvij.Quum Mars communis & incertus belli euentus eſſet.Idem lib.xxviij.In acie Mars communis,& victum ſæpe erigeret, & affligeret victorem. Apud eundem libro.xxx. Annibal ad Scipionem in Africa victorem de pace,Melior,inquit,tutiorq; eſt certa pax,q̃ ſperata victoria. hæc in tua,illa in deorũ manu eſt ne tot annorum felicitatem in vnius horæ dederis diſcrimen,quum tuas vires,tum vim fortunæ,Martemq; belli communem propone animo. Ducis)Clodij. Hæſit in his pœnis) id eſt has pœnas dedit. Expetiuerunt.)Petere & accipere pœnas,dicimus.

Mars communis.

Cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet ne indicaretur? ne dolorem perferre non poſſent? ne tormentis cogerentur occiſum eſſe a ſeruis Milonis in Appia via P.Clodium confiteri? Quid opus eſt tortore? quid quæris? occiderit ne? occidit.iure an iniuria? nihil ad tortorem. Facti enim in equuleo quæſtio eſt,iuris in iudicio. Quod igitur in cauſa quærendum eſt,id agamus: hoc quod tormentis inuenire vis, id fatemur.Manu vero cur miſerit,ſi id potius quęris,q̃ cur parum amplis affecerit pręmiis? neſcis inimici factum reprehẽdere. Dixit enim hoc idem, qui omnia ſemper conſtanter & fortiter,M.Cato:dixitq; in turbulenta concione,quæ tamen huius auctoritate placata eſt: non libertate ſolum, ſed etiam omnibus pręmiis digniſſimos fuiſſe,qui domini caput defendiſſent.Quod enim pręmium ſatis magnum eſt tam beneuo

Seruis licet dominos defendere.

lis,tam bonis,tam fidelibus seruis,propter quos viuit?& si id quidem non tanti est,q̃ ꝙ propter eosdem non sanguine & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem oculosq; satia- uit:quos nisi manumisisset,tormentis etiam dedendi fuerunt, conseruatores domini,vltores sceleris,defensores necis? Hic vero nihil habet in his malis,qđ minus moleste ferat,q̃ etiã si quid ipsi accidat , esse tamẽ illis meritũ pręmiũ persolutum.

Cur igit̃ eos manumisit?)Obiectio est.Milonem seruos manumisisse,ne in eculeo torti veritatẽ dicere cogerẽtur.Id diluit Cicero.Postero die q̃ occisus erat Clodius Milo ex seruis suis.xij.manumisit,ꝙ caput suum vlti essent.Apppius accusator quũ apud Domitium huius causę Quęsitorẽ, Milonis seruos.liiij.exhiberi postularet,Respõdit Q.Hortensius eos liberos esse,qui pro seruis postularentur, ideoq; eos in potestate Milonis non esse.Pronunciauit Domitius ex Iudicum sentẽtia, vt ex eorum seruorum numero,quot accusator vellet Milo exhiberet.

Tortor.

Tortore)Tortor ex vsu dicitur is qui torquet in equuleo,magis q̃ qui extremo supplico afficit.Cic.in oratione pro A.Cluẽtio, Quũ iam tortor atq; essent tormẽta ipsa defessa.Inde tormenta,quę & quæstiones appellantur, quę qua ratione tractari debeant,Quintil.in lib.v.scribit.sunt enĩ ꝓbationes inartificiales. Quid quæris)tu tortor. Hoc quod tormẽtis inuenire vis)Sententia suspensa & fere imperfecta pronũciari debet:ne vni relatiuo sint duo antecedentia hoc & id. Manu vero cur miserit)Paulus Iurisc.lib.Digest.xlviij. titulo de quæstionibus scribit quibus ex causis seruos in equuleo torqueri oporteat.Quęstiones,inquit,neq; semper in omni causa & persona desiderari debere arbitror,sed cũ capitalia & atrociora maleficia nõ aliter explorari & inuestigari possunt q̃ per quæstiones seruorũ,tũ eas esse ad inquirendam veritatem efficacissimas existimo:& habẽdas esse censeo.De seruis solis hæc haberi quęstio solebat.nam vt in eodẽ libro Callistratus ait,Ex libero hoie pro testimonio nisi vacillet,quęstionẽ haberi non oportet.Hac ętate quæstio haberi solet de liberis hominib⁹ nõ de alieni peccati testimonio,sed de proprii confessione in maleficio etiã minus atroci.Quod parũ humanũ sit,viderint ipsi Iudices. Nescis inimici factũ repræhendere).i.Tu aduersarie si velis repræhendere Milonis factum,debes quærere potius cur non maioribus præmiis seruos affecerit,q̃ cur eos manumiserit.nihil enĩ peccauit,ꝙ eos manumiserit,qui vitã suã tutati sunt,sed eos maioribus pręmiis afficere debebat.Igitur si quęris cur manumiserit,repręhendis quod ei honestũ sit. Viuit dominus &c.& si id quidẽ non tanti est.)Tanti faciendũ non est,ꝙ serui defendant salutẽ domini aduersus latronem,vel ignotũ hominẽ,vel etiam amicum, si repentino aliquo animi motu contẽtio exorta est,quanti si defendãt aduersus inimicissimũ,qui ex morte eius(nisi defensus fuisset)voluptatem capturus erat maximam.indignius est enim ab inimico q̃ ab alio occidi.Ideo finxerunt poe-

Tormentorum in eculeo ratio.

Quæstiõis habendæ ratio.

tę animas ipsas retinere odia postq̃ e corporib⁹ velut eiectę fuerint. vnde illud Æneid.12. de Turno, Vitaq; cũ gemitu fugit indignata sub vmbras. Grati⁹ igit est cõtra inimicos defendi. Propter eosdẽ) seruos. Crudelissimi inimici) P. Clodij. Mentẽ oculosq;) sanguinẽ & vulnera Milonis cupiẽtes. Satiare mẽtẽ oculosq; est rem quã multũ cupiuimus vsq; ad satietatem videre. vt de Ænea Virgilius dixit citra satietatẽ, Animũ pictura pascit inani. Cicero postq̃ ab exilio rediit in oratione pro domo sua, Equidem, inquit, perfunctus sum: nullam vim, nullũ impetũ metuo: expleui animos inuidorũ, placaui odia improborũ, saturaui etiã perfidiã & scelus improborũ. Idem in eadẽ, Quũ eorum omniũ crudelitati cessissem, ne absens quidem luctu meo mentes illorum satiare potui. Itẽq; Neq; porro illa manus copięq; Catilinæ cęmentis ac tegulis meorum tectorũ se famem suam expleturas putauerũt. Virgilius libro Æneidos. vij. Odiis haud exaturata quieui. Ex his attende illud vtrũq; eadem in re dici, satiaui oculos tuos sanguine meo, & tu oculos tuos meo sanguine satiasti. Sed prius habet plus elegãtiæ. Hic) Milo. In his malis) id est in præsentibus. id est in hac accusatione. Si quid ipsi accidat) id est ipse damnetur.

Satiare mentẽ & oculos.

Sed quęstiones vrgent Milonem, quę sunt habitę in atrio Libertatis. quibusnam de seruis? rogas? de P. Clodii. quis eos postulauit? Appius. quis produxit? Appius. vnde? ab Appio. Dii boni, quid potest agi seuerius? de seruis nulla quęstio est in dominũ, nisi de incestu vt fuit in Clodium. Proxime deos accessit Clodius: propius q̃ tum, cum ad ipsos penetrarat: cuius de morte tanq̃ de cerimoniis violatis quęritur. Sed tamen maiores nostri in dominũ de seruo quęri noluerũt: non quia non posset verum inueniri, sed quia videbatur indignũ esse, & domini morte ipsa tristius. In reum de seruis accusatoris cum quęritur, verum inueniri potest? Age vero quæ erat, aut qualis quęstio? heus vbi Ruscio? vbi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? fecit. certa crux. nullas fecit: sperata libertas. Quid hac quęstione certius? Subito arrepti in quæstionem tamen separantur a cęteris, & in arcas coniiciuntur, ne quis cũ his colloqui possit. Hi centũ dies penes accusatorẽ cũ fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quæstione dici potest integrius? quid incorruptius?

Quæstio de seruis.

Sed quæstiones) Obiectio aduersariorum alia est: seruos Clodii per quæstiones, id est tormenta interrogatos contra Milonem testatos esse. Huiusmodi quæstionibus credendum non esse contendit Cicero. In atrio Libertatis.) Romanos veteres coluisse Deam Libertatem Cicero scribit in libro de Natura deorum secundo. Authore Ti. Liuio libro xxiiij. Sempronius Gracchorum pater in Auētino ex multatitia pecunia ædem Libertatis faciendam curauit, dedicauitq;. Tēplorum quoq; atria fuisse etiam Seruius dicit, quum libro Commētariorum in Æneid. Virgil. vij. scribit, Vestę atrium a templo remotum fuisse, vt in eo Senatus haberi posset. Senatus enim haberi non poterat nisi in loco augusto: & ne illuc conueniret Senatus, vbi erant virgines, Vestæ templum augustum non erat. Quibusnam de seruis?) Dialogi imitatio est. Ab Appio) Authore Paulo Iurisc. libro Digestorum. xxij. de testibus. Testes eos quos accusator de domo produxerit, interrogari non placuit. Postulauit) vt testarentur. Appij Clodij duo fuerunt filij C. Clodij, qui P. Clodij frater erat. Hi duo adolescētes patrui sui mortem authore patre persequētes, Milonis accusatores fuerunt. P. Clodius paruulum quendam filium P. Clodium reliquit. is patre cæso cum familia ad patruum transijt. De seruis nulla quæstio est) Authore Vlpiano libro Digestorum. xlviij. quæstio de seruis cōtra dominos neq; haberi debet, neq; si facta sit, dicturi sententiam, id est Iudicis consilium instruit. Multo minus indicia seruorū contra dominos admittenda sunt. Ideoq; D. Antoninus & D. Hadrianus eodē authore rescripserunt, quum serui pariter cum domino aurum & argentum exportasse dicerentur, non esse de domino interrogandos, nec quidem si vltro aliquid dixerint, obesse hoc domino. Seruo qui vltro aliquid de domino confitetur, vt ibidem Paulus Iurisconsultus ait, fides non accommodatur. Neq; enim oportet salutem dominorum, seruorum arbitrio committi. De incestu) nō de interitu legendum est. Incestū dici etiam in quarta declinatione A. Gellius scribit cap. xx. lib. x [illegible]. Incestus ita definitur causa. xxxvj quæstione prima, vt sit consanguineorum vel affinium abusus. Is autem fit alias extra matrimoniū, alias per matrimonium illicitum. Adulterium in nuptam admittitur, stuprum in viduam vel virginem vel puerū cōmittitur, vt ait Modestinus lib. Digestorū. xlviij. ad legem Iuliam de adulteris hoc verbo. i. stupro indifferenter vti, idē scribit libro quinquagesimo, de verborum & rerum significationibus. Adulterium & incestum M. Cicero stuprum sępe appellat. Ea de re ante dixi. Vlpianus ad legem Iuliam de Adulteris, quæstionem de seruis in dominos incesti postulatos ita demum habendam dicit, si per adulterium incestum esse contractū dicatur. vt authore Marcello Iurisc. de quæstionibus, si quis cognatam cum qua nuptias contrahere nō potest, viduam vel alij nuptam corruperit. Hoc solo casu serui in personam domini torquentur. Sed postq̄ lex Iulia de Adulteris cessauit, cessant etiam, vt Vlpianus ait, seruorum in dominos de incestu tormenta. Sed quia incestum itidem appellamus, quod in mulieres religione cōsecratas admissum sit, vt Vestales, incesti damnatas sępe legimus, hic locus Ciceronis intelligi possit tam de incestu eo quem P. Clodius cum sorore commisit, quę Lucullo nupserat, q̄ de adulterio cum vxore Cæsaris in sacris Bonę Deę commisso. Ideo de vtroq;

Libertas Dea.

Seruorū in Dominos testimonium.

Incestus. Adulteriū Stuprum.

Bona Dea eiusq; sacra a Clodio violata.

nobis dicere cõsiliũ est,q̃uis de posteriore potius intelligi videatur. Bonã Deam Romanæ mulieres colebãt.eã Greci Gynecia m,Romani Dryada vocãt,puellã Fauni vxorẽ existimãt.Sacra ei a Romulo ꝓ salute pop. Ro.instituta Vrbi Romę æqualia sunt.Hęc sacra in domo Cõsulis per eius vxorẽ & Vestales virgines quotãnis fiebãt.Mulieres quę sacra facturę erant,coma, mitra, muliebribus soleis,purpureis fasciolis,strophio,psaltrio ornatę erãt.Ad ea sacra ne imprudenti quidem viro intrare licet.suntq; a viris tam aliena,vt eius Deę nomẽ latinum scire viris nefas existimatum sit. Hæc sacra omni memoria nemo nisi Clodius violauit.nam Cæsaris vxorẽ Clodius nõ inuitam adamabat.hanc aũt mater Cęsaris Aurelia tanta cura obseruabat,vt ne colloqui quidẽ cũ Clodio posset.Qua nocte sacra fiebãt,P.Clodius latere sperans,q; eius genas lanugo prima nõdum vestiret,habitu muliebri a cõscia rerũ ancilla intromissus est.Ea ad vxorẽ Cęsaris vt rẽ aperiret accurrẽs moratur.Clodius morę impatiens per atria spatiosa lumen deuitans inambulat.eum pedissequa quędã Aurelię, quę sit,fœminã enim putabat,rogat.Loqui tandem coactus ancillam quãdã pręstolari se respõdet. Eo voce prodito,ancilla clamore sublato ad lumina turbasq; prosilit virũ cõperisse se vociferans.Trepidantibus passim muliebribus Aurelia sacris interruptis occultatisq; fores claudit,accensis cereis virum disquirit.Is in ancillę cubiculo,quo profugerat inuentus est,quem e domo proturbarunt.Clodium Lentulus accusauit,q; sacra Bonę Deę violasset.Is cõstãter negauit eo die se Romã fuisse inuenitq; testẽ Cassiniũ Scholã Equitem Romanũ,qui cũ eadem hora,qua stuprum admissum dicebatur,Interamnę fuisse diceret.Cõtra eum testes multi producti sunt.Cicero Clodium ad se tunc domum venisse,secũq; serio collocutũ asseruit. Alia eius impudica flagitia viri graues detulerunt,vt hoc in eo flagitiũ credibile esset. L.Lucullus iuratus dixit se comperisse habitis ancillarũ quęstionibus eũ Clodiũ cũ sorore germana,q̃ Luculli ipsius vxor erat,stuprũ fecisse. Rumor etiã increbuit,eundẽ reliquis duabus sororibus se cõiũxisse,quarũ alterã Martius Rex, alterã Metellus Celer in matrimoniũ haberent. A Clodio noctes matronarũ & adolescentiũ nobiliũ magna summa emptę mercedis loco Iudicibus erogatę sũt. Corrupto Iudicio factũ est,vt a triginta Iudicibus absolueretur,quũ a.xxv.dãnaretur. Authores sunt M.Cicero de responsis Aruspicũ: Plutarchus in vitis Luculli,Cæsaris,& Ciceronis,& Valerius Maximus lib.ix.titulo de Luxuria & Libidine.Cũ ea matrona admissum in his sacris adulteriũ Cicero persepe dixit. De hac matrona eiusq; viro inter scriptores non constat.Appianus enim libro bellorum ciuilium secundo,Calphurniam L.Pisonis filiam vxorem Cęsaris, Plutarchus Põpeiam,itidẽ Cęsaris vxorẽ appellant.Vxorem Metelli Põtii in his sacris P.Clodiũ stuprasse T.Liuius lib.ciii.scribit. Vnde).i.a quo, vel a cuius domo. Proxime ad deos)accessit Clodius,quum scilicet occisus est.Proxime deos, non proxime ad deos hoc loco Priscianus legit lib.xviij.quũ docet proxime vti prope iungi cũ accusatiuo. Ad ipsos penetrarat):in sacris Bonę Deę. Queriť) .i.seruorũ quęstio postulatur. Maiores nostri in dominũ)Eadem sententia est in oratione pro Rege Deiotaro.More,inquit,maiorũ de seruo in dominum ne tormentis quidẽ quæri licet.Id etiã iure ciuili cautum esse diximus.Cuius scripto-

Quęstio de seruis in dominos.

res(quorũ verba ad cõsuedas Pãdectas veluti cẽtrones quidã adiecta sunt)maxima ex parte post Ciceronẽ fuerũt:vt in cõmẽtarijs in epistolas virorum illustriũ scribimus.Quę tñ scripserũt,aliena omnino nõ esse arbitror ab iis quę prisci illi authores tradiderũt,quos enumerat Põponius Iurisc.lib.Digest.i.titulo de origine iuris. Nõ quia nõ posset verum inueniri)nõnulli enim seruorũ ita fideles erãt,vt quæstione nulla cogi potuerint,vt dominũ proderẽt.Qualis authore Valerio Maximo lib.viij.titulo de quęstionibus Philippus fuit Fuluii Flacci seruus, in quo tota domini quęstio nitebatur.is enim octies tortus nullũ omnino verbũ,quo dñi salus periclitaret emisit. Dñi morte ipsa tristius)Si eñi e seruis veritas extorqueretur,id ea causa esset,vt dñs dãnaretur:sed seruorũ quęstio dñi dãnatione tristior esset. Authore Quintil.lib.viij.nõ augẽda semp oratio, sed submittẽda nonnunq̃ est.vim rebus aliquãdo affert ipsa humilitas.Postq̃ multa in hãc rẽ posuit exẽpla.Et pro Milone,inqt,illud,Heus vbi Ruscio? vbi Casca? Sũt verba Appij,P.Clodii seruos prius interrogãtis,q̃ ad quęstionẽ mittat. Fecit) respõdet seruus. Certa crux)minatur Appius. Nullas fecit)Seruus metu crucis nullas fecisse respõdet. Sperata libertas)id Appius dicit,ne seruus vacillet. Quid hac q̃stiõe certius?)Ironia est. Arrepti)a tortore. A cęteris)seruis. In arcas cõiiciunt)Arcas robusteas in carcere fuisse,qb9 malefici hoies includerẽtur Sex.Põpeius testis est. Hi centũ dies)Nã a Clodii cęde vsq ad hãc defensionem dies circa centum interfuerunt. Hi)serui. Penes accusatorem)Appium.

Quod si satis nondum cernitis,(cum res ipsa tot,tam claris argumentis signisq; luceat)pura mente atq; integra Milonem,nullo scelere imbutum,nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum,Romam reuertisse : recordamini per deos immortales,quę fuerit celeritas reditus eius,qui ingressus in forum ardẽte curia , quæ magnitudo animi, qui vultus,quę oratio.Neq; vero se populo solum,sed etiam Senatui tradidit:neq; Senatui modo,sed etiam publicis præsidiis,& armis : neq; iis tantum , verum etiam eius potestati, cui Senatus totam rempublicam,omnem Italiæ pubem,cũcta Populi Romani arma commiserat.Cui se nunq̃ profecto tradidisset,nisi causę suę confideret,pręsertim omnia audienti,magna tĩuenti,multa suspicanti,nonnulla credenti. Magna vis est cõscientię Iudices,& magna in vtrãq; partem, vt neq; timeant,qui nihil cõmiserint:& pœnã semper ante oculos versari putent,qui peccarint.Neq; vero sine ratiõe certa, Cõscientię vis. & metuẽti.

causa Milonis semper a Senatu probata est. Videbãt enim sapiẽtissimi homines, facti rationẽ, prȩsentiã animi, defensionis cõstãtiã. An vero obliti estis Iudices recẽti illo nũcio necis Clodianȩ, nõ modo inimicorũ Milonis sermones, & opiniones, sed nõnullorũ imperitorũ? qui negabãt eũ Romam esse reditur ũ? Siue eñi illud animo irato ac percito fecisset, vt incẽsus odio trucidaret inimicũ, arbitrabãtur eũ tãti mortem P. Clodii putasse, vt æquo animo patria careret, cũ sanguine inimici explesset odium suum. Siue etiam illius morte patriã liberare voluisset, nõ dubitaturum fortem virũ: quin cum suo periculo salutẽ reipublicæ attulisset: cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse seruasset.

Percitus animus.

Quod si satis nõdũ cernitis) Ex Milonis ob integrȩ cõsciẽtiȩ fiduciã in vrbẽ reditu postridie q̃ Clodiꝰ occisus fuit, docet Milonẽ nõ fecisse insidias. Tã claris argumẽtis signisq;) Authore Quintiliano lib. v. omnis probatio artificialis cõstat aut signis, aut argumẽtis, aut exemplis. Signa sunt, vt de reliquis nũc nihil dicamus, cuiusmodi sunt cruẽta vestis, clamor, liuor, tumor. Sed latius id nomẽ patet. vt signũ adulterȩ est, lauari cũ viris. signũ insidiarũ a Clodio factarum, q in equo, q sine vxore, q cũ seruis expeditis fuerit. vt in Milone contraria signa sunt, nihil eũ de insidiis cogitasse. Quȩ fuerit celeritas reditus eius) Milo, quẽ opinio fuerat propter aduersariorũ inuidiã abiisse in exiliũ, Romã rediit nocte ea qua incẽsa curia est, vt ait Asconius. Quȩ oratio) In Milonẽ i foro ad populũ verba faciẽtẽ impetũ factũ esse Appianus scribit. Neq; vero se populo, &c.) Figura est quȩ Grȩcis climax, ab Aquila Romano ascẽsus dicit̃. Ea enim veluti quibusdã gradibꝰ cõnectitur oratio. Hãc figurã decorã a Demosthene illustratã idẽ Aquila dicit. Hic autẽ figurȩ parte Ciceronẽ vsum. nã in tertio gradu cõtẽtus fuit dicere, neq; iis tãtũ, ne rursum totũ illud repeteret, neq; solum publicis prȩsidiis & armis: videlicet quia & nimis lõgũ & insuaue futurũ erat. Neq; vero se populo solũ) Iudiciũ capitis habebãt pop. Ro. & in atrociore negocio Senatus, vt in Catilinȩ cõiuratione apud Sallustiũ, & Consules, si iis Senatuscõsulto mãdatũ erat, vt viderẽt ne quid resp. detrimẽti caperet. His omnibꝰ Milo bona cõsciẽtia subnixus se tradidit. Eius potestati), i. potestati Cn. Põpeii, cui Senatuscõsulto mãdatũ erat, vt videret, ne quid resp. detrimẽti caperet, vtq; delectus ex Italia tota haberet. Omnẽ Italiæ pubẽ), i. iuuentutẽ, milites, delectũ. Cui) Põpeio. Magna metuẽti) In codicibꝰ aliis est intuẽti. Quȩ lectio improba mihi visa nõ est. magna enim Põpeius intuebat̃, vt incendiũ curiȩ, multas seditiones

etiã in foro,quare id armatis pſidiis munire cogebat. Quis enĩ Milonẽ Põpeiu timuisse dicat,inepta esset sentẽtię cõnexio,si magna metuẽti, & postea, multa suspicãti diceret. Rationẽ).i.modũ quo cędes facta est. Pręsentiã animi) quia Milo nihil turbatus erat. Imperitorũ).i.simpliciũ. ita enĩ Cicero appellare so let eos quos vulgo appellant simplices. Percito).i.cõmoto. Vt æquo animo patria careret).i.patria carere cõtẽtus esset. Cederet legib⁹).i.iudicia declinaret exilio volũtario. Vel legibus pareret,quę exilio multant eũ qui cędem fecerit. Imperiti.

Multi etiã Catilinã atq; illa portenta loquebãtur:erũpet, occupabit aliquẽ locũ,bellũ patrię faciet. Miseros interdum ciues optime de republica meritos: in quibus homines non modo res pręclarissimas obliuiscũtur,sed etiã nefarias suspicãtur. Ergo illa falsa fuerũt,quę certe vera extitissent,si Milo admisisset aliquid,quod nõ posset honeste vereq; defendere. Quid? quę postea sunt in eũ cõgesta? quę q̃uis etiã mediocriũ delictorũ cõsciẽtiã perculissent,vt sustinuit dii ĩmortalęs?sustinuit?imo vero vt cõtẽpsit?ac pro nihilo putauit?quę neq; maximo animo nocẽs,neq; innocẽs,nisi fortissimus vir, negligere potuisset. Scutorũ,gladiorũ,frenorũ,sparorum, pilorũq; etiã multitudo deprehendi posse indicabatur,nullũ in vrbe vicũ,nullũ angiportum esse dicebant,in quo Miloni non esset cõducta domus: arma in villam Otriculanam deuecta Tyberi: domus in cliuo Capitolino scutis referta,plena omnium malleorum ad Vrbis incendia comparatorum.

Multi etiã Catilinã loquebant) Dicebãt enĩ eũ imitaturũ Catilinã,& cõgregaturũ exercitũ,vt bellũ patrię faceret. Illa portẽta).i.eos q patria pulsi patrię bellũ fecerũt. Miseros interdũ ciues).i.qui de rep. bene meriti sunt,nõnũq̃ miseri sunt,q; hoies nõ solũ obliuiscant beneficij,sed etiã de his nõnũq̃ male suspicẽtur. Miseros).i.o miseros. Vera extitissent).i.credita & defensa vera fuissent. Quę q̃uis mediocriũ delictorũ &c.).i.si Milo etiã mediocriũ delictorũ sibi cõsci⁹ fuisset, horũ cõsciẽtia pculsus & exagitat⁹ ex vrbe abisset,vt fecit Catilina q cõiurationis cõscius Cic. orationẽ ferre nõ potuit. ideoq; noctu Roma abiit. Quis).i.quãtũuis. Gladiorũ) Gladios nõ enses sępe dici a Cicerone attẽdim⁹. Freni aut armorũ gen⁹ est,aut hic locus emẽdatus nõ est. Sparũ genus teli agrestis esse No. Marcellus scribit. Angiportus & angiportũ dicit. In vrbe viarũ tria sũt genera. sunt Freni. Sparum. Angiportum.

vici,qui ſunt latiores & habēt exitū:ſunt fundulę a fundo,quę exitu carēt.ſunt
Vicus. angiportus,q ita anguſti ſunt,vt p eos nihil agi poſſit in portus.Veteres eñi vo
Fundula. cabāt domos partim inſulas,partim portus.inde porticus appellata.Pro fundu=
la angiportū Terētius in Adelphis dixiſſe videt.Id qdē angiportū nō eſt peruiū.
Sed re vera ibi,Demea rephēdit Syrū q dixerat,Eſt ad hāc manū ſacellū,vbi an=
giportū ꝓpter eſt.Angiportū eñ ꝑ via peruia Syrus dixerat:ſed Demea peruiū
Malleoli. angiportum negat,tāq̄ angiportū nō ſit.Malleoli,vt ait Nonius Marcellus ſunt
manipuli ſpartei pice contecti,qui incenſi aut in muros aut in teſtudines iaciū=
tur.In alia ſignificatione dici ſcribimus in Cōmētariis in Tulliū de Senectute.

Hæc nō delata ſolū,ſed pene credita: nec ante repudiata ſunt q̄ quęſita.Laudabā equidē incredibilē diligētiā Cn.Pō-peii: ſed dicā vt ſentio Iudices,nimis multa audire coguntur, neq; aliter facere poſſunt ii qbus tota cōmiſſa eſt reſpubli-
Popa Licinius. ca. quin etiā audiēdus ſit Popa Licinius neſcio quis de circo maximo: ſeruos Milonis apud ſe ebrios factos, ſibi cōfeſſos eſſe de interficiendo Pōpeio coniuraſſe.Deinde poſtea ſe gla-dio percuſſum eſſe ab vno de illis,ne indicaret. Pompeio in hortos nūciauit.Arceſſor in primis,de amicorū ſentētia rem defert ad Senatū. Non poterā in illius mei patrięq; cuſtodis
Exanimari. tāta ſuſpitione nō metu exanimari.Sed mirabar tamē credi Popę: ebriorū confeſſionē ſeruorū audiri: vulnus in latere,
Gladiatoris ictus. quod acu pūctū videretur,pro ictu gladiatoris putari. Verū etiā vt intelligo cauebat magis Pompeius,q̄ timebat:non ea ſolū quæ timenda erant,ſed omnia,ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæſaris clariſſimi & fortiſſimi viri per multas noctis horas nūciabatur. Nemo audierat tā ce-lebri loco,nemo ſenſerat: tamē audiebatur. Nō poterā Cn. Pōpeiū pręſtātiſſima virtute ciuē,timidū ſuſpicari.Diligētiā tota republica ſuſcepta nimiā nullā putabā. Frequentiſſimo Senatu nuper in Capitolio Senator inuētus eſt, qui Milonē cum telo eſſe diceret. Nudauit ſe in ſanctiſſimo tēplo,quo-niā vita talis & ciuis & viri fidē nō faciebat,niſi eo tacēte res ipſa loqueretur. Oīa falſa atq; inſidioſe ficta cōperta ſunt,

Repudiata).i.reiecta & nō credita. Quęsita).i.inquisitione facta nō inuēta. Laudabā equidē) Cn.Pōpeius Milonē timere putabatur.Hāc suspicionē met* Cicero iudicibus & Pōpeio adimit. De circo maximo).i.de plebe sacrificorum, qui solitus esset familias purgare.Ita eñ exponere videt Asconius q de Licinio Popa rē narrat fusius.Pollutā enim familiā Romani putabāt,quū ex ea aliquis mortuus erat.Inde funesta domus,in qua quis mortuus erat,appellabatur.ante quā cupressi ramū pręfigi morē fuisse Seruius Cōmētario tertio scribit,quo Pōtifex admoneatur ibi mortuū esse,ne per imprudētiā ingressus pollueretur. nā eos etiā pollui putabant,qui mortuū vidissent,q̃uis e familia nō essent. Æneas Virgilian⁹ lib.vi.lustrat socios qui affuerūt Miseni funeri. Est igit̃ q̄ coniectem funestas familias a vulgo quodā sacrificorū lustrari in circo maximo, quē appelatū esse Armilustrū M.Varro libro de Lingua latina primo,dicit de ambitu lustri. In hortos nūciauit)Sic Cicero pro Sex.Roscio,Occiso Sex.Roscio primus Ameriam nūciat Manlius Glaucia quidā. Idē. Ad Volaterras in castra L.Syllæ mors Sex.Roscij quatriduo,quo is occisus est, Chrysogono nūciatur. T.Liuius libro.v.Et si negetur ager,corā iisdē Romanis dimicaturos,vt nūciare domum possint,quātū Galli virtute cęteros mortales pręstarent. Quod) latus. Pro ictu gladiatoris).i.pro magno vulnere, q̄ gladiatores inermes inter se dimicātes per magnis se concidant vulneribus. Oppugnata domus Cæsaris)Vel Milonē ex oppugnatoribus fuisse ab aduersariis dici significat: vel arguit a simili. vt nūciabatur domus Cæsaris per multas noctis horas oppugnata, idq; falsum erat: ita credendū nō est vera esse ea quę de Milone in Pompeium circūferātur. In hortos nūciauit.

Tam celebri).i.frequenti,vbi tā multi proxime habitarēt. Tñ audiebatur) id est fama vulgata erat. Frequētissimo Senatu) P.Cornificius Senator Milonem sub tunica telum femori alligatū habere dixit. Postulauit Pompeius vt femur videret. Milo sine mora tunicā leuauit.Hic itaq; M.Cicero exclamat criminia omnia quę in Milonem dicerētur,huic esse similia. Nudauit se in sanctissimo templo) Attendendū est veteres vsos nō fuisse his crurum tibiarumq; indumentis,quas appellant vulgo caligas. ideoq; nullum his nomen latinum esse.aliud enim caliga est. Toga ad calceos vsq; demissa vsum Ciceronem esse vt varices tibiarum velarentur,Plinius scribit. Siue ea causa fuerit, siue id tēporis mos fuerit,vt libro vndecimo contendit Quintilianus,nudę tibiæ toga longa velabantur. Idem eodem libro crura valetudinis causa fasciis aliquando vestiri dicit: idque excusari posse, tanq̃ id indecorum habitum sit. Catonem minorem etiam quum Prætor esset pedibus nudis incedere solitum. Plutarchus in eius vita scribit. Authore Cicerone in primo de Officiis, scenicorum nemo in scenam prodibat sine subligaculo. verebantur enim, ne si quo casu euenires, vt corporis pudendę partes aperirentur, aspicerentur non decore. Scenicos autem vestibus in scena vsos fuisse Donatus in Commētariis in Terentium scribit. Supparum,vt ait M.Marcellus, est linteum femorale vsq; ad talos pēdens, dictū quod subtus appareat. Eo supparo viros vsos fuisse arbitror loco earum quas caligas appellant. Quum C. Cæsar necatur,vt in eius vita Suetonius scribit, sinistra manu sinum ad ima crura deduxit,quo honestius caderet, etiam inferiore

Caligarū vsus. Toga.

Supparū.

corporis parte velata. Significat igit Cicero Milonē Pōpeio postulante vt femur videret, si telū alligatū esset, pudēda mēbra, aut certe pudēdis ꝓxima nudasse. q̄d Romę & in tēplo deforme admodū haberi debebat. nā apd Lydos cęterosq; barbaros, vt Herodotus lib. pri. scribit, magno probro erat etiā virū cōspici nudū. id Romę turpius esse debebat. Authore Valerio Maximo lib. ii. tit. de institutis antiquis in sacrato aliquo loco nudare se nefas esse credebat. Ideo flamen Dialis, vt ait A. Gellius cap. xv. lib. x. tunicā intimam, nisi in locis tectis exuit, ne sub cælo tanq̄ sub oculis Iouis nudus sit. In sanctissimo tēplo) vbi Senatus habebatur. ante enim dixi Senatum haberi non solitum nisi in loco augusto. ideoq; templū pro Senatu sæpe dici scribimus in cōmentariis in Ciceronē de Senectute.

Nudari corpus indecorum.

Crimen Clodianū.

Quod tamen si metuitur etiā nūc Milo, non iam Clodianū crimen timemus, sed tuas Cn. Pōpei (te enī iā appello ea voce vt me audire possis) tuas inquā suspiciōes perhorrescimus, si Milonē times, si hūc de tua vita nefarie aut nūc cogitare, aut molitū aliquādo aliquid putas: si Italiæ delectus, vt nonnulli cōquisitores tui dictitāt: si hęc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigilię, si delecta iuuētus, quę tuum corpus domumq; custodit, cōtra Milonis impetum armata est, atq; illa omnia in hūc vnū instituta, parata, intēta sunt: magna in hoc certe vis, & incredibilis animus, & non vnius viri vires atq; opes indicātur: siquidē in hūc vnū & præstātissimus dux electus, & tota resp. armata est. Sed quis non intelligit omnes tibi Reip. partes ęgras & labantes, vt eas his armis sanares & confirmares esse cōmissas? Q si Miloni locus datus esset, probasset profecto tibi ipsi, neminem vnq̄ hominem homini cariorē fuisse, q̄ te sibi: nullū se vnq̄ periculum pro tua dignitate fugisse: cum illa teterrima peste sæpissime pro tua gloria contendisse: Tribunatum suum ad salutem meam, quę tibi carissima fuisset, consiliis tuis gubernatum: se a te postea defensum in periculo capitis, adiutum in petitione Præturæ: duos se habere semper amicissimos sperasse: te tuo beneficio, me suo. Quę si non probaret, si tibi ita penitus insedisset ista suspicio, nullo vt euelli modo posset: si denīq; Italia a delectu,

vrbs ab armis,fine Milonis clade nunq̃ esset cõquietura:nã iste haud dubitans cessisset patria: is qui ita natus est,& ita cõsueuit,te Magne tamẽ attestaretur. quod nũc etiam facit. Vide q̃ sit varia vitę cõmutabilisq; ratio,q̃ vaga volubilisq; fortuna,quãtæ infidelitates in amicis,q̃ ad tẽpus aptę simulationes,quantę in periculis fugę proximorũ,quantę timiditates. Erit,erit illud profecto tẽpus, & illucescet aliquando ille dies,cũ tu nõ salutaribus vt spero rebus tuis, sed fortasse motu aliquo cõmuniũ tẽporũ immutatus: qui q̃ crebro accidat,experti debemus scire,& amicissimi beneuolentiam, & grauissimi hominis fidẽ,& vnius post homines natos fortissimi viri magnitudinẽ animi desideres. Q̃ q̃ qs hoc credat? Cn.Pompeiũ iuris publici,moris maiorũ, rei deniq; publicæ peritissimũ,cũ Senatus ei cõmiserit,vt videret,Ne quid resp. detrimẽti caperet,quo vno versiculo satis armati semper Cõsules fuerunt,etiam nullis armis datis,hunc exercitu,hũc delectu dato,iudiciũ expectaturũ fuisse in eius iudiciis vindicãdis,qui vel iudicia ipsa tolleret? Satis iudicatũ est a Põpeio, falso ista conferri in Milonem, qui legem tulit: qua, vt ego sentio,Milonẽ absolui oporteret: vt omnes cõfitẽtur,liceret. Q̃ vero in illo loco,atq; in illis publicorũ pręsidiorũ copiis circũfusus sedet,satis declarat, se non terrorẽ inferre vobis. Quid enim illo minus dignum? q̃ cogere vt vos eum condemnetis,in quẽ animaduertere ipse, & more maiorũ,& suo iure posset? sed præsidio esse,vt intelligatis, contra hesternã concionem illam licere vobis quod sentiatis libere iudicare. Infidelitas

Quod tamen si metuitur) Adimit Cicero metũ Milonis Põpeio. Sentẽtia est,Si adhuc metuitur Milo,non metuo ne ei cædes Clodiana noceat, sed tuas Põpei de Milone suspiciones perhorrescimus. Ea voce) Nã ad ærariũ nõ procul a foro Põpeius sedebat. Cõquisitores dicunt ij qui cogũt,id est colligũt milites, T. Liui⁹ lib. xxi. Qui duo populi delectus acerbitate cõsternati,retentis cõ- Cõq̃sitores,& cõq̃s. habere.

quisitoribus metũ defectionis quũ præbuissent &c. Idẽ conquisitionẽ habere, vt habere delectũ dicit libro.xxv. Ex hoc sic creati Triũuiri bini conquisitionẽ ingenuorũ per agros habuerũt. Proximorũ).i.propinquorũ. Terentius in Phormione, Lex, inquit, est vt orbę qui sunt genere proximi iis nubant, & illos ducere eadẽ hæc lex iubet. Itemq́, Vt ne quid turpe ciuis in se admitteret propter egestatem, proximo iussa est dari. Quæ tuũ corpus domũq; custodit) Põpeius Milonem metuens in hortis superioribus se cõtinebat, eosq; præsidio muniebat. Quo vero die hæc causa acta est, Põpeius pro ærario sedens delecta militum manu septus est. In hoc) Milone. Vnius viri) i.Milonis solius. Si Miloni locus datus esset) Põpeius Milonem sępe ad se venietẽm non admisit, vt latius scribit Asconius. Teterrima peste) Clodio. Ad salutẽ meã).i.ad me reuocãdũ.

Proximus

A te postea defensum).i.postq̃ Tribunatu abiit a Clodio de vi accusatus est. Si nõ probaret).i.si nõ faceret, vt approbaret. Ita penitus).i.ita intrinsecus & in imo pectore. Insedisset).i. infixa fuisset. Te attestaret).i.virtutis & innocentię suę te testẽ adduceret. Ad tẽpus).i.perpetuę. Quantę in periculis fugę proximorũ) Quod etiã fecit C. Lucullus. is enim Milonis amicus propter familiaritatem Ciceronis egisse dicit, ne se hac de re cõsulendo inuidia oneraret.

Motu aliquo cõmuniũ tẽporũ).i.excitata seditione & discordia ciuili. Qui) motus tẽporũ. Experti debemus scire) vt Syllanis & Cinnanis temporibus, vt in Catilinæ cõiuratione, vt in furioso Clodij Tribunatu. Amicissimi) Milonis. Versiculo) id est breui dicto. vt in oratione pro domo sua, Hoc vos pati potestis? hoc ferre ciuitas, vt singuli ciues singulis versiculis e ciuitate tollãtur? Ibi enim versiculum appellat illam legem Clodiam, Velitis iubeatis, vt M. Tullius in ciuitate ne sit, bonaq; eius vt mea sint? In scriptis versiculos dicim⁹, quas vulgo dicunt lineas. Satis armati semper Consules fuerunt) Nam in atroci negocio Senatuscõsultum fiebat, vt darent operam Consules, ne quid respublica detrimenti caperet, vt in bello Catilinario Salustius scribit. Cõsulibus in maximis periculis vniuersam rẽpublicã cõmendari solere Cicero author est in oratione de Aruspicum respõsis. L. Opimio in C. Gracchi seditione, Cincinnato Dictatori in Sp. Melij regni affectatione, aliasq; sępe id Consulibus mandatum est. Hunc) Cn. Pompeium. Hunc delectu dato) Pompeio a Senatu mandatum est, vt in Italia haberet delectum, quantum opus esset: quod aliis Coss. mandari non solebat. Iudicium) id est damnationẽ. absolutionẽ enim potius sperabat. Vindicandis iudiciis eius) Clodii. Satis iudicatum est) Colligit Cicero legem Pompeii non esse contra Clodium, & armata præsidia esse vt Senatores sententiam ferrent liberius. More maiorum) vt Seruilii Halę, & L. Opimii, aliorumq;: quibus Senatus mandauit, cauerent ne quid respublica detrimenti caperet. Suo iure) id est potestate a Senatu accepta. Authore Salustio in bello Catilinario, quũ decernebat Senatus, vt viderent Coss. ne quid respublica detrimenti caperet, potestas permittebatur maxima, vt pote exercitum parandi, bellum gerendi, coercẽdiq; omnibus modis socios atq; ciues, domi militięq; imperium atq; iudicium habendi. aliter populi iussu nulli earũ rerũ Consuli ius est. Libere) id est fortiter & audacter.

Versiculus

Nec vero me Iud. Clodianũ crimen mouet, nec tã sum demẽs, tãq; vestri sensus ignarus atq; expers, vt nesciã quid de morte Clodii sentiatis. de qua si iã nollẽ ita diluere crimen, vt dilui, †tñ impune Miloni palã clamare atq; mentiri gloriose liceret: Occidi, occidi non Spurium Melium, qui annona leuanda, iacturaq; rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi: non T. Gracchum, qui Collegæ magistratũ per seditionem abrogauit: quorũ interfectores implerunt orbẽ terrarũ nominis sui gloria: sed eũ (auderet enim dicere quũ patriã periculo suo liberasset) cuius nefariũ adulteriũ in puluinaribus sanctissimis nobilissimæ fœminæ comprehenderunt: eũ, cuius supplicio Senatus solẽnes religiones expiandas sæpe cẽsuit: eum, quem cum sorore germana nefarium stuprũ fecisse L. Lucullus iuratus se quęstionibus habitis dixit comperisse,

†Vel, tamẽ gloriose hæc prędicare Miloni liceret.

Soror germana.

Nec vero me Iudices) Docuit antea Cicero Clodiũ Miloni fecisse insidias, ideo q; iure occisum. Hic docebit, q̃uis nõ fecisset Clodius insidias, e republica tñ fuisse, vt perniciosus ciuis necaretur. idcirco esse debere Miloni gloriosum nõ calamitosum. Hoc aũt posterius adeo potẽs est, vt quũ M. Brutus exercitationis causa, vt ait Quintilian⁹ lib. 3. Milonis defensionẽ cõponeret, in oratione gloriatus sit occiso ciue perdito. Maluit tñ Cicero prius ostẽdere insidias a Clodio factas. q dixerãt aduersarij Milonẽ insidiarũ authorẽ esse. Quintilianus lib. iiii. de Partitione scribẽs de eo genere defendẽdi tractat: Si occidi, iure occidi, sed non occidi. Posteriore, vt inquit, solũ vtendũ esset, modo esset indubitabile. sed si quid in eo qđ fortius est timebimus, vtraq; probatione nitemur. Alius cũ alio moueri solet. & qui factũ putauit, iustũ credere potest. Qui tãq̃ iusto nõ mouebitur, factũ fortasse nõ credet. Egregie, inquit, Cicero pro Milone insidiatorẽ primo Clodiũ ostẽdit: tum addit ex abundãti, etiã si id non fuisset, talẽ tñ ciuẽ cũ summa virtute interfectoris & gloria necari potuisse. Paralepsim. i. p̃termissionẽ hic esse Aquila Roman⁹ scribit. vbi quasi p̃termittẽtes q̃dã, nihilominus dicim⁹. vt pro Milone, inq̃t, illa q̃stio inducta est. qua docet e rep. fuisse Clodiũ occidi. Q; si nõ possem, inq̃t Cicero, diluere vt dilui, tñ gloriose hęc p̃dicare Miloni liceret. Vtemur tñ hoc adiunẽto in his q̃ infirma vel nobis inuidiosa forẽt, si directo dicerent. Clodianũ crimẽ). i. Clodii cędes. vt paulo ante, Nõ iã Clodianũ crimẽ timem⁹. Et p̃ A. Cluẽtio, In Oppianici causa crimẽ hoc Asinianũ cũ testib⁹ multis tñ vero indicio Auilij p̃babat̃. Asinianũ crimẽ. i. Asinij cędes, de qua in iu-

Crimē Clodianum. dicio agebatur. Vestri sensus) vestrae mentis. assensionibus enim vniuersi Senatus Clodii mors probata est. Iudicum autem multi Senatores erant. ex Senatorio ordine Cicero erat. Tamen impune Miloni.) Legit Aquila, tamen gloriose hęc prędicare Miloni liceret. Quę lectio mihi videtur melior, non improbo tamen lectionem eam quę vulgatior est. Mentiri gloriose) Nam si Milo Clodium a se occisum praedicaret, id ei gloriosum esset: tamen ipse mentiretur. nā in hac causa Milonis voluntatem a Clodii cęde remouet. nam neq; imperante, neq; sciente, neq; praesente Milone Clodius occisus est. Occidi, non Sp. Melium &c.) Argumentum a minore ad maius hic esse Quintilianus libro quinto docet. Maiore enim se gloria dignum Milo ostendit, q̄ Seruilius Hala & L. Opimius fuerint, qui orbem terrarum nominis sui gloria impleuerunt. Sp. enim Melius & Tyb. Gracchus reip. aliquantulū prodesse videbatur. Melius enim rei familiaris iactura annonam leuabat: & Tyb. Gracchus abrogando magistatū collegae seditionem aliquantum placabat. Qui annona leuāda) Extenuat Halę & & Opimii facta, vt Milonis facinus amplificet. Nā priuata pecunia frumētum Melius emit, idq; in populum largitus est. Leuauit igitur annonā) .i. fecit ne tāta esset annonę caritas. Qui Collegę) M. Octauius Trib. pl. precibus locupletū euictus intercessit legi Agrariae, quā collega eius Tyb. Gracchus ferre volebat. Aliam mitiorē Tyberius tulit, qui nullis precib9 ab Octauio impetrare potuit, ne intercederet. Quū fieri nō posse videret Gracchus, quin ex hac magistratuū discordia ciuitatis seditio fieret, ab Octauio impetrare frustra conatus est, vt ad populum referretur, de Tribunatu alterutri abrogādo. Postera die aduocata concione Gracchus ad populum tulit de Octauii abrogatione. populi Ro. iussu Tribunatus ei abrogatus est. Latius historiā a Plutarcho in Gracchorū vita explicatā inuenies. Adulteriū) Adulteriū nūc appellat, quod ante dixit incestū stuprū.

In puluinaribus sanctissimis) Bonae deę. Solēnes religiones) .i. solēnia sacra.

P. Clodii adulteriū & absolutio. Cuius supplicio) De hoc adulterio quid Senatus cēsuerit scribit M. Cicero lib. Epist. ad Atticū. i. Credo, inquit, te audisse, quū apud Cęsarē pro populo fieret sacrificiū, venisse eo muliebri indutū vestitu virū. idq; sacrificiū, quum virgines instaurassent, mentionē a Q. Cornificio principe Senatus in Senatu factā. postea rē ex S.C. ad virgines & Pontifices relatā. idq; ab iis nefas esse decretū. deinde ex S.C. Cōsules rogationē promulgasse. vxori Caesarē nunciū remisisse. In hac causa Piso amicitia P. Clodii ductus operā dat, vt ea rogatio, quā ipse fert ex S.C. & de religione, antiquetur. Messala vehemēter adhuc agit seuere. boni viri precib9 Clodii remouētur a causa, operę cōparātur, nosmet ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, cottidie demitigamur. instat & vrget Cato. Quid multa? vereor ne haec neglecta a bonis, defēsa ab improbis magnorū reip. malorū causa sit. P. Clodius, vt ipse etiā gloriari solebat, ducentis Senatuscōsultis confixus est, quae sunt omnia contra illū pro religionibus facta, vt idem ait de Responsis Aruspicū. Sororē germanā & fratrē germanū Cicero nō semel dicit.

Stuprum. Nefariū stuprum) Stuprum, quod cū sorore admissum est, appellat. Cicero pro domo sua in nefarium hoc stuprum cauillatur. Vide, inquit, ne tu te debeas Iouem dicere, q; tu iure eādem sororem & vxorē appellare possis. Sororium adulterium in oratione in

L. Pisonem appellat. Quęstionibus habitis) L. Lucullus ancillas in mediū duxit, quæ affirmarūt Clodiū, quum apud se domi habitarēt, iuniori sorori se cōmiscuisse, vt ait Plutarchus in vita Ciceronis, quo eodē authore in vita L. Luculli Clodius sororē suā Luculli vxorē intēperantissimā mulierē libidini suę allexit. Clodii incestus.

Eum qui ciuē, quē Senatus, quē populus, quē omnes gētes vrbis ac vitę ciuiū conseruatorē iudicabāt, seruorū armis exterminauit: eū qui regna dedit, ademit. orbē terrarū quibuscū voluit partitus est: eum qui pluribus cædibus in foro factis, singulari virtute & gloria ciuē, domū vi & armis compulit: eū cui nihil vnq̄ nefas fuit nec in facinore, nec in libidine: eū qui ędem Nympharum incendit, vt memoriā publicā recensionis tabulis publicis impressam extingueret: eum deniq;, cui iā nulla lex erat, nullū ciuile ius, nulli possessionū termini: qui non calumnia litiū, nō iniustis vindiciis ac sacramētis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat.

Qui ciuē). i. me Ciceronē. Regna dedit) P. Clodius Trib. pl. Pessinūtē sedē domiciliūq; Cybeles Brogitaro Gallogręco impuro & nefario homini vēdidit, eūq; iussit regē appellari. vt amplius tradit Cicero in oratione de Aruspicū respōsis, & pro P. Sestio. Ademit regna) Ptolemæum Regē Cypri eodē iure quo frater Ptolemęus Ægypti rex regnātem, cuius cū patre & auo Romanis societas amicitiaq; fuisset, P. Clodius Trib. pl. nefaria lege, causa incognita publicauit. Huius pecuniæ deportādæ, & si quis suum ius defenderet, bello gerēdo M. Catonē pręfecit. Author est Cicero pro domo sua, & amplius pro P. Sestio. Orbē terrarum quibuscū voluit partitus est) P. Clodius Trib. pl. L. Pisoni & A. Gabinio prouincias ita partitus est: vt ille totā Achaiā, Thessaliā, Bœotiā, Græciā, Macedoniam, omnēq; Barbariā: Gabinius vero Syriam, Babylonē, Persas acciperet, vt in oratione pro domo sua Cicero scribit. Pluribus cędib⁹ factis). i. plurib⁹ hoībus occisis. In foro). i. tēplo Castoris, vt ante dictū est. Singulari virtute & gloria ciuē). i. Cn. Pōpeiū. Nā postq̄ seruus is, cui sica in tēplo Castoris extorta erat, & ad Gabiniū Cōsulē delata, dixit a P. Clodio imperatū sibi, vt Pōpeiū occideret: Pōpeius statim, domū rediit. ex eodē tēpore obsessus a liberto Clodii Damione est, vt ait Asconi⁹. Qui ædē Nympharū) Nympharū tēplū fuit Romę. Q uū enī vastis incēdiis Vrbs obnoxia foret, Nympharū, q̄ aquis pręsunt, ope incēdio subueniri putabāt. Id templū P. Clodius incēdit. Cicero in oratione de Respōsis Aruspicū de Clodio, Idē, inquit, earū tēplū inflāmauit deatū, quarū ope etiā aliis incēdiis subuenit. Vt memoriā publicā recēsionis) Solebāt Censores quinto quoq; anno de morib⁹ po. Ro. iudicare, Senatu improbos mouere, Senatus Principem Nympharū tēplū.

legere,aliaq; eiusdẽ generis facere,quę multa scribim⁹ in Cõmẽtariis in Ciceronẽ
de Senectute.Quæ Censores fecerant,ea in tabulas referebãt.vt Cicero de Aru-
Censorum tabulæ. spicũ responsis probaturum se dicit,Censorũ tabulis Clodii domũ sacellũ fuisse.
A Clodio in stupris inauditis nefariisq; versato vetus illa magistra pudoris &
modestiæ seueritas Censoria sublata est,quæ annos quadringentos durauit, vt
scribit Cicero in oratione in L.Pisonẽ.Quia igitur Censoria seueritas P.Clodij
nefarijs moribus inimica erat,nõ modo eã sustulit, sed Censorum tabulas.i. li-
bros,vt perderet,Nympharum templum,in quo asseruabantur,excussit.Cicero
Recẽnsere in oratione pro M.Cælio de P.Clodio,Qui,inquit,ædes sacras,qui censum popu
li Ro.qui memoriã publicã suis manibus incendit. Recẽsionis).i.census.Recẽ
sere enim pro simplici dicitur.Virgilius lib.Æneid.vi.Omnemq; suorum For-
te recensebat numerũ. Impressam).i.scriptã. Eñ deniq;)Verbũ occidi hic sem
Calumnia per repetendum. Nõ calumnia litiũ &c.).i.qui non aliquo iuris pretextu,q̃uis
iniusto possessiones petebat. Nõ calũnia litiũ) Calumnia a caluẽdo.i.decipiẽdo,
vt Priscianus ait,dicta a Cicerone lib.de Offic.i.describitur, vt sit callida & mali-
tiosa iuris interpretatio. Libro Digestorum.iii.titulus est de calũniatoribus. Nõ
Vindiciæ. iniustis vindiciis)Vindiciæ quę sint Asconius Pędianus scribit in Cõmentariis
in orationem Ciceronis in Verrẽ de Prætura Vrbana.Lis,inquit, vindiciarũ est
quũ litigatur de ea re apud Prætorem,cuius incertum est quis debeat esse posses-
sor.Et ideo qui eam tenet,satisdat aduersario suo pro præde litis vindiciarũ,quo
illi satisfiat,nihil se deterius in possessione facturũ,de qua iurgium esset.Rursus
ipse sponsione certę pecuniæ aut æstimationis prouocatur,quã amittat, nisi sua
Sacramẽtũ sit hæreditas de qua cõtendit. Ac sacramẽtis) Sacramentum erat pecunia ab
vtroq; litigatorum deposita.vterq; enim litigatorum certam aliquam pecuniã
ad sacrum deponebat.Victor pecuniam suam recipiebat:victi pecunia in ærariũ
referebatur.M.Varro lib.de Lingua Latina.i.Ea pecunia,inquit, quæ in iudiciũ
venit in litibus sacramentum a sacro dicta est.Nam qui petebat,& qui inficiaba
tur de alijs rebus vterq; quingentos ęris ad pontem deponebant.De alijs rebus
item certum alium legitimum numerum assium.Qui iudicio vicerat,suum sa
cramentum a sacro auferebat : victi sacramentum ad ærarium redibat.Hæc in-
tercisa apud Varronem sunt. Signis inferendis)id est tanq̃ hostili prælio.

Qui non solum Etruscos (eos enim penitus cõtempserat):
sed hunc Cn.Pompeium virum fortissimum,atq; optimum ci
uem,iudicem nostrum pellere possessionibus,armis,castrisq;
Decẽpedę. conatus est:qui cum architectis & decempedis villas multo-
rum,hortosq; peragrabat:qui Ianiculo & Alpibus spem pos
sessionum terminabat suarum: qui cum ab equite Romano
Preci⁹ lac⁹. splendidissimo & forti viro, T. Pacanio non impetrasset, vt
insulam in lacu Precio venderet,repẽte lyntribus in eam in-

sulam materiam, calcem, cœmenta, atq; arma conuexit: domi no trans ripam inspectante, non dubitauit ædificium extruere in alieno: qui huic T. Furfanio, cui viro dii immortales? (quid enim de muliercula Sanctia? quid de adolescēte Apronio dico? quorum vtriq; mortem est minitatus, nisi hortorum possessione cessisset) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam quantam popofcerat non dedisset, mortuum se in domum eius illaturum. qua inuidia huic esset tali viro conflagrandum? qui Appium fratrem hominem mihi coniunctum fidelissima gratia, absentem de possessione fundi deiecit: qui parietem sic per vestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta, vt sororem non modo vestibulo priuaret, sed omni aditu & lumine. Quāquā hęc quidem iam tolerabilia videbantur: etsi æqualiter in rempublicam, in priuatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio quomodo iam vsu obduruerat & percalluerat ciuitatis incredibilis patientia. Quę vero aderant iam & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis? aut ferre imperiū, si id ille nactus esset? Omitto socios, exteras nationes, Reges, Tetrarchas (vota enim feceratis, vt in eos se potius mitteret q̄ in vestras possessiones, vestra tecta, vestras pecunias) dico a liberis mediusfidius, & a coniugibus vestris nunq̄ ille effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi hæc putatis? quæ patent? quæ nota omnibus? quæ tenent? seruorum exercitus illum in Vrbe conscripturum fuisse, per quos totam Remp. resq; priuatas omnium possideret? Quamobrem si cruētum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeste quęso, atq; audite ciues, P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudiciis fręnare poteramus, hoc ferro, & hac dextera a ceruicibus vestris repuli: per me vnū effectū est, vt ius, ęq̄tas, leges, libertas, pudor, pudicitia ī ciuitate manerēt.

Percallere.

Contempserat) id est contemptos vexauerat. Etruscos enim a Clodio insigni quadam iniuria affectos ante significauit Cicero, vbi dixit. Si Clodium Milo occidisset, ad Basilii monumentum, qui locus latronum occultator & receptator erat, multi ab illo violati spoliati bonis, expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent: tota denique rea citaretur Etruria. Decempeda proprie dicitur pertica decem pedes longa, qua architecti fabri, mensores agri vti solent. Ab accusatiuo greco δεκάποδα vt alia multa latina, cuiusmodi sunt cassida, cratera, lampada deriuari Priscianus lib. 6. scribit. Hic decempedas pro agrimensoribus dixit, quemadmodum in Philippica. xiiii. Si, inquit, coloniarum & municipiorum sine vlla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis vrbis? quã ille ad explendas egestates latrocinii sui concupiuit. quam iam peritus metator & callidus decempeda suus Saxa diuiserat. Erat enim Saxa Antonij sectator. Decempedatorem idem appellat Philippica. xiii. Cauebat L. Antonio, qui fuerat æquissimus agri priuati & publici decẽpedator. Spem possessionũ &c.) id est sperabat fore vt a Ianiculo ad Alpes Etruriã & reliqua possideret. Huic T. Furfanio) Hũc Furfaniũ ex Iudicibus vnũ fuisse significat. is autẽ Ciceronis amicus fuit, ad quẽ Prætorẽ scribit lib. Epist. familiariũ. vi. Quid enim de muliercula) Si T. Furfanio minatus est, nihil mulierculę & adolescenti minatũ esse mirãdũ est. Hic aũt Apronius nõ est is in quem multa dicit Cicero Actione in Verrẽ. v. Mortuũ se in domũ eius illaturũ) Authore Caio Iurisc. lib. Pãdectarũ. xi. titulo de religiosis locis & sumptibus funerũ, si quis intulit mortuũ in locũ alienũ, aut eũ tollere, aut precium domino soluere actione in factũ cogitur. Negat ibidem Vlpianus loci domino licere huiusmodi mortuũ effodere sine decreto Pontificũ, vel iussu Principis, alioqui iniuriarũ fore actionẽ aduersus eum qui eiecerit. Hęc aũt mortui illatio locũ facit religiosum, vt in libro. 1. de rerũ diuisione traditũ est. Cur autẽ religiosus locus appelletur Sex. Pompeius ex Ælij Galli sentẽtia significat, q̃ iã sit locus ille aliq̃d, q̃d ibi homini facere nõ liceat: q̃d si faciat, aduersus deorũ voluntatẽ facere videatur. Appiũ fratrẽ) Is est Appius Pulcher, ad quẽ Ciceronis epistolę familiares libri tertij sunt. Ducere). i. ædificare. & erigere. vt in lib. Æne. 1. Pars ducere muros Moliriq̃ arcẽ. In lõginquos) id est eos, qui lõge habitarẽt. & propinquos. i. q prope. Quis propinquos pro cõsanguineis dicere solitus Cicero sit. In alienos). i. neq̃ cognatos neq̃ affines. In suos). i. in fratrẽ & sororẽ. Iã vsu obduruerat). i. ciuitas iã vsu & cõsuetudine patiebatur. ideoq̃ magis tolerabilia videbãtur. Quę vero aderant) Hęc sub oculos subiectio quę a Cornelio Celso euidẽtia appellata est, mirũ quãtũ afficiat & moueat auditores. Hac nõ modo quę facta sunt aut fiant, sed etiã quę futura sunt, aut futura fuerint imaginamur. Mire tractat hoc Cicero pro Milone, q̃ factu rus fuerit Clodius, si Pręturã inuasisset. Author est Quintilianus lib. v. Aderãt iam). i. instabãt & fere pſentia erãt. Nã comitia iam lõgius extracta fuerãt, q̃bus Pretor futurus erat Clodius, q factis Cõsulibus Hypseo & Scipione sperabat se posse rẽp. eludere in illis suis cogitatis furoribus. Si id imperiũ). i. si Pretor factus esset. Pretori eñ imperiũ Cõsulare erat. Iisdẽ auspiciis & comitiis Pretores & Consules creabãtur. Omitto &c.) Sentẽtia est. Non dico P. Clodiũ effrena-

Decẽpeda & Decempedator.

tas suas libidines nũq̃ cohibiturũ si vixisset a sociis, exteris nationib9 &c. sed nego vnq̃ cohibiturũ a liberis &c. Eius igiť Pretura quũ aliis exteris perniciosa, tũ vobis perniciosissima fuisset. Socios po. Ro.) persępe a Cicerone appellari attẽdimus eos qui Romanis, a quibus deuicti sunt, tributa soluãt. Hac ratione Siculos in Verrẽ socios sępe dicit. Cruẽtũ cęsi Clodii sanguine. Si cruẽtũ gladiũ tenẽs clamaret) Argumẽtũ a fictiõe est. In ciuitate manerẽt) ea eñ Clodius eiecerat.

Enimuero timendum quonam modo id factum ferret ciuitas? nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non vnum post hominum memoriam T. Annium plurimũ reip. profuisse, maxima lætitia populum Romanum, cũctam Italiam, nationes omnes affecisse & dicat & sentiat? Nequeo vetera illa populi Romani quanta fuerint gaudia iudicare. Multas tamẽ iam summorum Imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit, quarum nulla nec tam diuturnam attulit lętitiam, nec tantam. Mandate hoc memoriæ Iudices. spero multa vos liberosq; vestros in Repub. bona esse visuros. In his singulis ita semper existimabitis: viuo P. Clodio nihil horum vos visuros fore. In spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam adducti sumus: hunc ipsum annum, hoc summo viro Consule, concussa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus & iudiciis constitutis, salutarẽ ciuitati fore. Nam quis igitur est tam demẽs, qui hoc P. Clodio viuo contingere potuisse arbitretur? Quid? ea quæ tenetis priuata atq; vestra, dominante homine furioso, quod ius perpetuæ possessionis habere potuissent? Non timeo Iud. ne odio inimicitiarum mearum inflammatus libentius hæc in illum euomere videar, q̃ verius. Etenim etsi præcipuum esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis, vt in communi odio pene ęquabiliter versaretur odium meũ. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit. Quin sic attendite Iudices. nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodii. Fingite animis: liberæ enim

Libentius q̃ verius.

ſunt cogitationes noſtræ: & quæ volunt ſic intuentur, vt ea cernimus, quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem huius conditionis meæ, ſi poſſim efficere vt Milonem abſoluatis:ſed ita,ſi P.Clodius reuixerit.Quid vultu extimuiſtis? quonãmodo ille vos viuus affecerat, qui mortuus inani cogitatione percuſſit?quid ſi ipſe Cn.Pompeius,qui ea virtute ac ſapientia eſt,vt ea potuerit ſemper,quę nemo pręter illum:ſi is inquam potuiſſet,vt quæſtionem de morte P.Clodii ferre, ſic ipſum ab inferis excitare: vtrum putatis potius facturum fuiſſe? etiam ſi propter amicitiam vellet illum ab inferis reuocare,propter rempublicam non feciſſet.Eius igitur mortis ſedetis vltores, cuius vitam ſi putetis per vos reſtitui poſſe,nolitis.& de eius nece lata queſtio eſt:qui ſi eadẽ lege reuiuiſcere poſſet,lata lex nunq̃ eſſet.Huius ergo interfector nõ eſſet in cõfitẽdo ab his impetraturus,ne pœnã timeret, quos liberauiſſet? Græci homines deorum honores tribuũt his viris,qui Tyrãnos necauerũt. Quę ego vidi Athenis?quę aliis in vrbibus Grecię?quas res diuinas,tabulas inſtitutas viris?quos cãtus?quæ carmina?prope ad immortalitatem & religionem & memoriã conſecrantur.Vos tãti conſeruatorem populi,tanti ſceleris vltorem non modo honoribus nullis afficietis,ſed ad ſupplicium rapi etiam patiemini?

Reuiuiſcere.

Tyrannicidę pmium

Poſt hominum memoriam)id eſt poſtq̃ hiſtorię ſcribi cœperunt.hiſtoriis eñ hominum memoria conſeruatur.Id aũt poſt hominum memoriã,poſt natos homines,poſt natũ genus hominum cũ ſuperlatiuo adiungi ſolet. Ætas noſtra vidit).i.tẽpore noſtro vidimus. Nihil horũ vos viſuros fore).i. quũ videbitis hæc bona,exiſtimabitis ſi viueret P.Clodius vos hęc bona viſuros nõ eſſe.Viſuros fore cõtra Grãmaticorũ pręcepta dictũ eſt.Hoc vt nõ ſemel,ita nõ ſepe dicit. Quẽadmodũ cõfido)vt in lib.de amicitia,Moueor tali amico orbatus,qualis,vt arbitror,nemo vnq̃ erit:&,vt cõfirmare poſſum,nemo certe fuit. Præterita eñ nobis certa ſunt,futura incerta. Hũc ipſum annũ.i.pręſentẽ. Hoc ſummo viro)Milone. Concuſſa).i.depreſſa. Tenetis).i.poſſidetis.vt in.1.de Offic. Quod cuiq; obtigit,id iure teneat. Homine furioſo)P.Clodio, Inimicitiarũ mearũ)

Viſuros fore.

cum Clodio. Libētius q̄ verius) Vt amici laus, ita inimici vituperatio ab affectu magis q̄ a veritate profecta fide vacillare solet. Libētius q̄ verius) De hoc dicē di genere in nostris Progymnasmatis scribimus. Euomere).i.debacchari & per iracundiā dicere. Terent. in Adelphis, vt nam hanc in eos euomam, dum ægritudo hęc est recens. Hęc est quęstio).i.causa. Liberæ em̄ sunt cogitationes nostrę) Authore Quintil. lib.6, quas phantasias Græci vocāt, nos sane visiones appellemus, per quas imagines rerum absentiū ita repręsentantur animo, vt eas cernere oculis, ac pręsentes habere videamur. Ea quæ volūt sic intuentur) vt cernimus quę videmus, ita intuetur animus q̄ cogitat. Reuixerit) a reuiuiscēdo. nam reuiuere nō dicitur. Perculit potius q̄ percussit legendū mihi videtur, q: percellere tam ad corpus q̄ ad animū, percutere fere ad corpus referatur. Potuisset).i. potestaté habuisset. Quęstionem ferre).i. iudiciū cōstituere. Eius igitur mortis sedetis vltores) Enthymema hoc esse ex repugnantibus, quæ fortior multo probatio est, Quintil. lib.5. testis est. Qui Tyrānos necauerunt) Summā Tyrannicidę gloriā esse Cicero docet in Philippica.1. Beatus, inquit, nemo, q ea lege viuit, vt non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit. Idē in secunda, Hæc, inquit, nō cogitas nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, q̄ sit pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum Tyrannū occidere. Legem apud Græcos fuisse vt Tyrannicidæ imago in gymnasio poneretur Quintilianus lib.7. significat. Valerius lib.2. titulo de maiestate dicit Harmodio & Aristogitoni, qui Athenas liberare Tyrannide conati sunt, positas effigies æreas, a Xerxe vrbe potito asportatas, longo interuallo Seleucum in pristinam sedem curasse reportandas, easq; Rhodios vrbi suæ appulsas in hospitium publicū inuitasse, atq; in sacris puluinaribus collocasse. Tam gloriosum in Græcia fuit Tyrannum occidere, vt eodem Quintil. lib.10. authore, Alcęus in parte operis aureo plectro donatus sit, quia sit Tyrannos insectatus. Cantus & carmē distinguere videtur, vt sit cantus actio ipsa, carmen quod compositū sit. Ad immortalitatem) id est Tyranicidę ipsi tanq̄ dii noui constituuntur. Tyrānicida.

Confiteretur, confiteretur inquam, si fecisset, & magno animo, & libenter se fecisse libertatis omnium causa: quod certe ei non confitēdum modo fuisset, verumetiam prędicandum. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi vt ignoscatur, dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent petenda? nisi vero gratius putat esse vobis, sui se capitis, q̄ vestri ordinis defensorem fuisse: cū præsertim in ea confessione, si grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos. Si factum vobis non probaretur (q̄q̄ qui poterat salus sua cuiq̄ nō probari?) sed tamen si minus fortissimi viri virtus ciuibus grata

cecidiſſet.magno animo cōſtātiq; cederet ex ingrata ciuitate. nā quid eſſet ingratius, ꝗ lętari cęteros,lugere eū ſolum propter quē cęteri lętarentur? ꝗꝗ hoc animo ſemper omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimendis: vt quoniā noſtra futura eſſet gloria,periculum quoq; & inuidiam noſtrā putaremus. Nam quæ mihi contribuenda laus eſſet ipſi,cū tantum in Conſulatu meo pro vobis ac liberis veſtris auſus eſſem:ſi id quod conabar,ſine maximis dimicationibus meis me eſſe auſurum arbitrarer? Quę mulier ſceleratū ac pernicioſum ciuem occidere non auderet, ſi periculū nō timeret? Propoſita inuidia,morte,pœna,qui nihilo ſegnius rēpublicā defendit,is vir vere putandus eſt. Populi grati eſt, præmiis afficere bene meritos de rep. ciues: viri fortis, ne ſuppliciis quidē moueri,vt fortiter feciſſe pœniteat. Quāobrē vteretur eadē cōfeſſione T. Annius,qua Hala,qua Naſica,qua Opimius,qua Marius,qua noſmetpſi: & ſi grata reſp.eſſet,lętaretur:ſi ingrata,tū in graui fortuna conſciētia ſua niteretur.

Confiteretur) Nam in narratione dixit Clodium a Milonis ſeruis occiſum. Nā Milonis voluntatē a cæde Clodij Cicero remouet,vt probet magis eū non feciſſe inſidias. Probaretur vobis) id eſt approbaretur a vobis. Fortiſſimi viri) Milonis. Cecidiſſet) eueniſſet,fuiſſet. Cederet ex ingrata ciuitate). i.abiret in exiliū voluntariū. Periculū & inuidiā) Nā vbi plus eſt periculi,ibi plus glorię eſt. Auſus eſſem) in opprimēda Catilinę cōiuratiōe. Sine maximis meis dimicationib⁹).i.ſine periculo & inuidia. Qui nihilo ſegnius) ꝗ ſi hęc ꝓpoſita nō eſſent. Vir vere).i.vere fortis. Viri fortis ne ſuppliciis) Fortitudo a Cicerone in Tuſculanis Quęſt. deſcribit,vt ſit mortis doloriſq; contēptio. Ea eñ vt lib.3.idē ait,tāto nos animo eſſe cogit,vt oīa ꝗ poſſent homini euenire cōtēnamus,& ꝓ nihilo ducamus. Ne ſuppliciis quidē moueri, ſi ingrata ciuitas ſit,idq; beneficiū ſupplicio cōpēſatura ſit, nūꝗ tamen virū fortē bene feciſſe pœniteat.
Qua Hala) qui Sp.Meliū. Qua Scipio Naſica) qui Tyberiū Gracchū. Qua L.Opimius) qui C.Gracchum. Qua C.Marius) qui L.Saturninū occiderunt.

Sed huius beneficii gratiā ludi fortuna populi Romani, & veſtra felicitas,& dii immortales ſibi deberi putant. Nec

vero quisq̃ aliter arbitrari potest, nisi qui nullã vim cælestẽ existimat, numenve diuinũ: quẽ neq; imperii vestri magnitudo, neq; sol ille, nec cęli, & signorũ motus, nec vicissitudines rerũ atq; ordines mouent, neq; id quod maximũ est, maiorũ sapientia: qui sacra, qui cerimonias, qui auspicia & ipsi sanctissime coluerũt, & nobis suis posteris prodiderũt. Est profecto illa vis. Neq; in his corporibus, atq; in hac imbecillitate nostra inest quiddam quod vigeat, & sentiat, & nõ inest in hoc tanto naturæ, tam præclaro motu. Nisi forte idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, videre aut plane qualis, aut vbi sit sentire possimus. Vis cęlestis

Sed huius beneficij gratiã) Hanc gratiã Clodij occisi debetis habere fortunæ pop. Ro. felicitati vestrę, & diis immortalibus. Hũc eñ pro salute vestra interfici voluerũt. Clodij mortẽ diuina quadã volũtate Miloni deuotã esse M. Cicero scribit de responsis Aruspicũ, quã orationẽ multo ante habuit, q̃ Clodius interficeretur. Accedit, inquit, q expectatione omniũ fortissimo ac clarissimo vito T. Annio deuota & cõstituta ista hostia esse videtur, cui me pręripere desponsam iam & destitutã laudẽ, quũ ipse eius opera & dignitatẽ & salutẽ recuperarim, valde esset iniquũ. Etenim vt P. ille Scipio natus mihi videt̃ ad interitũ exitiũq; Carthaginis, qui illã a multis Imperatoribus obsessam, oppugnatã, labefactam, pene captã, aliquãdo quasi fatali euentu solus euertit: sic T. Annius ad illã pestẽ cõprimendã, extinguendã, funditus delendã natus esse videtur, & quasi diuino munere donatus reipublicę. Quod autẽ Clodiũ appellet hostiam, diis inuisum significat. nõnullis eñ deoꝝ mactabãtur animalia, quę ipsis inuisa essent. Fortuna populi Romani &c.) Argumẽtũ a rebꝰ diuinis est, de quo Quintilianꝰ li. 5.

Fortuna populi Romani) Cõtẽdit Plutarchus in lib. de Fortuna Romanorũ, imperii Romani initiũ & incremẽta vi fortunę facta fuisse. Ideoq; multa fortunę tẽpla in Vrbe ædificata. Qui nullã vim cęlestẽ) Nõnulli philosophorũ fuerũt, qui deos omnino esse negarẽt: vt Diagoras Milesius, Theodorus Cyreneus, Euhemerus Tegeates, vt ait Plutarchus in lib. 1. de placitis philosophoꝝ. Epicurus deos quidẽ esse dixit: eos tñ curare hęc mortalia negauit. Hæc igitur sentẽtia sit, qui diuinã aliquã vim esse credit, qua inferiora hęc regãtur, hãc cędẽ Clodij numine diuino factã esse fateatur necesse est. Quẽ neq; imperij vestri magnitudo. Qui nullam vim cęlestẽ existimat, is imperij vestri magnitudine sole, cęli & signorũ motu, cęterisq; rebus nõ mouetur. His eñ, si attẽdat, doceri

possit aliquā vim esse diuinā.Sol,cęli & signorū motus.Hac ratione Cicero in libris de Natura deorū deos esse ostendit.Idem in lib.Tuscul.disputationū.1.etiā docet.Cuius verba aliquāto plura,sed huic loco aliquātū lucis afferentia ascribimus.Quū,inquit,videmus speciem primū candorēq; cęli, deinde conuersionis celeritatē tantā,quantā cogitare non possumus,tum vicissitudines dierū ac noctiū,cōmutationesq; tēporū quadripertitas ad maturitatē frugū & ad temperationē corporū aptas,eorūq; omniū moderatorē & ducē Solē Lunāq; accretiōe & diminutione luminis quasi fastorū notantē & significantē dies, tum in eodem orbe in partes.xij.distributo,quinq; stellas ferri eosdē cursus cōstātissime seruātes disparibus inter se motibus,nocturnāq; cęli formā vndiq; sideribus ornatā. Tum globū terrae eminentē e mari fixū in medio mūdi vniuersi loco,duabus oris distātibus habitabilē & cultū. Quarū altera quā nos incolimus,sub axe posita ad stellas septē.Vnde horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niues. Altera australis ignota nobis,quā vocāt Gręci antiaxona.Cęteras partes incultas q; aut frigore rigeāt,aut vrantur calore. Hic autē vbi habitam⁹ nō intermittit suo tempore cęlum nitescere,arbores frondescere,segetes largiri fruges, florere omnia,fontes scatere,herbis prata conuestirier.Tū multitudinē pecorū partim ad vescēdū,partim ad cultus agrorū,partim ad vehendū, partim ad corpora vestienda, hominēq; ipsum quasi contēplatorē cęli ac deorū,ipsorūq; cultorē,atq; hominis vtilitati agros omnes & maria parētia. Hęc igit & alia innumerabilia quū cernimus,possum⁹ ne dubitare,quin his pręsit aliquis cōditor vel effector, si hęc nata sunt,vt Platoni videtur,vel si semper fuerint, vt Aristoteli placet, moderator tāti operis atq; muneris? Hęc ille, vbi poetę alicuius aliquot versus admiscet.Vicissitudines rerū vt veris,aestatis,autumni, hyemis, frugū,fructuū.

Maiorū sapiētia).i.quē maiorū sapiētia nō mouet. Qui) maiores.Hac fere ratione vtitur Cicero in libris Tusc.Quęst.1.de Amicitia,de Senectute,vt doceat animos esse immortales, Illa vis) diuina.In his nostris corporibus. Neq; in his corporibus) Argumentū a minori ad maius. Haec disputatio de diis fortasse ociosa nō sit.Vt eni de animorū immortalitate,ita de deorū ratione tū dubitatū putē.Nisi eni de animorū immortalitate dubitatū esset,cur de ea tā multis in locis disputasset Cicero? Cur sibi mortē Cato allaturus librū Platonis tā diligēter legisset,q est de animorū immortalitate,nisi vt cūctātē animā vt egrederet, spe immortalitatis inuitaret? Perinde quasi nostrā ipsam mētē) Ratione cōtraria vtit Cicero lib.Tusc.Quest.1. vt animā esse doceat.Mentē,inqt,hominis, quis eā nō videas,vt deum nō vides,tn vt deū agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerū & inuētione & celeritate motus omniq; pulchritudine virtutis, vim diuinę mētis agnoscito.De animo idē paulo ante illud dicit,Nō valet tātū animus vt se ipse videat,ac vt oculus sic animus sese non videns alia cernit.

Deū esse & animā nostram immortalē.

Ea vis,ea est igitur, quę sępe incredibiles huic vrbi felicitates atq; opes attulit,quę perniciem extinxit ac sustulit: cui

primũ mẽtẽ iniecit, vt vi iritare ferroq; lacessere fortissimũ virum auderet: vinceretur q; ab eo, quẽ si vicisset habiturus esset impunitatẽ & licẽtiã sempiternã. Nõ est humano cõsilio, nec mediocri quidẽ Iudices deorũ immortaliũ cura res illa perfecta. Religiones me hercule ipsę, aręq;, cũ illã belluã cadere viderũt, cõmouisse se videntur, & ius in illo suũ retinuisse. Vos enim Albani tumuli atq; luci, vos inquã imploro atq; obtestor, vosq; Albanorũ obrutę arę sacrorũ populi Romani socię & æquales, quas ille pręceps amentia, cęsis prostratisq; sanctissimis lucis, substructionũ insanis molibus oppresserat: vestrę tũ arę, vestrę religiones viguerũt, vestra vis valuit, quã ille omni scelere polluerat. Tuq; ex tuo edito mõte Latialis sancte Iuppiter, cuius ille lacus, nemora, finesq;, sępe omni nefario stupro & scelere macularat, aliquando ad eũ puniendũ oculos aperuisti. Vobis illę, vobis vestro in cõspectu serę, sed iustę tamen & debitæ pœnę solutę sunt. Nisi forte hoc etiã casu factũ esse dicimus, vt ante ipsum sacrariũ Bonæ deæ, quod est in fundo T. Sestii Galli, in primis honesti & ornati adolescentis, ante ipsam inquã Bonam deã, cũ pręlium cõmisisset, primũ illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret: vt non absolutus iudicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem pœnam reseruatus.

Albani tumuli.

Iuppiter Latialis.

Incredibiles fel.) Incredibiles felicitates quũ alias sępe, tum in secũdo bello Punico, quũ ab Vrbe Roma moueri castra Hãnibal coactus est. Illã perniciẽ).i. Clodium. Vos Albani tumuli) Apostrophen.i. sermonis a Iudice auersionem hic esse Quintilianus lib 9. docet. Quis ad Iudices sępe dirigatur oratio, plerũq; tamen ad aduersarios, ad litigatorẽ nostrũ, ad nos ipsos, ad multitudinem circũfusam, ad absentes, ad mortuos, ad deos dirigimus. Hęc enĩ varietas Iudicẽ reficit. Vos enĩ Albani) Quintilianus libro.xi. scribẽs aliud alios eloquẽtię genus decere, illa esse dicit plena sanguinis. Vos enim iã Albani tumuli &c. eaq; negat cõuenire barbę philosophicę atq; tristitię. Sacrorũ populi Ro. socię) Albanæ arę, vt arbitror, sunt in qb[9] fiebãt Latinę Ferię. nã Latinis populis ex Albano monte ex sacris carnẽ petere fuit ius cũ Romanis. a quibus Latinis Latinę di

Latinę.

dę.vt ſcribit M.Varro lib.de Lingua Latina.1. Quo pax inter Latinos Volſcos Hernicos & Romanos magis diuturna eſſet, Tarquinius Superbus cōſtituit, vt certo quodā anni die Ioui Latiali ſacrificaret in excelſo mōte, qui Albę Lōgę ſupereminet: q fere ab his populis æqualiter diſtat, vt taur⁹ ab his ciuitatib⁹ cōmuniter mactaretur, deinde ſingulæ aliud afferrēt, alię agnos, alię caſeos, alię certā lactis mēſurā, aliæ aliud. quę Latinæ Ferię appellatę ſunt. Lati⁹ ſcribit rē Dionyſi⁹ Halycarnaſſ. lib.4. q ad ſuā ętatē has ferias duraſſe dicit. Fuit aūt tēpore Auguſti Cęſaris. Idem ſub finē ſexti libri ſcribit eiecto Tarquinio ſecundā diē adiectā, non multo poſt plebe reconciliata tertiā. Itaq; tres dies feriarum erāt. Ideo ſocias & æquales populi Ro. dicit. Seræ ſed iuſtæ tamen) Nā vt ait Valerius lib.1. lento gradu ad vindictā ſui diuina procedit ira, tarditatemq; ſupplicii grauitate cōpenſat. eā ob rem finxit antiqtas deos habere pedes laneos ꝙ improuiſi & tardi ad pœnā accederent. Pulcher admodū Plutarchi in hāc rem liber eſt, q inſcribitur de ſera numinis vindicta. Quintil. lib.6. de Amphibolia ſcribens illud præclarū dicit, quū obiiceret Miloni accuſator in argumentū factarum Clodio inſidiarū, ꝙ Bouillas ante horā nonā diuertiſſet, vt expectaret dum Clodius a villa ſua exiret, & identidem interrogaret, quo tpe Clodius occiſus eſſet, reſpōdit, ſero. Sacrarium Bonę deæ) Miloni Lanuuiū proficiſcenti circa horā nonā paulo vltra Bouillas rediens ab Aricia Clodius, prope eum locum in quo Bonæ deæ ſacellum eſt, obuius fac⁹ eſt, vt ait Aſconius. Id autem certo dei numine nō caſu factū eſſe videtur, ꝙ ipſa Bona dea violatæ religionis pœnas a P. Clodio repetiuerit. No. Marcellus id religioſum eſſe dicit, quod homini ita facere nō liceat, vt ſi id faciat, cōtra deorū volūtatē videatur facere: quo in genere, inquit, ſunt hæc, in æde Bonæ deæ virū introire aduerſus myſtica. Vt nō abſolutus) M. Cicero in oratione de reſpōſis Aruſpicū de his ſacris violatis deq; abſoluto Clodio ſcribēs, Fit, inqt, ei deę, cuius ne nomē quidē viros ſcire fas eſt. quā iſte iccirco bonā ducit, ꝙ in tāto ſibi ſcelere ignouerit. Nō ignouit, mihi crede, nō. niſi forte tibi ignotū putas, ꝙ te iudices dimiſerunt excuſſum & exhauſtum, ſuo iudicio abſolutū, omnium condemnatū. Simile eſt in oratione Ciceronis in L. Catilinā & C. Antoniū competitores, de Catilina repetundarum abſoluto. O miſer, inquit, qui non ſentias illo iudicio te non abſolutum, verū ad aliquod ſeuerius iudicium, ac maius ſupplicium reſeruatum. Iudicio nefario) id eſt quo nefaria libidinis mercede abſolutus eſt. Vel potius quod de re nefaria cōſtitutū eſt. i. de ſacris Bonę deæ violatis.

Nec vero non eadem ira deorum hanc eius ſatellitibus iniecit amentiam: vt ſine imaginibus, ſine cantu, ſine ludis, ſine exequiis, ſine lamētis, ſine laudationibus, ſine funere, oblitus cruore & luto, ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate, quā concedere etiam inimici ſolent, ambureretur etiam abiectus. Non fuiſſe credo fas clariſſimorum virorum formas illi te-

terrimo parricidæ aliquid decoris afferre: nec vllo in loco
potius mortē eius lacerari,q̄ in quo vita esset damnata. Du-
ra mihi mediusfidius iā fortuna populi Romani, & crudelis
videbatur, quæ tot annos illum in hanc rēpublicā insultare
videret,& pateretur. Polluerat stupro sanctissimas religio-
nes: Senatus grauissima decreta perfregerat: pecunia se pa-
lam a iudicibus redemerat: vexata in Tribunatu Senatum,
omniū ordinū consensu pro salute reipublicæ gesta rescide-
rat:me patria expulerat,bona diripuerat,domum incēderat,
liberos coniugem meam vexauerat: Cn.Pompeio nefarium
bellum indixerat: magistratuum priuatorumq; cędes effe-
cerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Etruriam:
multos sedibus ac fortunis eiecerat,instabat,vrgebat:capere
eius amentiam ciuitas,Italia,prouincię,regna non poterant.

Sine imaginibus) De his ante diximus quę in funeris pompa fiebant. Mor-
tuos ad sepulturā prosequi oportere cū cantu, plurimarū gentiū vel regionum
instituta sanxerunt persuasione hac,q̄ post corpus animę ad originē dulcedinis
musicę.i.ad cęlum redire credātur. Author est Macrobius libro de sopnio Sci-
pionis.ij. Sine ludis) Ludos in funere fieri solitos Homeri testimonio de Pa-
troclo,& Virgilij de Anchisa docemur. In funere clarorū virorū pugnas gladia-
torias apud Romanos fieri solitas in Ausonii Griphum scribimus. Exequias di- Exequiæ.
cere videtur pro multitudine ea quę funus exsequatur,id est comitetur. Priscus
enī ille mos etiā nūc obseruatur,vt pręcedat funus,sequatur multitudo,vt hac
ratione admoneatur se ad mortē mortuū sequi. Donat⁹ in Cōmētariis in An-
driā Terentij, Funus,inquit,est pompa exequiarū. Et bene funus procedit, nos
sequimur dixit,quasi post ipsum morituri,vnde exequię dicūtur. Vel exequias
pro cōuiuio eo q̄d fit in funere dicit. vt funerū fercula Plinius cap.x.libri.x. ap-
pellat. Inde exequiari pro cōuiuari & epulari M.Varro dicit, Ipsum propter vix Exequiari
liberti semiatrati exequiātur. Author Nonius Marcellus, Exequias etiā in nota
significatione intelligere possis. Sine lamentis).i.pręficarū lamentationibus.
Pręfica enī mulier erat in funere planctuū princeps. Quū enī cuiusq̄ cadauer cre- Præfica.
mabatur,turbę circūstātis corona erat,quę tādiu stabat respōdēs fletibus pręficę,
quādiu cōsumpto cadauere & collectis cineribus dicebat nouissimū verbū, Ilicet,
q̄d ire licet significet. Author est Seruius libro Cōmētariorū in Æneid. Virg. vj.
Idē libro.ix.a funera pręficā distinguit,q̄ funera mulier ea sit,ad quā funus per-
tinet: Præfica vero planctuū princeps. Oblitus cruore).i.cruētatus. Etiam

inimici) Vt Annibal M. Marcello, Cęsar capiti Cn. Pompeij. Amburetetur) i. semiustularetur. Formas) i. imagines virorũ clarissimorũ qui fuerunt in Clodiorũ familia. Mortẽ lacerari) i. cadauer semiustulatũ a nocturnis canibus lacerari. Vita esset damnata) ducẽtis Senatuscõs. Clodiũ fuisse confixum diximus.

A iudicibus redemerat) In Clodij causa de incestu Plutarchus a Valerio dissidẽs Iudices fuisse corruptos pecunia dicit. Contra Clodium Cicero dixerat testimoniũ. Quũ absolutus Clodius Ciceroni exprobraret eius testimoniũ, cui Iudices nõ credidissent: illud respõdit Cicero, Mihi, inquit, quinq; & viginti duces fidem adhibuerũt, tibi vero xxx. nõ crediderũt. te enim prius nõ absoluerũt, q̃ pecuniã acceperunt. Omniũ ordinũ consensu) Decreta & acta de opprimenda coniuratione Catilinæ a Pub. Clodio Tribuno plebis rescissa fuisse significare videtur. Gesta) i. quę gesta erãt. Ne gesta pro rebus gestis vt vulgus dicit intelligas. Bona diripuerat) Clodia illa lex erat, Velitis iubeatis, vt Marcus Tullius in ciuitate ne sit, bonaq; eius vt mea sint? Eiecto Cicer. bona eius ita direpta fuerũt, vt argentũ & supellectilem P. Clodius, Piso & Gabinius Coss. valuas limina columnas, eorũ satellites cęmenta & tecta asportauerint. Columnę marmoreæ ad Coss. alterius socerũ, ex Tusculano aulę ornamẽta, arbores cũ villa ipsa translata sint, nõ eorũ quidẽ bonorũ cupiditate, sed nefario quodã & crudeli Ciceronis odio. Domũ incenderat) P. Clodius Ciceronis, quũ in exilio esset, domũ Deæ Libertati cõsecrauerat. Cicerone reuocato populi Romani, Senatus, Pontificũ sentẽtia domus eius religione liberata est. Hęc domus primũ ædificata est pecunia publica authoritate Senatus. Deinde contra vim nefariam P. Clodii S. C. mandatũ Consulibus est, vt curarẽt, vt sine vi Ciceroni ædificare liceret. Quũ Clodius saxis & ignibus & ferro vastitatẽ intulisset, decreuit Senatus eos qui id fecissent, lege de vi teneri. Decreuit tertio Senatus frequẽtissimus, qui Ciceronis domũ violasset, contra rẽpublicã esse factutũ. Id scribit Cic. de Responsis Aruspicum. Liberos, coniugem) Cicero in oratione pro domo sua ad Coss. & Clodium verba faciens, Quid, inquit, vos vxor mea misera violarat, quã vexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis? Quid filia? cuius fletus assiduus, sordes lugubres vobis erant iucũdæ, cæterorũ omniũ mẽtes oculosq; flectebãt. Quid paruus filius? quem q̃diu abfui, nemo nisi lachrymantem confectũq; vidit? Quid fecerat? q; eũ toties per insidias interficere voluistis? Domũ mei fratris incẽderat. Illa sunt verba Ciceronis ex libro Epistolarum ad Atticum iiij. Armatis, inquit, hominibus ante diem tertiũ No. Nouembr. expulsi sunt fabri de area nostra. disturbata porticus Catuli, quę ex S. C. Consulum locatione reficiebatur, & ad tectum peruenerat. Q. fratris domus primo fracta cõiectu lapidũ ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodij, inspectante vrbe, coniectis ignibus, magna omniũ hominũ querela. Sedibus) id est possessionibus.

Incidebantur iam domi leges, quæ nos nostris seruis addicerẽt. Nihil erat cuiusq̃, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret. Obstabat eius cogitationi

bus nemo, præter illum Milonem ipsum, qui poterat obstare. Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quasi deuinctum arbitrabatur: Cæsaris potentiam, suã potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu cõtempserat. Milo vnus vrgebat. Hic dii immortales, vt supra dixi, mentem dederũt illi perdito ac furioso, vt huic faceret insidias: aliter perire pestis illa non potuit. nunq̃ illum respub. suo iure esset vsa. Senatus credo Prætorem eum circũscripsisset. Ne cum solebat quidem id facere in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. An Consules in Prætore coercendo fortes fuissent? primum Milone occiso habuisset suos Consules. deinde quis eo Prætore Consul fortis esset, per quem Tribunum, virum Consularem, crudelissime necatum esse meminisset? omnia possideret, teneret: lege noua, quæ est inuenta apud eum cũ reliquis legibus Clodianis, seruos nostros libertos suos fecisset. Postremo, nisi eum dii immortales in eam mẽtem impulissent, vt homo effœminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rẽpublicã nullã haberetis. An ille Prętor, ille vero Consul, si modo hęc tẽpla, atq; ipsa mœnia stare eo viuo tãdiu, & Cõsulatum eius expectare potuissent, ille deniq; viuus mali nihil fecisset? qui mortuus vno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miserius? quid acerbius? quid luctuosius vidimus? templũ sanctitatis, amplitudinis, mẽtis, cõsilii publici, caput Vrbis, aram sociorum, portum omniũ gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari: neq; id fieri a multitudine imperita (q̃q̃ esset miserũ id ipm) sed ab vno: qui cũ tãtũ ausus sit vltro pro mortuo, quid signifer pro viuo non esset ausus? In curiã potissimũ abiecit: vt eã mortuus incẽderet, quã viuus euerterat. & sunt qui de via Appia querãtur? taceant de curia? ecquando

ab eo ſpirante forum potuiſſet defendi, cuius non reſtiterit cadaueri curia? Excitate, excitate eum ſi poteſtis a mortuis: frangetis impetum viui, cuius vix ſuſtinetis furias inſepulti? niſi vero ſuſtinuiſtis eos qui cum facibus ad curiam cucurrerunt: cum falcibus ad Caſtoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cędi vidiſtis populum Romanum, concionem gladiis diſturbari, cum audiretur ſilentio M. Cęlius Tribunus pleb. vir fortiſſimus, & in ſuſcepta cauſa firmiſſimus, & bonorum voluntati & auctoritati Senatus deditus, & in hac Milonis ſiue inuidia, ſiue fortuna, ſingulari diuina & incredibili fide.

Ad Caſtoris.

Incidebant).i.ſcribebant, quos ipſe Prętor occiſo Milone tuliſſet. Hoc anno) quo Prætor eſſet. Reditu in gratiā) Clodiū Pompeio fuiſſe recōcilatum antea Cicero ſignificauit, quū quod de lege Pōpeii aduerſarii dixerāt, Cicero diluit. Timuit, inquit, ne videret infirmior fides recōciliatę gratię. Idē ſcribit Plutarchus in vita Catonis minoris. Circūſcripſiſſet).i. potentiā eius circūcidiſſet aut cohibuiſſet. Ne cū ſolebat quidem) Sentētia eſt, Cum priuatum Clodium Senatus circūſcribebat, nihil proficiebat: quantū igitur proficere poterit, quū erit Prętor? Eſt autem argumentum a minore ad maius. Deinde quis eo Prętore) i. ſi alii Coss. q̄ Scipio & Hypſeus fuiſſent, qs auſus fuiſſet eum Prætorem coercere, quū ab eo Tribunitio virum Conſularē Milonē necatum crudeliſſime meminiſſet? Eſt autem argumētum a minore ad maius. Conſules) Hypſeus & Scipio. Tribunum) P. Clodium: qui Tribunus pl. fuerit. Niſi Tribunitiū legere mauis. Cōſularem) Milonem, Conſulatus candidatum, quem antea dixit Cōſulem certiſſimum. Sex. Clodio duce) Qui Clodii corpus ex roſtris in curiam tulit: q͞d quū cremaret, arſit curia. Hoc curię incēdio magis q̄ Clodii morte po. Ro. commotus fuit. Et Conſulatū eius expectaui).i. ſi Prętore Clodio non periſſent, non multum fuiſſet expectandum. nam paulo poſt Præturam Conſul fuiſſet, vt Cicero dicit in Rullum, & pro M. Cælio ſe Conſulem factū biennio poſt Pręturā. Portum omniū gentiū) Authore Cicerone in lib. de Offic. ij. Regum, populorū, nationum portus erat & perfugium Senatus. Templū) id eſt curiam. Aram) id eſt perfugium. Spirante) id eſt viuo. Forum potuiſſet defendi) id eſt ſe defendere. Ad Caſtoris) vſitata eſt locutio hæc quemadmodum ſi dicas, ad Caſtoris templum. de ea in Progymnaſmatis ſcribimus. Quū facibus ad Caſtoris) de ea vi intelligit, quæ M. Cęlio Trib. pl. cōcionante facta eſt, de qua iā dicemus. Quū audiretur ſilentio, Milo rediit Romam, vt dixi nocte ea qua curia incēſa eſt. M. Cælius Trib. pl. in forum aduocauit concionem eorum præcipue, quos Miloni fauere putabat, vt his cauſam Milonis probaret. Ibiq; Milo præſens aderat. Loquente eo reliqui Trib. pl. cum armata multitudine in forum irrumpunt, Cæ-

ſius & Milo ſeruorum veſtimentis propere induti fugam capeſſunt. Strages immēſa exoritur. obii omnes, qui in ea concione fuerant, hicq; præcipue qui habitu annuliſq; aureis ab aliis diſtare videbātur, paſſim necantur. Hi armati homines ſpe prædę, Milonis vero quærēdi prætextu in alias domos vi irruunt, alias igni lapidibuſq; oppugnant. Hæc interciſe multum apud Appianum leguntur. vbi M. Cæcilius non M. Cælius legitur. q̄uis eo anno Cæcilius Trib. pl. fuerit: quia tamen M. Cælium Miloni fauiſſe maxime & Aſconius & Cicero dicunt, Cælium potius q̄ Cæcilium legendum putem. In ſuſcepta cauſa firmiſſimus) M. Cælius pertinaciter obſiſtebat legibus Cn. Pompeii quibus ferebat vt in hac cauſa eodem die actor & reus orarent. vt actori horę duæ, reo tres eſſent. In Milonē enim priuilegiū ferri & iudicia præcipitari dicebat. Idem quum in rogandis teſtibus Clodiani tumultuarētur cum Milone a Domitio Quæſitore præſidium implorauit: vt ait Aſconius.

Sed iam ſatis multa de cauſa, extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat? niſi vt orem, obteſterq; vos Iudices, vt etiam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat: ego autem repugnante hoc, imploro & expoſco. Nolite ſi in veſtro omniū fletu nullam lachrymam aſpexiſtis Milonis, ſi vultum ſemper eūdem, ſi vocem, ſi orationem ſtabilem, ac non mutatam videtis: hoc minus ei parcere. Atq; haud ſcio, an multo etiam ſit adiuuandus magis. Etenim ſi in gladiatoriis pugnis, & infimi generis hominū cōditione atq; fortuna, timidos & ſupplices, & vt viuere liceat obſecrantes, etiā odiſſe ſolemus: fortes, & animoſos, & ſe acriter ipſi morti offerētes ſeruare cupimus, eorumq; nos magis miſeret, qui noſtrā miſericordiam non requirūt, q̄ qui illam efflagitant: quāto hoc magis in fortiſſimis ciuibus facere debem9? Me quidem Iud. exanimāt & interimūt hæ voces Milonis, quas audio aſſidue, & quibus adſum quotidie, Valeāt, inquit, valeāt ciues mei, ſint icolumes, ſint florētes, ſint beati: ſtet hæc vrbs pręclara, mihiq; patria cariſſima, quoquo modo merita de me ērit, trāquilla repub. ciues mei, quoniā mihi cū illis nō licet, ſine me ipſi, ſed per me tamen, perfruātur: ego cedā, atq; abibo. ſi mihi rep. bona frui nō licuerit, at carebo mala: & q̄ primū tetigero bene moratā, & Ciues mei.

f

liberã ciuitatẽ, in ea cõquiescã. O frustra, iquit, suscepti mei labores: O spes fallaces: O cogitatiões inanes meæ. Ego cũ Tribunus pl. rep. oppressa me Senatui dedissẽ, quẽ extinctũ acceperã: equitib⁹ Romanis, quorũ vires erant debiles: bonis viris, qui oẽm auctoritatẽ Clodianis armis abiecerãt mihi vnq̃ bonorũ pręsidiũ defuturũ putarẽ? Ego cũ te (mecũ enim sępissime loquitur) patrię reddidissẽ, mihi nõ futurũ in patria putarem locum? Vbi nũc Senatus est, quem secuti sumus? vbi Equites Rom. illi, illi, inquit, tui? vbi studia municipiorũ? vbi Italiæ voces? vbi deniq; tua M. Tulli, quę plurimis fuit auxilio, vox & defensio? mihi ne ea soli qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec vero hæc Iud. vt ego nũc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim negat igratis ciuib⁹ fecisse, quæ fecisset: timidis & omnia circũspicientibus pericula, non negat.

Sed iã satis multa) Conclusio est ex cõmiseratione. Iudices eñ afficere conat, vt Milonis miserti eum absoluãt. *Extra causam*) vt quę de vitiis Clodii, quę de corrupto iudicio Clodiano, de incestu, de Sex. Clodio. *An multo etiã sit adiuuandus magis*) Hic fortẽ & cõstantẽ virum ꝙ dicat Cic. id eius causæ prodest plurimũ. Nã vt ait idẽ in lib. Rhetor. 1. *Sæpe virtus & magnificẽtia, in qua grauitas & authoritas est, plus proficit ad misericordiã cõmouẽdam, q̃ humilitas & obsecratio.* *Hominum infimi generis*) .i. seruorũ. *Seruare cupimus*) M. Tul. lib. Tuscul. Quæst. 2. qua ratione gladiatores seruari possint, ostendit. Gladiatores, inquit, aut perditi homines, aut barbari quas plagas perferũt? Quomodo illi qui bene instituti sunt, accipere plagã malunt, q̃ turpiter vitare? Q̃ sæpe apparet, nihil eos malle, q̃ vel domino satisfacere, vel populo? Mittunt enim vulneribus confecti ad dominos qui quærant, quid velint: si satisfactũ his nõ sit, se velle decumbere. Hæc ille. Quũ sibi satisfactũ domini respondent, eos seruãt. *Quoquo modo*) .i. siue me dãnabit siue liberabit. *O frustra, inquit*) In oratione iudiciali affectus auditorũ quũ in aliis partibus tum vel maxime in cõclusione mouẽdi sunt. Totis eñ viribus concitandi sunt vel ad odium eius quẽ accusam⁹, vel ad miseratione eius quẽ defendim⁹. Quintil. lib. 5. his reb⁹ perutiles esse dicit prosopopœias. i. aliarũ personarũ fictas orationes, quũ videlicet orator litigatoris sui persona loquit. Id eñ magis multo afficit. Cicero, inqt Quintil. q̃q̃. preces non dat Miloni, eumq; animi pręsentia potius commendat, accommodauit ei tamẽ & verba, & conuenientes etiã forti viro conquestiones. O frustra, inquit, mei suscepti labores. O spes fallaces. O cogitatiões meæ inanes. Idem.

lib.xi.In Prosopopoeiis,inquit,quũ velut alieno ore loquimur,dandi sunt iis quib⁹ vocem accommodamus sui mores.Q̃ dignę Milonis in peroratione ipsa voces eo viro,qui pro rep.seditiosum ciuem toties compescuisset,quiq; insidias virtute superasset? Respublica oppressa)a Clodio & Consulibus. Me Senatui dedissem)Visu sæpe veniebat,vt Tribuni plęb.Senatui aduersi essent. Abiecerãt).i.perdiderãt. Illi tui)quia equestri loco natus Cicero fuit. Nec vero hæc Iudices)Quintil.lib. 6.de affectibus mouendis scribens circa affectus mouendos summã esse dicit,vt moueamur ipsi:Nã luctus,inquit,& iræ & indignationis aliquando ridicula fuerit imitatio,si verba vultumq; tantum,non etiam animum accommodauerimus.Iratũ enim aut misericordem Iudicẽ facere si nitamur oportet.vt eadem ex causa iratos nos aut misericordes Iudex ipse nouerit. An ille dolebit,quum audiet me,quũ hoc dicam non dolentem?irascetur,si nihil ipse,qui in iram cõcitat,simile patietur? An siccis agens oculis,lachrymas dabit?fieri non potest. Veræ igitur Ciceronis lachrymæ tum erant,quum illud dicebat,Vt ego nũc flens:vt veras iudicum lachrymas arbitror,quum dixit Cicero,Nolite si in vestro omnium fletu &c. Circũspicientibus),i.prouidentibus. Timidis & omnia circũspiciẽtib⁹)Si hic locus emẽdat⁹ est, timidos intelligi puto eos qui Clodianorũ vim & impetũ metuerẽt,qui Clodio occiso ingrati nõ sunt,quippe quũ agnoscãt periculi,quo liberati sunt,magnitudinẽ.

Plæbem & infimã multitudinem,quę P.Clodio duce fortunis vestris imminebat,eã quo tutior esset vita vestra,se fecisse commemorat vt non modo virtute flecteret,sed etiam tribus suis patrimoniis deliniret.Nec timet cũ plębem muneribus placarit,vos non conciliarit meritis in rempub.singularibus.Senatus erga se beneuolentiã tẽporib⁹ his ipsis sæpe perspectam,vestras vero,& vestrorũ ordinum occursationes,studia,sermões,quemcũq; casum fortuna dederit,secũ ablaturũ esse dicit. Meminit etiam sibi vocem præconis modo defuisse,quam minime desiderat:populi vero cunctis suffragiis,quod vnum cupierit,se Consulem declaratũ:nũc deniq; si hæc contra se sint futura,sibi facinoris suspitionem non facti crimen obstare.Addit hęc quæ certe vera sunt,fortes & sapiẽtes viros nõ tam prẽmia sequi solere recte factorum,q̃ ipsa recte facta.Se nihil in vita nisi præclarissime fecisse.si quidẽ nihil sit præstabilius viro,q̃ periculis patriã liberare,beatos esse,quibus ea res honori fuerit a suis ciuib⁹:

defuisse. Meminit

Virtutis p̄miū gloria · Glorię vis.

nec tamē eos miseros, qui beneficio ciues suos vicerint. Sed tamen ex omnib9 pręmiis virtutis, si esset habēda ratio pręmiorum, amplissimum esse pręmium gloriam: esse hāc vnā, quę breuitatem vitę posteritatis memoria cōsolaretur: quae efficeret, vt absentes adessemus, mortui viueremus.

Plebem & infimam multitudinem, quae P. Clodio duce fortunis Vestris imminebat.) Id suspensiua sententia pronunciandū est, quale illud Virgilianum est, Vrbē quā statuo vestra est. Itē illud Plauti ex Amphitryone, Naucratem quē conuenire volui, in naui non erat. Sententia igitur est, Milo plebem quae P. Clodio duce imminebat fortunis vestris flexisse se non modo virtute sua, sed etiam liberalitate cōmemorat. Fecisse vt flecteret) id est flexisse. Cicero in lib. de Senectute, Inuitus quidem feci, vt fortissimi T. Flaminii fratrē L. Flaminiū a Senatu eiicerem. i. inuitus eieci. Hoc dicendi genus vt rarum ita elegans est. Nec placet q̄ Sabellicus legat flexisse non fecisse. Virtute) .i. fortitudine & animi magnitudine furiosis Clodii conatibus resistendo, etiam Clodium ipsum interficiendo. Sed etiā tribubus suis patrimoniis) P. enim Clodio viuo Annius Milo Consulatum petēs multa in plebem largiebatur, vt Consulatui eius plebs suffragaretur. Clodio occiso magna quoq; largitione vsus est ad animos populi sedandos. Hac se vsum liberalitate pro reip. & ciuiū salute Milo dicit, Idq; artificiosum est, vt quod factū criminari possit aduersari9. aut q̄ improbe factū suspicentur Iudices, id ita coloremus, vt honeste factū videatur. Occursationes) .i. obuias salutationes. Sermones) .i. famā. Vocē praeconis) in comitiis Cēturiatis, quum magistratus fieret adhiberi solitā dicit, qua, vt arbitror cādidati laudarētur. Comitia Cēturiata, quib9 fierēt Coss & Pretores, ante Clodii caedē saepe habita, sed quia obnunciatū sit nihil esse perfectū Cicero scribit in lib. Epist. ad Atticū. 4. In quibus comitiis certissimū Cōsulē populi suffragiis Milonem saepe esse declaratum etiam antea Cicero tum dixit, quū narrauit, Quem comitiis Centuriatis magistratū pop. Ro. suffragio suo fecerat, eundē nisi suffragii poenitebat, comitiis Curiatis cōfirmabat, vt ait Cicero in Rullū. Qui beneficio &c.) id est qui ciues parū gratos habuerit. Quae breuitatem vitae) In hanc sententiam illud Virgilii ex libro Aeneid. 10. est, Breue & irreparabile tempus Omnibus est vitae, sed famam extendere factis Hoc virtutis opus. Mortui viuerem9) Gloria quae ex virtute parta est, ipsa vt virtus immortalis est. Hominesq; facit immortales) De Scipione Laelius sub finem libri de Amicitia, Mihi, inquit, Scipio, q̄q̄ est subito ereptus. viuit tamen semperq; viuet. Virtutem enim semper amaui illius viri, quę extincta non est. nec mihi soli versatur ante oculos, qui illam semper in manibus habui, sed etiam posteris erit clara & insignis. Nemo vnq̄ animo aut spe maiora suscipiet, qui sibi non illius memoriam atq; imaginem pręponendam putet. Idē paulo post, Quarum rerum recordatio & memoria, si vna cum illo occidisset, desideriū coniunctissimi viri atq; amantissimi ferre nullo modo possem. Sed nec illa extincta sunt, alunturq; potius & augentur cogitatione & memoria. Idem multo ante.

Gloria vera.

Quũ plurima,inquit,& maximas cõmoditates amicitia contineat,tũ illa nimirum præstat omnibus,quod bona spe prælucet in posterũ.nec debilitari animos aut cadere patitur. Verũetiã iã amicũ qui intuetur,tanq̃ exẽplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt,& egentes abundant,& imbecilles valent:& quod difficilius dictu est,mortui viuũt. Tantus eos honor memoria desideriũ prosequitur amicorũ. Hæc tã multa mihi visa sũt dicẽda,quo facilius intelligeres mortuos gloria viuere.

Hanc deniq; esse,cuius gradibus etiã homines in cœlum videãtur ascendere. De me,inquit,semper popul9 Roman9 semper omnes gentes loquẽtur,nulla vnq̃ obmutescet vetustas. Quin hoc tempore ipso cũ omnes a suis inimicis faces inuidiæ meæ subiiciãtur,tamẽ omni in hominum cœtu gratiis agendis,& gratulatioib9 habẽdis,& omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ festos & actos & istitutos dies. Cẽtesima lux est hæc ab interitu P. Clodii,& vt opinor altera:qua fines imperii populi Ro.nõ solum fama iam de illo,sed etiam lætitia peragrauit. Quamobrem vbi corpus hoc sit,non inquit,laboro:quoniã omnibus in terris & iam versatur,& semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecũ sæpe his absentibus:sed iisdem audientibus,hæc ego tecum Milo. Te quidem q̃ isto animo es,satis laudare nõ possum:sed quo est illa magis diuina virtus,eo maiore a te dolore diuellor. Nec vero si mihi eriperis,reliqua est illa tamẽ ad consolandũ querela,vt his irasci possim,a quibus tãtum vuln9 accepero. Nõ eñi inimici mei te mihi eripient,sed amicissimi:nõ male aliquando de me meriti,sed optime. Nullũ vnq̃ Iudices mihi tantũ dolorẽ inuretis:etsi quis potest esse tãtus?sed ne hũc quidẽ ipsum,vt obliuiscar,quanti me semper feceritis.quę si vos cepit obliuio,aut si in me aliquid offendistis,cur non id meo capite potius luitur,q̃ Milonis? Cepit obliuio.

Cuius gradibus)Gloria ea quæ tuenda hominum salute parta est,faciliorem in cælum aditum præbere videtur. M. Cicero in libro de repub.6. Omnibus,inquit,qui patriam conseruauerint,adiuuerint,auxerint,certus est in cælo & definitus locus,vbi beati æuo sempiterno fruuntur. Ciuitatum rectores & cõseruatores ex cæ-

lo profecti, eodē reuertuntur. Eodem authore in oratione pro Q. Ligario, homines ad deos nulla re propius accedunt, q̄ salutē hominibus dādo. Vt ait Plinius cap. 6. libri secundi. Deus est mortali iuuare mortalē, & hæc ad æternā gloriā via: hac proceres iere Romani. Hic est vetustissimus referendi benemerētibus gratiā mos: vt tales numinibus adscribant. quod in primo quoq; libro Tusculanarū disputationum Cicero testatur. Semper) id est etiā post vitā, & ita mortuus viuet. Subiiciāt) nō subiiciantur legendū videtur, vt ea sententia sit, Qui Clodianos habebāt inimicos, occiso Clodio nullos ex his inimicos habuerunt: ego tamen solus inuidiā sustineo, propter hoc facinus quod omniū inimicitias sedaui. Vel si subiiciātur legere mauis, erit sententia, Quum omnes faces inimicitiarū in inuidiā meā coniiciātur. Etruriæ festos dies) Etruriā vt ante dixit, P. Clodius vexarat. Occiso Clodio festos dies Etruria instituit, in sempiternā facti memoriā. Mos enim veterum fuit, vt bene de se meritos diuina aliqua religione consecrarent. vt Syracusani festum diem beneficiis M. Marcelli debitū reddiderunt, eumq; Marcellea appellauerunt, vt ait Cicero actione in C. Verrē. 4. Ob singularē Q. Mutii innocētiā, qui Asiam administrauerat, in eius honorē Græci festum diē constituerunt, eumq; Mutia dixerunt, vt ait Asconius in Cōmentariis in Actionem quartam in Verrem. Sacra Herculi in Italia ob cæsum Cacum instituta Virgilius libro. 8. scribit. Significat igitur Milo festū diē iam actū sibi & institutum in Etruria propter cędem Clodii. Tamen ad consolandū) Tamen vel ociosa particula hic esse videtur. fortasse tantum legendum est.

Accepero) A. Gellius cap. 2. libri. 18. significat dubium esse scripserim venerim legerim, cuius temporis verba sint, præteriti an futuri an vtriusq;. Hic certe accepero præteriti temporis esse videtur, contra Grammaticorū sententiā vt acceperim futuri sit tēporis. Corpus hoc) id est meū. Vbi corpus hoc sit siue in vita, siue post mortē. Nā, vt ait Virgilius, Facilis iactura sepulchri est. Vtq; inquit ille, Nec tumulū quęro, sepelit natura relictū. Theodor' Cyreneus nihil sua interesse dicebat humine an sublime putresceret. Diogenes Cynicus inhumatū se proiici iussit. Anaxagoras moriēs in patriā post mortē referri noluit quod vndiq; ad inferos tātūdē viæ sit. De sepultura viro forti negligēda multa Cicero in libro Tuscul. Quęst. 1. Vbi) id est siue in patria, siue extra. Hęc tu Milo meū sæpe dixisti) Tu quidem) Prosopopeiæ imitatio est. Diuellor) id est separor, si abis in exiliū. Nam quo maior virtus est inter amicos, eo maior amicitia est. quo autē maior amicitia, eo absentia grauior est hæc. Sed amicissimi) Quū dicerēt Milonis accusatores a Pompeio electos esse Iudices, qui Ciceronis amici essent, respondit Cicero, vt paulo ante narratione visum est, quū viros optimos legeret Pompeius, nō potuisse facere, quin legeret amicos eius. se enim a republica cum multis cōuinctum esse dixit. Inurere) Inurere dolorē alibi sæpe dicit Cicero, In Verrē Actione tertia, Cur hūc dolorē cineri eius atq; ossibus inussisti? Actione quarta, Videte Iudices quantū & q̄ acerbū dolorē sociorū atq; amicorum animis inusserint istius iniuriæ. Libro Tuscu. 2. Propriū est irati cupere a quo læsus videatur, ei q̄maximū dolorē inurere. Idem pro P. Sestio, Vulnera inusta reipublicæ, pro magnis reipublicæ incōmodis. De responsis Aruspicum, Inustum odium, pro insito & infixo. In L. Catiliniā oratione prima, notā turpitudinis inustam dicit. Quis potest esse tantus) quantus meus erit si Milo dāne-

Inurere dol.

tur. Si in me aliquid offendistis)Id dicere videtur propterea q magni alicuius viri.i.Ciceronis cõsilio P.Clodiũ necatũ fuisse aduersarii dixerũt,vt añ dixit Cicero.

Prȩclare enim vixero,si quid mihi acciderit,prius q̃ hoc
tãtum mali videro.Nunc me vna cõsolatio sustentat,q tibi
o T.Anni nullum a me amoris,nullum studii,nullum pieta
tis officium defuit.Ego inimicitias potẽtiũ pro te appetiui:
ego mecum sæpe corpus & vitam abieci armis inimicorum
tuorũ:ego me plurimis pro te supplicem abieci:bona,fortu
nas meas,ac liberorum meorũ in cõmunionem tuorũ tẽpo-
rum contuli. Hoc deniq ipso die,siqua vis est parata,siqua
dimicatio capitis futura,deposco.Quid iam restat?quid ha-
beo?quid dicam?quid faciã pro tuis in me meritis?nisi vt eã
fortunam,quæcunq erit tua,ducam meam.Non recuso:nõ
abnuo,vosq obsecro Iudices,vt vestra beneficia,quæ in me
contulistis,aut in hui9 salute augeatis,aut in eiusdem exitio
occasura esse iubeatis.His lachrymis nõ mouetur Milo,est Occasura.
quodam incredibili robore animi septus:exilium ibi esse pu Robur
tat,vbi virtuti non sit locus:mortem naturæ finem esse,non animi.
pœnam. Si hic ea mente,qua natus est, quid vos Iudices?
quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis?
ipsum eiicietis?& erit dignior locus in terris vllus,qui hanc
virtutem excipiat,q̃ hic, qui procreauit? Vos,vos appello
fortissimi viri,qui multum pro republica sanguinem effudi
stis:vos in viri,& in ciuis inuicti appello periculo Centurio-
nes,vosq milites:vobis non modo inspectantibus,sed etiam
armatis,& huic iudicio præsidentibus,hæc tanta virtus ex
hac Vrbe expelletur?exterminabitur?eiicietur?

Si quid mihi acciderit).i.si damner aut moriar.Vt in Philippica prima,Si quid mihi humanitus accidisset. Dimicatio capitis).i.exilii periculum.Nam pœna ca-pitali exilium quoq cõtineri scribimus in Commentariis in Ciceronem de Senectute. Deposco).i.in me conuerti postulo. His).i.meis lachrymis. Qua natus

eſt).i.quæ ei a natura data eſt. Memoriam Milonis).i.præclari facinoris a Milone peracti. Vos appello fortiſſimi viri) Ad armatos milites,qui forum ſepiebãt verba dirigit. Hæc tanta virtus).i.vir tam fortis.

O me miſerum,O me infelicẽ:reuocare tu me in patriã Milo potuiſti per hos,ego te in patria per eoſdẽ retinere nõ potero?quid reſpondebo liberis meis,qui te parẽtem alterũ putant?quid tibi Q.frater,qui nunc abes,conſorti mecum temporum illorum?me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eoſdem,per quos noſtram ille ſeruaſſet?at in qua cauſa non potuiſſe?quæ eſt grata gentibus.a quibꝰ non potuiſſe? ab his qui maxime P.Clodii morte acquieuerũt. Quo deprecante?me.Quodnam concepi tantum ſcelꝰ?aut quod in me Concipere ſcelus. tantũ facinꝰ admiſi Iudices?cũ illa iudicia communis exilii indagaui,patefeci,protuli,extinxi.omnes in me meoſq; redũdant ex illo fonte dolores.Quid me reducem eſſe voluiſtis? an vt inſpectante me expellerentur ii,per quos eſſem reſtitutus?Nolite,obſecro vos,pati,mihi acerbiorem reditũ eſſe,q̃ fuerit ille ipſe diſceſſus.Nam qui poſſum putare me reſtitutum eſſe,ſi diſtrabor ab iis,per quos reſtitutꝰ ſum?Vtinam dii immortales feciſſent (pace tua patria dixerim:metuo enim ne ſcelerate dicam in te,quod pro Milone dicam pie) vt P.Clodius non modo viueret,ſed etiam Prætor,Conſul, Dictator eſſet,anteq̃ hoc ſpectaculũ viderem.O dii immortales fortem,& a vobis Iud.conſeruãdum virum. Minime, minime,ĩquit,immo vero pœnas ille debitas luerit:nos ſubeamus , ſi ita neceſſe eſt,non debitas. Hiccine vir patrię natus,vſq̃ niſi in patria morietur?aut ſi forte pro patria,huius vos animi monimenta retinebitis,corporis in Italia nullum ſepulchrum eſſe patiemini ? hunc ſua quiſq̃ ſententia ex hac Vrbe expellet,quem omnes vrbes expulſum a vobis ad ſe vocabunt?O terram illam beatam,quæ hunc virum exceperit:hanc ingratam,ſi eiecerit:miſeram,ſi amiſerit.

O me miserum.)Docet Quintilianus lib.vi.miseratione iudicũ aliquando moueri a patrono ex persona litigatoris. Nõnunq̃,inquit,& ipse patronus has partes subit.vt Cicero pro Milone,O me miserum,o me infelicem.Reuocare me tu in patriam Milo potuisti per hos:ego te in patria per eosdem retinere non potero?Maximeq́;,si,vt tunc accidit,non conuenient ei qui accusatur preces.Nam quis ferret Milonem pro capite suo supplicantem,qui a se virum nobilem interfectum,quia id fieri oportuisset,fateretur?Ergo & illi Cicero captauit ex illa pręsentia animi fauorem,& in locum lachrymarum eius Milonis ipse successit. O me infelicem.)In Quintiliani codicibus legitur,O te infelicem.sed in libro.xi.O me infelicem inuenias.Illic scribit illud.O me miserum & flexa & circunducta voce pronunciandum,non tanq̃ inclamaret Cicero aut detestaretur. Reuocare tu me in patriã.)A maiori ad minus argumentũ. Per hos Iudices)qui sunt Senatores. Liberis meis).i.filiæ Tulliæ & filio Marco. Quid tibi respondebo Quinte frater.)Q.Ciceronis mœror & squallor incredibilis & inauditus propter fratris exilium,omnibus mortalibus miserabilis videbatur,vt pro domo sua Cicero dicit. Acquieuerũt).i.metu & curis omnino liberati sunt. Concepi).i.commisi,feci,peperi. Quum illa indicia)coniurationis Catilinę. Redundãt ex illo fonte dolores)Nã ob coniuratorũ suppliciũ in carcere sumptũ,in exiliũ Cicero abiit.Studiũ reuocandi Ciceronis causa fuit odii inter Clodium & Milonẽ.Ex hoc odio cædes hæc orta est,de qua est hęc causa Milonis. Discessus)meus in auxilium. Minime)viueret,Prætor,Consul,Dictator esset. Inquit)Milo. Ille)Clodius. Nos).i.ego & Milo. Animi monimenta).i.patriæ liberationem,que ab eius animi magnitudine facta est.

Sed finis sit:neq́; enim prę lachrymis loqui possum:& hic se lachrymis defendi vetat.Vos oro obtestorq́; Iudices,vt in sententiis ferendis,quod sentietis,id audeatis.Vestrã virtutẽ,iustitiã,fidẽ(mihi credite)is maxime probabit,qui in iudicibus legendis optimum & sapientissimum quemq́; legit.

Sed finis sit.)Quintilianus libro.xi.de epilogi pronunciatione scribens hunc locum commendat.Illa,inquit,mire facit,in peroratione velut deficientis dolore & fatigatione confessio.vt pro Milone,Sed finis sit. Neq́; enim præ lachrymis iam loqui possum Quæ similem verbis habere debent etiam pronunciationem.Idem libro sexto de modo desinendi quum mouentur affectus scribit.Nunq̃,inquit,debet esse lõga miseratio.Nec sine causa dictum est,Nihil facilius q̃ lachrymas inarescere. Nam quum etiam veros dolores mitiget tempus,citius euanescat necesse est illa,quam in dicendo effinximus,imago.In qua si moramur,fatigatur lachr.auditor,& requiescit,& ab illo,quem ceperat,impetu ad rationem redit.Non patiamur igitur frigescere hoc opus,& affectum,quum ad summum perduxerimus,relinquamus.Nec speremus fore,vt aliena quisq̃ diu ploret.Hęc ille.Authore M. Cicerone in li.

bro Rhetoricorum primo, Commotis animis diutius in conquestione morari non oportebit. Quemadmodū enim dixit Rhetor Apollonius, Lachryma nihil citius arescit. Idem in Partitionibus oratoriis hanc commiserationem breuem esse oportere dicit. Cito enim arescit lachryma presertim in alienis malis. Is, Cn. Pōpeius. ¶ Huius orationis dispositionē iudicio Ciceronis atq; consilio summo factam esse Quintilianus in libro. vi. docet. Primum, q non ante narrauit, q̄ praeiudiciis tribus Milonem liberauerit. Deinde q insidias a Clodio non a Milone factas ostenderit, ideoq; earum inuidiam in Clodium verterit: q̄q̄ re vera pugna fortuita fuerat. tum & caedem Clodii laudarit, & tamē voluntatem Milonis remouerit. Postremo, q illi preces non dederit, & in earum locum ipse successerit. FINIS.

¶ Sub prelo Ascensiano ad Calendas Aprilis M.D.XXXI. Durante hoc priuilegio.

Gabrielis Godofridi Montisbrisonii
Ad lectorem Carmen.

Quod Cicero praxis, Fabius quod prodidit artis,
 Et quod ab Ausoniis prodiit ante viris,
Syluius ecce tibi syluam congessit in vnam,
 Ludat vbi Clarii tota caterua dei.
Hanc tibi Lector emas, mirum empta placebit: & alter
 Sic Cicero, sic tu Quintilianus eris.